

সাহিত্য আলোচনী : চতুর্থ সংখ্যা

দ্রষ্টা

কে. চি. দাস কমাৰ্চ কলেজ লিটাৰেৰি ফ'ৰাম
গুৱাহাটী

কে. চি. দাস কমাৰ্চ কলেজ লিটাৰেৰি ফ'ৰামৰ
বাৰ্ষিক সাহিত্য আলোচনী

দ্রষ্টা

চতুৰ্থ সংখ্যা

DRAṢṬĀ

FOURTH ISSUE

ANNUAL LITERARY MAGAZINE OF
K. C. DAS COMMERCE COLLEGE LITERARY FORUM

সম্পাদিকা :
শ্ৰাবণী ভদ্র

DRAṢṬĀ : An annual literary magazine published by K. C. Das
Commerce College Literary Forum, Chatribari,
Guwahati - 781008.

চতুৰ্থ প্ৰকাশ : ৭ নৱেম্বৰ, ২০০৭

প্ৰকাশক : কে. চি. দাস কমাৰ্চ কলেজ লিটাৰেৰি ফ'ৰাম

সম্পাদনা সমিতি :

- উপদেষ্টা : ডঃ হিতেশ ডেকা, অধ্যক্ষ, কে. চি. দাস কমাৰ্চ কলেজ
সম্পাদিকা : শ্ৰাবণী ভদ্ৰ, বিভাগীয় প্ৰধান, বাংলা বিভাগ
সদস্যবৃন্দ : প্ৰাৰ্থনা বৰুৱা, বিভাগীয় প্ৰধান, ইংৰাজী বিভাগ
অঞ্জিতা বৰা, প্ৰবক্তা, ইংৰাজী বিভাগ
অৰ্চনা বৰা, প্ৰবক্তা, ইংৰাজী বিভাগ
সমৰ ভট্টাচাৰ্য্য, প্ৰবক্তা, ইংৰাজী বিভাগ
ড° দীপক বৰ্মন, বিভাগীয় প্ৰধান, অসমীয়া বিভাগ
স্বপ্না স্মৃতি মহন্ত, প্ৰবক্তা, অসমীয়া বিভাগ
ড° ৰাধেশ্যাম তিৱাৰী, বিভাগীয় প্ৰধান, হিন্দী বিভাগ
পূৰ্ণিমা সিং, প্ৰবক্তা, হিন্দী বিভাগ
কল্পনা দত্ত ধৰ, প্ৰবক্তা, বাংলা বিভাগ

মূল্য : ৫০.০০ (পঞ্চাশ) টকা মাত্ৰ

মুদ্ৰণ :

শৰাইঘাট প্ৰিণ্টাৰ্ছ

এম. চি. ৰোড

গুৱাহাটী - ৭৮১০০৩

আসুৰিক শক্তিৰ কবলত কলেজৰ সভাবোৰ

স্কুল-কলেজৰ নৱাগত আদৰ্শগি সভাবোৰ বৰ আদৰ্শৰ অনুষ্ঠান। নতুনকৈ অহা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক এই সভাৰ জৰিয়তে আনুষ্ঠানিকভাৱে আদৰ্শগি জনোৱাটো প্ৰতিখন শিক্ষানুষ্ঠানৰ এক শুভ পৰম্পৰা। নৱাগত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলেও এই দিনটোলৈ বৰ হেঁপাহেৰে ৰৈ থাকে।

যোৱা কিছুদিন ধৰি অসমৰ বিভিন্ন কলেজৰ এই নৱাগত আদৰ্শগি সভাবোৰে বাতৰি কাকতৰ শিৰোনামা দখল কৰিছে। বহুতো কলেজত এই নৱাগত আদৰ্শগি সভাত ছাত্ৰৰ মাজত প্ৰচণ্ড মাৰপিট, ছাত্ৰ চিকিৎসাধীন, কলেজৰ সম্পত্তি বিনষ্ট, ছাত্ৰৰ দ্বাৰা শিক্ষক-কৰ্মচাৰীক দুৰ্ব্যৱহাৰ আদি নিয়মিত ঘটনাত পৰিণত হৈছে। আনকি নৱাগত আদৰ্শগি সভাত পুলিচৰ দ্বাৰা গুলীচালনা, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ হেঁচাত অধ্যক্ষই পদত্যাগ কৰিব লগা অৱস্থাবো সৃষ্টি হৈছে।

মাদক দ্ৰব্যত আসক্ত নৱ-প্ৰজন্মৰ দ্বাৰা সৃষ্ট এনেবোৰ ঘটনাই কিহৰ বতৰা দিয়ে? আজিকালি নৱাগত আদৰ্শগি সভা অথবা কলেজ সপ্তাহৰ বাঁটা বিতৰণী সভাবোৰলৈ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী, শিক্ষক-কৰ্মচাৰী নিৰ্ভয়ে আহিব পাৰেনে?? সৌসিদিনালৈকে এই সভাবোৰৰ লগত সংলগ্ন হৈ থকা 'সাংস্কৃতিক সন্ধিয়া'বোৰ বৰ্তমানে 'সাংস্কৃতিক আবেলি' অথবা 'সাংস্কৃতিক দুপৰ'লৈ সলনি হ'ল কিয়???

এনেবোৰ ঘটনা কেৱল নৱাগত আদৰ্শগি অথবা কলেজ সপ্তাহৰ বাঁটা বিতৰণী সভাতে আবদ্ধ নে? বিহুতলী, দুৰ্গাপূজা, মাঘ বিহুৰ উৰুকা আৰু মডাৰ্ণ (?) বিয়া-সবাহত আমাৰ অভিজ্ঞতা ইয়াতকৈ বেলেগ নে??

সাম্প্ৰতিক সময়ত কলেজৰ অধিকাংশ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী ভোটাধিকাৰ প্ৰাপ্ত নাগৰিক। এই ছাত্ৰসকল আমাৰ দেশৰ ভৱিষ্যত। মই গভীৰভাৱে বিশ্বাস কৰোঁ যে কলেজসমূহৰ বেছি ভাগ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে ভাল আৰু সং. স্বদেশ আৰু স্বজাতিৰ প্ৰতি কোনো ধৰণৰ দায়বদ্ধতা নথকা মদ, ভাং, ড্ৰাগছত নিমজ্জিত এমুঠিমান ছাত্ৰই সদায় অনুষ্ঠানবোৰ প্ৰদূষিত কৰে। এনে মুষ্টিমেয় দানৱীয় শক্তিৰ বিৰুদ্ধে কলেজৰ সংস্কৃতিৰান ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে ঐক্যবদ্ধভাৱে যুঁজ দিব লাগিব। অন্যথাই আমাৰ ৰাজহুৱা অনুষ্ঠান-প্ৰতিষ্ঠানবোৰ আসুৰিক শক্তিৰ কবলত জহি-খহি যাব। এই ক্ষেত্ৰত কলেজসমূহৰ ছাত্ৰ একতা সভাবোৰেও এক গুৰু দায়িত্ব পালন কৰিব পাৰে।

“নতুন নতুন শতাব্দীৰ ধুমুহা লগা নাড়ীয়ে নাড়ীয়ে থকা
 মৰ্মিল মূৰ্ছনা মৰ-জাঁউমীৰ নিশা জ্বৰনিত হাম্বনাৰ
 জাৰিষ্কাৰ উন্মাদনাৰ বিজয়োল্লাসে জাৰু জৰিপ্ৰান্ত
 গতিৰ পানী-মুৰ্ছনিত শেলুই মাপোন বথা
 যৰ হাৰা দলে দেখা সমাগত
 বিকলতাৰ স্কন্ধ জাগমুহুত ।
 পোহৰ নেলাগে । তাম
 বৰণীয়া জাবাশ
 জামাৰ
 মাৰি হক ।”

—হৰি বৰকাকতি

সম্পাদকীয়.....

বর্তমান শিক্ষা ব্যবস্থায় বুলি ও পুঁথির বিবরের মধ্যে প্রবেশ করে আমাদের দেশে শিক্ষিত লোকের মধ্যে নিরানন্দ দেখা দিয়েছে। আর ছাত্র-ছাত্রীরা বইয়ের মধ্যেই মনটাকে বেঁধে রেখেছে। অবস্থাটা এই— জ্ঞান আনন্দের জন্য নয়, প্রাণের দায়ে, কতকটা মনের দায়ে। এর থেকে মুক্তি চাই, এটা সত্যকারের শিক্ষা নয়। মাটি, জল, বাতাস, আলোর সঙ্গে সম্পূর্ণ যোগ না থাকলে যেমন শরীরের গঠন সম্পূর্ণ হয় না, তেমনি মনের শিক্ষাও এগুলির অভাবে পূর্ণতা পায় না। মাষ্টার মশায় শিশুকাল থেকেই আমাদের বই মুখস্থ করাতে থাকেন অথচ বইয়ের ভিতর থেকে জ্ঞানসঞ্চয় করা আমাদের মনের স্বাভাবিক ধর্ম নয়। প্রত্যক্ষ জিনিস দেখে শুনে সঙ্গে সঙ্গেই অতি সহজে আমাদের মনন শক্তির চর্চা হওয়া স্বভাবের বিধান। বইয়ের আবরণের বাইরে এসে নিজ অভিজ্ঞতা ও পরীক্ষিত জ্ঞানের ক্ষেত্রে আমাদের চিন্তার মুক্তি ঘটে। বর্তমান শিক্ষা ব্যবস্থার উপর কবির তাই তীব্র ব্যঙ্গোক্তি—

“পিঠের উপর বইয়ের বোঝা

কেমন করে দাঁড়াই সোজা?

জলের বোতল গলায় ঝোলে

হাঁটতে গিয়ে পড়ছি টলে।

.....

.....

পিঠে বইয়ের বস্তা তোল

সকাল হল, যুদ্ধে চল।”

যা শিক্ষা নাম ধরে শিশুমনকে আচ্ছন্ন করে দেয় তাকে পড়ানো বলা যায়, কিন্তু তা শেখানো নয়। কৃত্রিম ও নিরানন্দময় শিক্ষা, যা জোর করে গিলিয়ে দেওয়া হয়। এর থেকে শিশুমনকে মুক্তি দিতে হবে। আর এই মুক্তির পথ দেখাবে সাহিত্য চর্চা। সাহিত্যের পাখায় ভর করে সে উড়ে যাবে কল্পনার অচিন দেশে।

কলেজের পাঠ্য পুস্তকের অন্তর্গত ও বহির্গত বিষয়ের আলোচনা তথা নতুন নতুন বিষয় অধ্যয়নের ফলে তরুণ ছাত্র-ছাত্রীদের মনে বহু কথা সঞ্চিত হয়ে থাকে। এই সময় তাদের মানস প্রবণতাকে স্থূলতা থেকে সূক্ষ্মতার দিকে পরিচালিত করার সুযোগ দিলে সোনার ফসল ফলানো যায়। কোনো রচনা যদি

স্বতঃ-উৎসারিত হয় তবে তা সরল সুপ্রকাশিত আবেগের দ্বারা সৃষ্ট নবীন প্রতিভার জন্ম দিতে পারে। তা সম্ভব হয় মাতৃভাষার মাধ্যমে যদি তার চিন্তামুক্তি ঘটে। নবীন বিস্ময় ও কৌতূহলকে সে রূপদান করতে পারে নিজস্ব ভাষায় যা তার অনায়াসলব্ধ। আর আমাদের মহাবিদ্যালয়ের ছাত্রছাত্রীরা নিজের অনুভূতিকে মাতৃভাষার মাধ্যমে প্রকাশ করার সুযোগ পায় 'দ্রষ্টা'র পাতায়। আমাদের বিশ্বাস, 'দ্রষ্টা' ছাত্রছাত্রীদের সাহিত্য চর্চার প্রতি ভবিষ্যতে আরও আগ্রহাঙ্কিত করবে।

'দ্রষ্টা'র চতুর্থ সংখ্যার সমস্ত লেখক-লেখিকার প্রতি, কে. সি. দাস কমার্স কলেজ লিটারেরি ফ'রাম- এর পক্ষ থেকে আন্তরিক অভিনন্দন জ্ঞাপন করছি। সময়মত পত্রিকাটি প্রকাশে সহযোগিতা করার জন্য শরাইঘাট প্রেসের কর্মচারীবৃন্দকে ধন্যবাদ জানাচ্ছি।

—শ্রাবণী ভদ্র

!! সূচীপত্ৰ !!

অসমীয়া বিভাগ

প্ৰবন্ধ :

◆ মালিক ছাৰৰ কথাৰে	শ্ৰী ড° নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মা	1
◆ অসমৰ সাধুৰ কথাৰ এটি চমু অধ্যয়ন	শ্ৰী ড° দীপক বৰ্মন	11
◆ অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যত প্ৰগতিবাদী চিন্তা	শ্ৰী স্বপ্না স্মৃতি মহন্ত	14
◆ ডী অ'ল্ড মেন্ এণ্ড দ্য ছী —জীৱনৰ দলিল	শ্ৰী সমৰ ভট্টাচাৰ্য্য	18
◆ অজস্তা গুহাৰ চিত্ৰকলা	শ্ৰী নৱজিত শৰ্মা	21
◆ পৰিৱেশ আৰু ইয়াৰ সংৰক্ষণৰ প্ৰয়োজনীয়তা	শ্ৰী কুলদীপ বৈশ্য	23
◆ মহান ভাৰতীয় বিজ্ঞানী (চন্দ্ৰশেখৰ ভেংকটৰমণ)	শ্ৰী কল্যাণ কুমাৰ কলিতা	26
◆ অসমীয়া মানুহ বেহা-বেপাৰত পিছ পৰাৰ কাৰণ	শ্ৰী মঃ মিজবাহুল গনী	28
◆ কম্পিউটাৰ আৰু কম্পিউটাৰ ভাইৰাছ	শ্ৰী দিব্যজ্যোতি বৰুৱা	30

গল্প :

◆ প্ৰেম, সপোন আৰু ভেলেণ্টাইন ডে	শ্ৰী দেৱজিৎ দাস	33
---------------------------------	-----------------	----

কবিতা :

◆ এই যাত্ৰা তোৰ বাবে	শ্ৰী বাপন কলিতা	41
◆ সূচনা	শ্ৰী অনামিকা বৰ্মণ	43
◆ ভগ্ন হৃদয়	শ্ৰী মৃদুল ডেকা	44
◆ ভাল পোৱাৰ এটি জনম	শ্ৰী মৃদুল ডেকা	45
◆ আপোনাৰ আশিসত	শ্ৰী জোন কুমাৰ কলিতা	46
◆ ভাল পাওঁ মই	শ্ৰী অনন্ত কুমাৰ বয়	48
◆ অ' মোৰ সোণ	শ্ৰী অনন্ত কুমাৰ বয়	49
◆ আশা	শ্ৰী নৱজিত শৰ্মা	50

ইংবাজী বিভাগ

◆ The Novels and Short Stories of Mulk Raj Anand—A brief Appraisal	✍ Anjita Bora	51
◆ Postmodernism
The New Way of Seeing the World	✍ Chandrima Goswami	59
◆ Dr. A.P.J. Abdul Kalam	✍ Ram Prakash	61
◆ Like this ?	✍ Madhumita Paul	63
◆ Is there a second Life?	✍ Naresh Sharma	65
◆ Status of Women in Indian Society	✍ Anamika Barman	67
◆ Rise of the Ugly Head of Terrorism in the 21 st Century	✍ Gautam Jain	71
	✍ Shubhendu Kr. Chourasia	

বাংলা বিভাগ

প্রবন্ধ :

◆ প্রবন্ধ সাহিত্যের নবরূপকার রবীন্দ্রনাথ	✍ ড° শিবানী ভট্টাচার্য	73
◆ বাংলা সাহিত্যে রঙ্গরস	✍ শ্রাবণী ভদ্র	77
◆ স্বামীজীর স্বপ্নের ভারত-নারী	✍ কল্পনা দত্ত ধর	82
◆ যন্ত্র রাক্ষসীর বিষ নিঃশ্বাস :
পরিবেশ দূষণ ও সংকটাপন্ন জীবন	✍ রাজকুমার রয়	87
◆ বৃহত্তর অসমের বিভিন্ন জনগোষ্ঠী
এবং অসমিয়া সাহিত্য ও সংস্কৃতি	✍ বিকি বাইরে	92

গল্প :

◆ এক অন্ধকার রাত্রি	✍ সোণালী দে	94
◆ অশান্ত জীবন	✍ রাজ পাল	96
◆ হিন্দু-মুসলমান	✍ সৈকত বণিক	97

भ्रमण काहिनी :

◆ तिलोत्तमा कलकता	✍ कङ्कना आचार्य	99
◆ वृष्टि भेजा एकदिन	✍ अजय साहा	102

खेलार जगत् :

◆ चक्वश बहुर पर चक्वश तारिख	✍ चयन दे	105
◆ २०-२० विश्वविजयी	✍ प्रदीप रय	107

कविता :

◆ कविता गुच्छ	✍ अजय साहा	109
◆ हृदपिण्डेर आत्तकथा	✍ देवलीना दत्त	113
◆ जीवन बन्दना	✍ सोणाली साहा	114
◆ बाङ्गला भाषा	✍ चम्पा रय	115
◆ सङ्कान	✍ प्राणकृष्ण कर	116
◆ परिवार	✍ शुभ्रा रय	117
◆ एकटि वृष्टिर दिन	✍ कङ्कना आचार्य	118
◆ मा	✍ सोणाली दे	119
◆ दुर्गापूजा	✍ शम्पा रय	120

विविध :

◆ प्रातः भ्रमण	✍ मनोज बोस	121

हिन्दी विभाग

◆ भारतीय गद्य साहित्य में भट्टदेव का योगदान	✍ डॉ० देवेन चन्द्र दास	123
◆ रामायण के निशिचर पात्रों में विवेक	✍ डॉ० राधेश्याम तिवारी	128
◆ नारी के विविध स्वरूप	✍ पूर्णिमा सिंह	136
◆ सपनों की दुनिया	✍ गणेश मंडल	140
◆ मेरा सपना	✍ गणेश मंडल	141
◆ कलियुगी द्रोपदी का प्रश्न	✍ श्वेता भारती	142

◆ तितली रानी	✍ गणेश मंडल	143
◆ कल और आज	✍ गणेश मंडल	144
◆ दिवाली	✍ राकेश कुमार झा	145
◆ गरीबी एक परेशानी	✍ राकेश कुमार झा	146
◆ मेरा भारत महान	✍ राकेश कुमार झा	147
◆ हमारे हाथ में क्या है?	✍ कृष्णा छेत्री	148
◆ जो हुआ अच्छा हुआ	✍ कृष्ण कुमार प्रजापति	149
◆ कर्म में कुशलता	✍ कृष्णा छेत्री	151
◆ रामसेतु : हमारा अस्वित्व	✍ हिरकज्योति कलिता	153
◆ सम्पत्ति बनाम अमरता	✍ सुमन कोठारी	156

মালিক ছাৰৰ কথাৰে

শ্ৰী ড° নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মা

মালিক ছাৰ মানে আমাৰ অতিকৈ প্ৰিয় গল্পকাৰ, ঔপন্যাসিক, কবি, শিক্ষাবিদ চৈয়দ আব্দুল মালিক ছাৰ। তেখেতৰ গল্পৰাজিৰ ভিতৰত মোৰ অতিকৈ প্ৰিয় গল্পটোৰ নাম 'কাঠফুলা'। উপন্যাসৰ ভিতৰত 'সূৰুজ মুখীৰ স্বপ্ন' আৰু 'ৰূপতীৰ্থৰ যাত্ৰী', বনজুই, 'আধাৰশিলা' আদি। অষ্টম-নৱম মান শ্ৰেণীত পঢ়ি থাকোতে তেখেতৰ উপন্যাস, পাঠ্যপুথি দুখনৰ মাজতলৈ পঢ়িছিলো— বিশেষকৈ পিতাক ফাকি দিবলৈ। মালিক ছাৰৰ গল্প আৰু উপন্যাস একে বহাতে পঢ়ি শেষ কৰিব নোৱাৰিলে তৃপ্তি পোৱা নাযায়, আনন্দ পোৱা নাযায়; বসবোধত অন্তৰায়ৰ সৃষ্টি হয়।

ভাৰতৰ প্ৰাক্তন প্ৰধান মন্ত্ৰী অটল বিহাৰী বাজপেয়ীয়ে শংকৰদেৱ বঁটা প্ৰদানৰ প্ৰসংগত কৈছিল :

বেলিয়ে আটে মানে

কাছীয়ে কাটে মানে

কাটি যাম অৰ্থাৎ

লিখি যাম, লিখি যাম।

এই আশু বাক্যবাৰৰ সাৰ্থকতা তেখেতে ৰক্ষা কৰিছে—তাৰ প্ৰমাণ তেখেতৰ দ্বাৰা ৰচিত গ্ৰন্থৰাজিৰ বহুলতা। ছাৰৰ উপন্যাস আৰু গল্পৰ বিষয়বস্তুৰ যেন পৰিসীমা নাই, ক্ষেত্ৰৰ বিভিন্নতা নাই, সৰু-বৰ, সুখী-দুখী, ধনী-দুখীয়া শিক্ষিত-অশিক্ষিত, চহৰীয়া-গঞা সকলো শ্ৰেণীৰ চৰিত্ৰই তেখেতৰ ৰচনাত স্মৰণীয় স্থান লাভ কৰিছে। বহুতো লোকে তেখেতৰ ওচৰত কথা পাতিবলৈ ভয়েই কৰিছিল। মালিক ছাৰৰ ওচৰত অভিযোগ ভবা অন্তৰেৰে তেনে দু-এগৰাকী মানুহে কৈছিল :

হেৰি আপোনাৰ ওচৰলৈ আহিব নোৱাৰিহে—

কথা কোৱাৰটো দূৰৈৰ কথা।

: কিয়? মইনো কি জগৰ লগালোঁ।

: এ আপুনি মোৰপৰা কথাবোৰ কথাৰ পাকতে উলিয়াই লৈ গল্প লিখি পেলায়। গল্পটো পঢ়ি ভালো লাগে আৰু কথাটো ফাদিল হ'ল বুলি দুখো লাগে।

ঃ এৰা! আমি আপোনালোকৰ কথাবোৰকেই নতুন ৰূপ দি আপোনালোকৰ আনন্দৰ বাবেই লিখোঁ। আপোনালোকৰ পৰা আঁতৰি আহিনো কেনেকৈ গল্প-উপন্যাস লিখিম?

ঃ অ আহিম আহিম। আপুনি বেয়া নেপাব আকৌ। ডাঙৰ কথা কি জানে- আপোনাৰ ওচৰলৈ আহিবলৈ নেপালে অকণো শাস্তি নেপাওঁহে।

ঃ অ, অ, আহি থাকিব দেই।

চাহ একাপ খাই মানুহজনে বিদায় ল'লে।

.....১৯৯৯ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহৰ ৩ তাৰিখে মালিক ছাৰক লগ পাইছিলোঁ যোৰহাটৰ কেন্দ্ৰীয় মহাবিদ্যালয়ত এখন আলোচনা চক্ৰত। আলোচনা চক্ৰৰ বিশেষজ্ঞ হিচাবে যোগ দিবলৈ আমি প্ৰফেছৰ ভূৱন মোহন দাস, প্ৰফেছৰ নিখিল পুৰকাইথ আৰু মই গৈছিলোঁ। চৈয়দ আব্দুল মালিকে আলোচনা চক্ৰখন উদ্বোধন কৰি আজি-কালি বিবল প্ৰায় আলহী খোৱা পৰম্পৰাৰ বিষয়ে কৈছিল :

তাহানি আমাৰ গঞা ৰাইজে গোটেই বাৰিষা কালটো বৰ পৰিশ্ৰম কৰি খেতি-বাতি কৰিছিল আৰু খেতি-বাতি উঠাৰ পিছত অৰ্থাৎ খৰালিৰ কালছোৱা আলহী খাই ফুৰিছিল, বিশেষকৈ পুহ মাহৰ পৰা ব'হাগ বিহু পৰ্য্যন্ত। আলহী খাবলৈ যোৱা লোক এগৰাকী একোখন ঘৰত ১০/১৫ দিন থাকে। এই সময় ছোৱাত আলহীজনে ঘৰৰে এজন হৈ কাম-বনো কৰিছিল, পুথি-পাঁজিও পঢ়িছিল, গোসাইঘৰ, নামঘৰ, সত্ৰ-সচঙত অনুষ্ঠিত নাম-কীৰ্ত্তন আদিতো যোগ দিছিল।

খৰালিৰ সময়ছোৱা খেতিয়ক ৰাইজৰ কিছু আজৰিৰ সময়। অসমৰ খেতিয়কসকলে তাহানি বাৰিষাৰ খেতি—শালি খেতিটোৱেই মুখ্যভাৱে কৰিছিল—আছ খেতি কমকৈহে কৰা হৈছিল। বাৰিষা অৰ্থাৎ শালিখেতিটোৱেই প্ৰয়োজনতকৈ অধিক ফল দিব পাৰিছিল। আমাৰ গাঁৱৰ সৰহ সংখ্যক লোকেই পুৰণি চাউলৰ ভাতহে খাইছিল, নতুন চাউলৰ ভাত নেখাইছিল—খাবলগীয়াও হোৱা নাছিল।

খৰালিত অৱশ্যে আলু-কচু, মাহ-সৰিয়হৰ খেতি কৰা হৈছিল আজি-কালিতকৈও বেছিকৈ। এই খেতিত বাৰিষাৰ ধানৰ খেতিৰদৰে অধিক মানুহৰ প্ৰয়োজন নাছিল। দ্বিতীয়তে, খৰালি মাহত আমাৰ গাঁৱৰ ৰাইজে গৰু-ম'হ উদং দিছিল। ব'হাগ বিহুৰ আগে আগেহে গৰু-ম'হৰ খবৰ কৰা হৈছিল। অৱশ্যে খীৰতী গাই, পেৰী ম'হৰ কথা সুকীয়া।

সেই সময়ত খোৱা-লোৱাৰ অভাৱ নাছিল, ঘৰতেই সকলোবস্তু পোৱা গৈছিল বা উৎপাদিত হৈছিল। নিমখ আৰু কেৰাচিন তেলখিনিৰ বাহিৰে আন বস্তু প্ৰায়ে কিনা নহৈছিল। নিমখ কিনিবলৈ নেপালে কলাখাৰেৰেই নিমখৰ কাম চলাইছিল। নাহৰ বা নাগেশ্বৰ গুটি বা গুটিৰ তেলেৰে কেৰাচিন তেলৰ কাম চলোৱাৰ কথা আমি নিজ চকুৰে দেখা পাইছোঁ। ভোটোৰা আৰু এড়াৰ গুটিৰে পোহৰৰ ব্যৱস্থা কৰা দেখা গৈছিল। ৰসগোল্লা, সন্দেস আদি পোৱা নগৈছিল— আমাৰ কোমল চাউল, বোকা চাউল, চিৰা, সান্দহ গুড়ি, আঁঠে, ছৰুম, চুঙা-চাউলৰ লগত তাহানি সন্দেহ, ৰসগোল্লাই একোতে ফেৰ মাৰিব পৰা নাছিল। এনে পৰিস্থিতিত আলহী-অতিথি এমাহ-দুমাহলৈকে থাকিলেও কোনো ধৰণৰ সমস্যাই দেখা দিয়া নাছিল। দ্বিতীয়তে, আলহীসকলৰ ঘৰৰ পৰিয়ালৰ প্ৰায় একোজন হৈ পৰিছিল।

মাছ-পুঠি, খাল-বিল-পুখুৰীত উভৈ নদী হৈ আছিল। কান্দুলি, চিতল, বৰালি, আঁৰি, ভাঙন-লাচিম, এলেং-চেনেং পুঠি, পুঠি, চেনিপুঠি, জাউৰিয়া-কুৰহিয়া, শ'ল-শাল, গৰৈ-মাগুৰ, শিঙি, মোৱা-দৰকিনা, বেচা-খলিহা, কাঁৱে, শিঙৰা-গাগল আৰু ক'ত যে মাছ পোৱা গৈছিল! আজিৰ তাহানি অন্ধ্ৰ প্ৰদেশৰ পচা মাছ খাবলগীয়া হোৱা নাছিল। আজি-কালি মাছ-পুঠি আমাৰ খাল-বিলত, নদী-নৈত পোৱা নেযায়, অফিছৰ ফাইলতে পোৱা যায়। মাছ কিনা কথাটো আমাৰ মনত নপৰে—খালে-বিলে মাছ মাৰি খালেয়ে খালেয়ে মাছ পাইছিলোঁ— আনকি বৰশী বাই শ'ল-শাল, মাগুৰ-শিঙি, কাঁৱে-গৰৈ মাছ ধৰিছিলোঁ। মাছ থাকিলে দাইল খোৱাই নহৈছিল। মাছ-পুঠি তেতিয়া ভাজি খোৱাতকৈ পুৰি, শলাতদি, পাতত দিহে বেছিকৈ খোৱা মনত পৰে। মাছ পোৰাৰ কৌশল বা কেইবা মাহলৈ ৰখাৰ পদ্ধতি গাঁৱে-ভূঞে সকলোৱে জানিছিল, আমিও জানিছিলোঁ। কোনো কোনো অঞ্চলত মাটিৰ কলহত নাৰ, পাত, লাচিম, পুঠি আৰু ভাঙন আদি মাছ মাটিৰ কলহত ভৰাই কলহৰ মুখখন টকৌ পাতেৰে আটি আটি বান্ধি মাটিত এটা দ' গাত খান্দি কলহৰ মুখখন ওভোতাকৈ পুতি থোৱা হৈছিল; অথবা ভলুকা বাঁহৰ ডাঙৰ চুঙাত মাছ ভৰাই মুখখন টকৌৰ পাতেৰে বান্ধি মুখখন ওলোটাই মাটিৰ গাতত পুতি থোৱা হৈছিল আৰু প্ৰায় ছমাহমানৰ মুৰত গাতটোৰ ভিতৰৰ পৰা মাটিৰ কলহ বা চুঙাটো উলিয়াই আনি আদা-জালুক, জপকীয়া কচু আদিৰে ৰন্ধা হৈছিল। ডাঙৰ কুৰ্হি মাছ মাটিৰে লেও দি লেওটো শুকালে ধানখেৰৰ ফইৰে মেৰুৱাই জুই লগাই দিয়া হৈছিল।

ফইবোৰ পুৰি ছাই হোৱাৰ পিছত মাছটো লাহে লাহে জোকৰি দি মাটি আৰু ছাই খিনি গুচাই ধুই দীঘল কলপাত এখনত ওপৰত লাহে লাহে জোকৰি দিলে কাঁইটবোৰ ওলাই আহে আৰু সিজা মাছখিনি পাতত পৰে। খাৰ-তেল-নিমখ সানি সেই মাছ ভগাই-মেলি খোৱা হয়।

কাঠ আলু-কচু, ঢেকীয়া-পচলা, কল-ওল, লাই-লফাৰ অভাৱ নাছিল। সকলোৱে সুখে-সঙোষে দিনে-ৰাতিয়ে দুমুটি খাই শুব পাৰিছিল, শান্তি ল'ব পাৰিছিল। তেতিয়া ভয় আছিল বাঘ-ভালুক, হাতী, বাঘৰ পৰা; কিন্তু মানুহৰ পৰা কোনো ভয় নাছিল। মানুহে মানুহক মৰম কৰিছিল, শ্ৰদ্ধা কৰিছিল, আদৰ-সাদৰ কৰিছিল, আপ্যায়ন কৰিছিল। মানুহে মানুহক ছুৰীৰে, বন্দুকৰ গুলীৰে আঘাত কৰা নাছিল—মাৰি পেলোৱা নাছিল। আইসকলক সকলোৱে সন্মান কৰিছিল—আমাৰ গাঁৱৰ আই-বাই, ভনী-ভতিজা, কন্যা-বোৱাৰীৰ সন্মান আমি প্ৰাণ বিসৰ্জন দি হ'লেও ৰক্ষা কৰিছিলোঁ। সকলো শ্ৰেণীৰ মানুহে নিৰ্ভয়ে সমাজত চলা-ফিৰা কৰিব পাৰিছিল—ক'বলগীয়া খিনি ক'ব পাৰিছিল নিৰ্ভয়ে। আজিৰ দৰে ভয় আৰু সন্ত্ৰাসত দিন-ৰাতি কটাবলগীয়া হোৱা নাছিল। তেতিয়া আজিৰদৰে মানুহে মানুহক অপমান কৰিবলৈ শিকাই নাছিল।

সমাজত পুৰুষতকৈ নাৰীৰ সন্মান তুলনামূলকভাৱে অধিক আছিল আৰু সকলো শ্ৰেণীৰ মানুহে নাৰীক সন্মান কৰিছিল। পুৰুষতকৈ নাৰীসকল আছিল অধিক কমশীলা। ঘৰ-ঘৰোৱাহিৰ পৰা আৰম্ভ কৰি পথাৰ সমাৰলৈকে সকলো কামকেই তেওঁলোকে কৰিছিল। নিজৰ আৰু ঘৰৰ পৰিয়ালবৰ্গৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় বিভিন্ন ধৰণৰ কাপোৰ-কানি মহিলাসকলে বৈছিল। আনকি আঠুৱা-মহৰি-ঘুৰীয়া, তলপাৰা, জাৰৰ দিনত ওৰা সাতকঠীয়া, চাদৰ-এণ্ডি, ঢৰীয়া কাপোৰ আদিও তেওঁলোকে বৈ লৈছিল। তাহানি মহিলাসকলে নিজৰ কাপোৰ নিজে বৈ লৈছিল। বজাৰৰ পৰা প্ৰায়ে কিনা নহৈছিল। তাঁতশালখন আছিল অসমীয়া মহিলাসকলৰ বাবে মৰ্যাদা-সন্মান আৰু প্ৰতিষ্ঠাৰ প্ৰতীক। বয়ন শিল্পত সাধন-বিহীন গাভৰুক বিয়া দিয়া টানেই নহয় কষ্টকৰো আছিল।

মহিলাসকল সংস্কৃতি ৰক্ষিকা। তেওঁলোকেই আমাৰ মৌলিক সাহিত্যৰ বিভিন্ন সমল জীয়াই ৰাখি আহিছে। অৱশ্যে আজি-কালিৰ মহিলা বা ছোৱালী এই ক্ষেত্ৰত তেনেই পিছপৰা। তেতিয়া গীত-পদ গোৱা বা আবৃত্তি কৰাটো সামূহিক দায়িত্ব যেনেই আছিল। আজি-কালি গীত-পদ গোৱাটো লাহে লাহে একক প্ৰচেষ্টা বিশেষ যেন লগা হৈছে। এতিয়া আৰু ছোৱালীয়ে বিয়া-গীত

নাগায়, নাজানেও, জানিবলৈও চেষ্টা নকৰে। তাহানিৰ মহিলাসকল আছিল সাধুকথাৰ অনন্ত ভঁড়াল। দূৰদৰ্শনৰ নিচিনা জন-মাধ্যম ওলোৱাৰ লগে লগে আমাৰ আইসকলে সাধুকথা ক'বলৈ এৰিলেই। সময়ো নাই, চাকৰি-বাকৰি, নানা লেঠা; ল'ৰা-ছোৱালীৰো সাধুকথা শুনিবলৈ সময় নাই; অৱসৰো নাই, টিউছন, টিউছন—দোকমোকালিৰ পৰা টিউছন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে নিজৰ কিতাপৰ মোনা নিজে-কঢ়িয়াই নিব নোৱাৰে, বৰ ওজন, মাক-বাপেকে বা আন মানুহে কঢ়িয়াই নিব লাগে। ইমানবোৰ কিতাপ-কানি, পঢ়ি পঢ়ি হায়ৰাণ হোৱা আমাৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ সাধুকথা শুনিবলৈ, গান গাবলৈ বা পথাৰলৈ যাবলৈ ফুৰচত ক'ত? অকণমান সময় পালে মাক-আইতাকৰ প্ৰয়োজন নোহোৱা কাৰ্টুন উপভোগ কৰে দূৰদৰ্শনত।

আমাৰ মহিলাসকল লাহে লাহে এলেছৱা হৈ আহিবলৈ ধৰিছে। পৰম্পৰাগত কাম-বন কিছুমান তেওঁলোকে এৰিলে। নানা ৰোগ ব্যাধিৰে তেওঁলোক আক্ৰান্ত হোৱাৰ উপক্ৰম। বিয়া-সবাহে কেইবাজনী মহিলা লগ-লাগিলে ইজনীয়ে সিজনীক সোধে :

কেইটা উলিয়ালাহে?

: ডাঙৰ নে সৰু?

: ক'ত অপাৰেছন কৰালা?

: বৰুৱা ডাক্তৰৰ হাত দুখন যাদুলগা দেই।

: তোমাৰ কেইটা ওলাল?

: চাৰিটা।

: ডাঙৰ নে সৰু?

: দুটা ডাঙৰ, দুটা সৰু।

: অপাৰেছন 'ওপেন' নে ক্ল'জড?

..... আজি-কালি আকৌ গাভৰুসকলৰ কথা বেলেগেই। তেওঁলোকৰ লগতে উজান দিছে ভদ্ৰ মহিলাসকলেও। গাভৰু আৰু ভদ্ৰ মহিলাসকলে আমাৰ পূৰ্বৰ পৰম্পৰা ভংগ কৰি নাপিতৰ দোকানত চুলি কাটিবলৈ লৈছে। অৱশ্যে মহিলাসকলৰ ক্ষেত্ৰত চেলুনৰ নাম বিউটি পাৰলাৰ। তাহানি গাভৰু-ভদ্ৰমহিলাসকলে চুলি নাকাটিছিল—আজিৰ দৰে। আনকি পুৰুষ, ডেকা-বুঢ়া-আদহীয়াসকলেও নাপিতৰ দোকানত অৰ্থাৎ চেলুনত চুলি-দাটি নাকাটিছিল, মুৰ নুখুৰাইছিল। কিছুদিন আগলৈকে গঞা অঞ্চলৰ মানুহে নাপিতৰ গৃহলৈ গৈ চুলি কটা নাছিল। তেওঁলোকে বিশ্বাস কৰিছিল যে,

নাপিতৰ গৃহে গৈয়া ক্ষৌৰ কৰ্ম কৰে।

আহোক মনুষ্যৰ দেৱতাৰো শ্ৰীহৰে।।

তেওঁলোকে ইজনে সিজনৰ, সিজনে ইজনৰ চুলি কাটিছিল অৰিহণা নোলোৱাকৈ। ই এক পাৰস্পৰিক সহায়ৰ নমুনা।

দিন-কাল উকলিল। ডেকাসকলে পৰস্পৰে পৰস্পৰৰ বিনা পইচাই চুলি কটা দস্তৰ এৰিলে, নাপিতৰ দোকানতো চুলি নাকাটে, জেণ্টছ' বিউটি পাৰলাৰতহে চুলি কাটিবলৈ ল'লে। তাহানি চুলি-ভূৰু-নোম-লোম নকটা গাভৰু আৰু আইদেউসকলে এতিয়া 'লেডিজ' বিউটি পাৰলাৰত কাটে। কোনো কোনো আইদেউ বা ভদ্ৰমহিলাই ভাত আধা বন্ধা কৰি হ'লেও বিউটি পাৰলাৰলৈ যায় চুলি কাটিবলৈ। ভূৰু কাটিবলৈ, বং সানিবলৈ, আলহী আহিব বুলি শুনিলেতো কথা নাই। অকল ইমানেই নহয়—বিয়াৰ কইনাকো লেডিজ বিউটি পাৰলাৰতহে সজাই আনে। দৰাৰ ক্ষেত্ৰতো ই অপ্ৰয়োজনীয় নহয়। এগৰাকী গাভৰু বা ভদ্ৰমহিলাই লেডিজ বিউটিপাৰলাৰত মাহে তিনিশৰ পৰা পাঁচশ পৰ্য্যন্ত টকা খৰচ কৰিবলগীয়া হ'ল।

: চুলি দীঘল অৰ্থাৎ ডাঙৰ খোপা থকা মিঠা বৰণীয়া মহিলা এগৰাকীক 'বিউটি পাৰলাৰ'ত প্ৰৱেশ কৰা দেখিলোঁ :

মহিলা গৰাকী আমাৰ প্ৰতিৱেশী শইকীয়াৰ বোৱাৰী যেন লাগিছে। আধা ঘণ্টামান পাছত এগৰাকী মহিলা—বিউটি পাৰলাৰৰ পৰা ওলাই আহিল।

মোৰ চকুত পৰিল—এইজনী শইকীয়াৰ বোৱাৰী জনী হয় জানো? মিঠা বৰণীয়া মহিলা গৰাকী দেখোন বক্তাভ হৈ আহিছে, ডাঙৰ খোপাটিও দেখোন নোহোৱা হ'ল—গলধনত পৰাকৈহে ওলাই আহিছে। সন্দেহ ঘণীভূত হৈ আহিল—ওচৰতে থকা এজনক সুধিলোঁ :

এইজনী আমাৰ শইকীয়াৰ বোৱাৰী নহয়নে?

: এৰাতো, হয়।

: ইমান সলনি নে?

.....হেৰি ডাঙৰীয়া আপোনাৰ উনৈছ/বিছ বছৰীয়া গাভৰু ছোৱালীজনী দেখোন তেনেই নিশকতীয়া, গাভৰুত্ব দেখোন নায়েই। কাৰণটো কিহে? হাজৰিকাৰ কথাষাৰ শুনি নন্দেশ্বৰ হাজৰিকাই ক'লে : নকবা দেও হে। আমাৰ ছোৱালী কেৱল নোখোৱাৰ সমষ্টি। ভাত নেখায়, পিঠা নেখায়, জলপান নেখায়, দৈ-মাখন-ক্ৰীম নেখায়, শাক-খাৰ, পোৰা পাতত দিয়া একো নেখায়, খায়, ভুজিয়া, মিন্ধাৰ, মেগি, চাওচাও, চিপছ পোলাও, চাইনিছ ডিছ, খোছা,

কন্ডড্ৰিংক। বডি অৰ্থাৎ দেহৰ চিন্তাত প্ৰায় খাবলৈকে পাহৰিছে হে বান্ধৱ। কলিৰো কাল বিপৰীত কাল। বোলে হৰিণাই চেলেকে বাঘৰ গাল। ল'ৰা-ছোৱালীয়ে মাকে ৰান্ধি-বাঢ়ি দিয়া ভাত-আঞ্জা নেখায়—খায় ধাবাত, বেটুৰাত। মাকে ৰান্ধি-বাঢ়ি দিয়া ভাত আঞ্জাত সিহঁতৰ ৰুচি নাই, তৃপ্তি নাই, সোৱাদ নেপায়। পোৰা মাছেৰে পয়তাভাত খোৱাৰ সোৱাদ আমাৰ ল'ৰা-ছোৱালীয়ে পাহৰিলে। খাৰলি, খৰিছা, তিতভেকুৰি, বেতগাজ খোৱাৰ কথা সিহঁতৰ জানো মনত আছে? কি কবাহে? ক'ত আৰু চেহেৰাডাল ভাল হ'ব?

: আজি-কালিৰ ছোৱালীহঁতৰ পেটৰ অসুখ, চকুৰ অসুখ, ছালৰ অসুখ, গালৰ অসুখ, কেৱল অসুখ, সুখ নাই।

: অ হয়তো! আমাৰ ছোৱালীজনীলৈকে নোচোৱা কেলেই? পেটৰ বিষ, গেষ্ট্ৰিক, কোষ্ঠকাঠিন্য, কেঁচা পানী খাবলৈ হেলা। চিৰিয়েল আৰু কাৰ্টুনত গতি-মতি, চাওতে চাওতে চকুৰ দৃষ্টি শক্তিয়ে বিদায় মাগিছে। বীত চকুত আশ্ৰয় লৈছে— ১০/১২ বছৰ বয়সত।

: পোছাক-পৰিচ্ছদৰ ফালে আমাৰ ল'ৰা-ছোৱালীহঁতে চকু-দিয়াটো দুৰৰ কথাই কলেজৰ অধ্যাপক, অধ্যাপিকা, স্কুলৰ শিক্ষক-শিক্ষয়িত্ৰীসকলেও ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক আমাৰ পৰম্পৰাগত পোছাক-পৰিচ্ছদ পিন্ধিবলৈ নকৈ বিদেশী ধৰণৰ অৰ্থাৎ অপৰম্পৰাগত পোছাক-পৰিচ্ছদ পিন্ধাব লৈছে, জোৰ-জুলুম কৰা কথা গৈছে—ইউনিফৰ্মৰূপে।

: অতো, আজি কেইদিনমান আগতে বাতৰি কাকতত পাইছোঁ—ইউনিফৰ্মৰ বাবে বৰপেটাৰ ফালৰ এখন কলেজত দুটা সাংস্কৃতিক সম্প্ৰদায়ৰ মাজত বুজাবুজিৰ অভাৱ হ'বলৈ ধৰিছিল। ভালকৈ কথাখিনি কোৱাচোন।

: মই বাতৰি কাকতত যি পাইছোঁ তাকেহে ক'ব পাৰিম দেই। কথাটো হ'ল সেই কলেজৰ অধ্যাপক-অধ্যাপিকাসকলে ছাত্ৰীসকলৰ ইউনিফৰ্ম ৰূপে চুৰিডাৰ-কামিজ আৰু ছেলোৱাৰ ধাৰ্য্য কৰি কাঢ়া অৰ্ডাৰো দিলে বোলে অমুক তাৰিখৰ ভিতৰত ইউনিফৰ্ম পিন্ধি নাহিলে কলেজত প্ৰৱেশ কৰিবলৈ দিয়া নহ'ব। অ-বৰো ছাত্ৰীখিনিয়ে সেইমতে 'স্বদেশী পোছাক-পৰিচ্ছদ এৰি বিদেশী ধৰণে' পিন্ধি আহিল।

: বৰো ছাত্ৰীখিনিয়ে কি কৰিলে?

: তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ পৰম্পৰাগত পোছাক দ'খনা-আলোৱান-ফালি পিন্ধি আহিল।

: এৰা মোৰ মতে আমাৰ বৰো ছিখলাহঁতেহে উত্তম কৰিছে। নিজৰ সাজত চহকী জাতিহে উত্তম জাতি, সাংস্কৃতিক চেতনা বিশিষ্ট জাতি।

ঃ কি কবহে চুৰিদাৰ-কামিজো অসমৰ গাঁৱে-ভূঞা ছানি ধৰিছে। অবিবাহিতাৰতো কথা নাই বিবাহিতা বিলাকেও চুৰিদাৰ-কামিজ পিন্ধিবলৈ লৈছে। সৌ সিদিনা জাজিৰ বিয়া এখনলৈ গৈছিলো, তাত বিহা, মেখেলা-চাদৰ পিন্ধা গাভৰু এজনীও নেদেখিলোঁ পাই। বোৱাৰীহঁতক দেখি বিগতা যৌৱনা শাখৰেক সকলেও নাইটী পিন্ধিবলৈ লৈছে, আনকি মেঞ্জি-মিনি পিন্ধিবলৈও সংকোচ নকৰা হৈছে। কিযে দিন পৰিল ?

ঃ কি কোৱাহে তুমি? যোৱা ৰঙালী বিহুৰ দুদিন পিছত গুৱাহাটীৰপৰা প্ৰকাশিত এখন দৈনিক বাতৰি কাকতত এগৰাকী চকুচৰহাই লিখিছে বোলে :

দুবছৰ আগতে গুৱাহাটীৰ লতাশিল খেল পথাৰত অনুষ্ঠিত ৰঙালী বিহু উৎসৱৰ উদ্বোধক স্বৰূপে পাঞ্জাবৰ গুৰু নানক বিশ্ববিদ্যালয়ৰ তুলনামূলক ধৰ্ম বিভাগৰ বিশিষ্ট পণ্ডিত এগৰাকী আহিছিল। সেইখন সভাত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়, কটন কলেজ, বি.বৰুৱা কলেজ, আৰ্যবিদ্যাপীঠ কলেজকে ধৰি গুৱাহাটীত যিমান শিক্ষানুষ্ঠান আছে আৰু গুৱাহাটীৰ আন আন অঞ্চলৰ গাভৰু ছোৱালীহঁতে প্ৰায় একে ৰং আৰু ডিজাইনৰ মুগাৰ মেখেলা-চাদৰ আৰু ৰঙা ব্লাউজ পিন্ধি, ডাঙৰ বহল খোপাত কপৌফুলৰ মালা পিন্ধি মুখত মিচিকিয়া হাঁহিৰে সভাত যোগ দিছিল। আমাৰ গাভৰুসকলৰ ৰূপ-সৌন্দৰ্য, পোছাক-পৰিচ্ছদ আদি দেখি বিস্ময় মানি অধ্যাপক গৰাকীয়ে ক'বলৈ বাধ্য হৈছিল “অন্যত্ৰ বিবলাদেৱী কামৰূপে গৃহে গৃহে।” অকল গুৱাহাটীতে নহয়— অমৃতসৰলৈ গৈও তেওঁ তেওঁৰ বন্ধু-বান্ধৱসকলৰ মাজত কামৰূপী গাভৰুৰ মনোহৰ ৰূপ, সৌন্দৰ্যৰ বিষয়ে ক'বলৈ কোনো দিনে ভুলতো পাহৰা নাছিল। দুবছৰৰ পিছত গুৰু নানক বিশ্ববিদ্যালয়ৰ সমাজ তত্ত্বৰ আন এগৰাকী প্ৰফেছাৰ গুৱাহাটীলৈ আহিল একে উদ্দেশ্যৰে—অৰ্থাৎ লতাশিল খেল-পথাৰত অনুষ্ঠিত ৰঙালী বিহু উৎসৱ উদ্বোধন কৰিবলৈ। তেওঁ আশা পোষণ কৰিছিল—অসমীয়া গাভৰুৰ ৰূপ সৌন্দৰ্য আৰু পোছাক-পৰিচ্ছদৰ মাধুৰ্য্যত বিস্ময় বিহুল হৈ সমাজতাত্ত্বিক আলোচনাত প্ৰবৃত্ত হ'ব। এবুকু আশা আৰু অস্তহীন অনুসন্ধিৎসা ভৰা মনেৰে তেওঁ মঞ্চত উপস্থিত হ'ল। সভা উদ্বোধন কৰাৰ আগমুহূৰ্তত চাৰিওফালে তেওঁ আৰ্জুনিক দৃষ্টিপাত কৰিলে—প্ৰফেছাৰ জনে মোক ভাল ঠগিলে। এজনীও দেখোন অসমীয়া ছোৱালী নাই। আটাইবিলাকেই দেখোন ‘কুটী’ (অৰ্থাৎ পাঞ্জাবী ছোৱালী)।

.....অলপ পিছতে মঙ্গলদৈৰ শৰ্মাক দেখি ছাৰে মাত লগালে : শৰ্মা কেতিয়াকৈ আহিল ?

- ঃ যোৱা কালি।
- ঃ কি কাৰণে আহিল?
- ঃ বিয়াৰ সকামত।
- ঃ ছোৱালী নে ল'ৰাৰ?
- ঃ ল'ৰাৰ। ছোৱালীক আঙঠি পিন্ধাবলৈ আহিছো।
- ঃ ছোৱালী ক'ত।
- ঃ তৰাজানত।
- ঃ আপুনি ছোৱালীজনী দেখিছে নে?
- ঃ দেখিছোঁ।
- ঃ কেনেনো?
- ঃ আজি-কালিৰ দৰে।
- ঃ তাৰমানে?
- ঃ চুৰিদাৰ পিন্ধা, চুলিকটা, চকুৰ ভূৰু চিকনোৱা, ওঠত ক'লা লিপ্‌ষ্টিক সনা।

ঃ এৰা দেও, ক'লা চুৰিদাৰ, ক'লা লিপ্‌ষ্টিক। আমি শুনিছিলোঁ বোলে ক'লা ৰংটো মৃত্যুৰ লক্ষণ।

ঃ চুৰিদাৰ কামিজ পিন্ধা ছোৱালীয়ে জানো মুগাৰ মেখেলা-চাদৰ পিন্ধিব পাৰিব?

ঃ মই সুধিছিলোঁ—মাকে ক'লে পাৰিব, কিন্তু ছোৱালীয়ে ক'লে বোলে কোনো দিনে মই হ'লে মেখেলা-চাদৰ পিন্ধি পোৱাই নাই। বিয়াতো মই পিন্ধিব নোৱাৰিম।

ঃ অ আপোনাৰ পুত্ৰই ধুতী পিন্ধিব জানেনে?

ঃ ক'ত জানে দিয়ক? সিও বোলে পেণ্ট বা পাইজামা পিন্ধিয়েই বিয়া হ'ব।

ঃ এৰা কথাটো ঠিকেই। মই কেইদিনমান আগতে মঙ্গলদৈ কলেজৰ অসমীয়া বিভাগত সংস্কৃতি বিষয়ক বক্তৃতা এটি দিবলৈ গৈছিলোঁ। বক্তৃতাৰ অন্তত আৰম্ভ হ'ল অন্তৰংগ অনুষ্ঠান। কেইটিমান প্ৰশ্নৰ উত্তৰৰ পিছত এই বিভাগতে এম.এ পঢ়ি থকা ছোৱালী এজনীয়ে প্ৰশ্ন তুলিলে :

ছাৰ আমি ঘৰতো মেখেলা-চাদৰ পিন্ধি পোৱা নাই; স্কুল কলেজতো আমাৰ ইউনিফৰ্ম বাচি দিলে চুৰিদাৰ কামিজ। এম.এ পঢ়ি থকাতো আমাৰ

ইউনিফৰ্ম নিৰ্বাচন কৰিছে আমাৰ ছাৰ সকলে—চুৰিদাৰ-কামিজ। আমাৰ ছাৰসকলৰো অসমৰ পৰম্পৰাগত পোছাক-পৰিচ্ছদ অৰ্থাৎ বিহা-মেখেলাত চকু নপৰে, আনকি ছাৰহঁতৰ বাইদেউহঁতেও চুৰিদাৰ-কামিজহে পচন্দ কৰে। লাহে লাহে চুৰিদাৰ-কামিজ আমাৰ পৰম্পৰাগত পোছাক হ'বলৈ ধৰিছে। গতিকে বিয়াৰ দুদিনৰ বাবে হাজাৰ হাজাৰ টকা খৰচ কৰি মুগা বা পাটৰ ছেট কিনাৰ কিবা প্ৰয়োজন আছেনে? মোৰা বিয়া পাতিছে, মই পিতাক কৈছোঁ : তুমি ইমানবোৰ টকা-পইছা খৰচ কৰি মিছাকৈয়ে পাট-মুগাৰ ছেট নিকিনিবা মই নিপিন্ধো, পিন্ধিও পোৱা নাই, পিন্ধিবও নাজানো। মায়ে মোক মেখেলা-চাদৰ পিন্ধাবলৈ নিশিকালেই—আনকি গাত কাপোৰ দিয়া অনুষ্ঠানটোও নাপাতিলে।

..... আমাৰ মালিক ছাৰে 'মই অসমীয়া' বুলি এটি জাতীয়ভাৱ সমৃদ্ধ কবিতাও লিখিছিল। □

অসমৰ সাধুৰ কথাৰ এটি চমু অধ্যয়ন

শ্ৰী ড° দীপক বৰ্মন

মুৰব্বী অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ

মানুহৰ মৌলিক আচৰণ আৰম্ভ হোৱাৰ লগে লগে সাধুকথাৰো জন্ম হয়। ভাষাৰ জন্ম হোৱাৰ আগতে সাধুকথা অংগী-ভঙ্গীৰে প্ৰকাশ কৰিছিল। তেতিয়াৰ যুগত মাত্ৰ খাদ্য আহৰণেই মানৱ জাতিৰ একমাত্ৰ কৰ্ম আছিল। যেতিয়া বনৰ ফল-মূলে খাদ্যৰ অভাৱ পূৰণ কৰিব নোৱাৰা হ'ল তেতিয়া মানুহে কৃষি কৰ্মত প্ৰবৃত্ত হ'ল। তেতিয়া কৰ্মৰ অন্তত বা অৱসৰ বিনোদনৰ সময়ত সাধুকথাৰ কথন শ্ৰৱন কৰিছিল। কৰ্মৰ তৎপৰতা বৃদ্ধিৰ বাবে মনত আনন্দ যোগাবলৈ বা শ্ৰম লাঘৱ কৰিবলৈও সাধুকথা কোৱা হৈছিল। প্ৰাচীন কালৰে পৰা মুখ পৰম্পৰাত চলি অহা এই সাধুকথাৰো অসমীয়া লোক-সাহিত্যৰ অতি প্ৰয়োজনীয় অংগ। অসমৰ বিভিন্ন অঞ্চলৰ বিভিন্ন জাতি, জন-জাতি লোকসকলৰ মাজত সাধুকথা কোৱাৰ পৰম্পৰা অব্যাহত ভাৱে চলি আছে।

নিৰক্ষৰ গাঁৱলীয়া লোকৰ মানসিক প্ৰতিভা প্ৰকাশ আৰু বিকাশ সাধনৰ ক্ষেত্ৰত সাধুকথাৰো গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰি আহিছে। সেয়েহে নিৰক্ষৰ গাঁৱলীয়া জন-মানসক প্ৰকাশ কৰাৰ এক বিশেষ মাধ্যম বুলিও সাধুকথাৰোক ক'ব পাৰি। সাধুকথাৰো এখন সমাজৰ কৃষ্টি-সংস্কৃতি আন এখন সমাজৰ আগত দাঙি ধৰে। ইয়াৰ লগে লগে জনসাধাৰণৰ ভাৱ-অনুভূতি, প্ৰেম-ভালপোৱা, বিৰহ-বিচ্ছেদ, মিলন-সম্ভোগ, আশা-আকাঙ্ক্ষা, ঈৰ্ষা-অসূয়া, শঠতা-কপটতা, বিশ্বাস-অবিশ্বাস, যুদ্ধ-বিগ্ৰহ, ধৰ্ম-কৰ্ম, আচাৰ-অনুষ্ঠান, পূজা-পাৰ্বন, ব্ৰত-উপাসনা আদি বিভিন্ন দিশৰ আভাস সাধুকথাৰো আমাক দি আহিছে।

অসমৰ সাধুকথাৰ স্থান, কাল, পাত্ৰভেদে কোৱা হয়। কিছুমান সাধুকথা ঘৰত, কিছুমান ঘৰৰ বাহিৰত বা পথাৰত, কিছুমান সাধুকথা বাৰিষা আৰু আন কিছুমান খৰালি কালত কোৱা হয়। কিছুমান সাধুকথা দিনত আৰু কিছুমান সাধুকথা ৰাতি কোৱা দেখা যায়। কিছুমান সাধুকথা ধৰ্ম-জাতি নিৰ্বিশেষে সকলোৱে শুনিব পাৰে। কামৰূপ অঞ্চলৰ সাধুকথাৰো বিভিন্নজনৰ মনত বিভিন্নভাৱে স্থান অধিকাৰ কৰি আহিছে কাৰোবাৰ বাবে ই হ'ল জ্ঞানৰ ভঁৰাল। কাৰোবাৰ মনত আকৌ ই আমোদৰ বস্তু। কিছুমান লোকৰ

বাবে সাধুকথা মুক্তিৰ পথ প্ৰদৰ্শক। কোনোবাটো সাধুকথাই আকৌ মানসিক ঔষধ হিচাপেও উল্লেখযোগ্য ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। কিছুমান সাধুকথা মাত্ৰ এটা বিশেষ উদ্দেশ্য সাধনৰ বাবে প্ৰয়োগ হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে মহ খেদাৰ সাধুটোলৈ আঙুলিয়াব পাৰি। এই সাধুকথাটো ক'লে সেই ঠাইলৈ মহ নাহে বুলি বিশ্বাস সাধুকথাটো এনেধৰণৰ : পুৰণি কালত মহ নাছিল। তেতিয়া কেইনাল (মাছমৰীয়া) বিলাকে মাছ মাৰিবলৈ গৈ নদীত বৰশী পাতি মাছৰ অপেক্ষাত নদীৰ পাৰত অলপ জিৰণি লওঁ বুলি শোৱে। কিন্তু সিহঁতে সাৰ নাপাই ৰাতি পুৱালৈ শুই থাকে, সিহঁতৰ মাছ ধৰা নহয়। সিহঁতে লগ হৈ গোসাঁইৰ ওচৰলৈ গ'ল আৰু টোপনিৰ বাবে যে মাছ মৰা নহয় সেই সমস্যাটো বিৱৰি ক'লে। তেতিয়াই গোসাঁইয়ে নিজৰ গাৰ পৰা অলপ মলি উলিয়াই দি ক'লে যে এইখিনি তহঁত শুই থকা ঠাইত ছটিয়াই দিবি, তেতিয়া টোপনি নহা হ'ব। কেইনালবিলাক আহি মাছ মাৰিবলৈ গৈ তেওঁলোকে শোৱা ঠাইত সেই মলিখিনি ছটিয়াই দিলে, লগে লগে তাৰ পৰা মহৰ জন্ম হ'ল আৰু কেইনালহঁতক কামুৰিবলৈ ধৰিলে। সিহঁতৰ টোপনি নহা হ'ল। সিহঁতে মাছ মাৰি ভৰাই পেলালে কেইনালহঁতৰ মহ আনন্দ হ'ল। লাহে লাহে মহ বৃদ্ধি হ'ল সিহঁতে খেৰৰ জুমুঠি জ্বলাই ধোঁৱা দি মহ খেদে। কিন্তু মহেৰে পৃথিৱী ভৰি পৰিল। সিহঁতৰ কাণেৰে, নাকেৰেও মহ সোমাই যোৱা হ'ল। সিহঁতে গোসাঁইক গৈ ক'লে যে সিহঁতে মহৰ উৎপাতত থাকিব নোৱাৰা হৈছে। তেতিয়া গোসাঁইয়ে খেৰৰ জুমুঠিৰে ধোঁৱা দিব ক'লে। সিহঁত আহি কেইদিনমান পিছত আকৌ গোসাঁইৰ ওচৰলৈ গ'ল আৰু ক'লে : প্ৰভু মহেৰে পৃথিৱী ভৰি পৰিছে, আমি থাকিব নোৱাৰো। তেতিয়া গোসাঁইয়ে ক'লে যে যা আঘোণৰ পূৰ্ণিমা তিথিত গৰখীয়া সৰু ল'ৰাবিলাকক মহ খেদিব দিবি হাতত টাঙোন লৈ, তেতিয়া মহ বিলাক নাথাকে। সেই কাৰণে আঘোণৰ পৰা ছয়মাহ মহ নাথাকে বুলি বিশ্বাস।

এই সাধুকথাটো মাত্ৰ মহ নহাৰ বাবেহে কোৱা হয়। আন উদ্দেশ্য বা আন সময়ত কোৱা নহয়। গতিকে যেতিয়া এই সাধুকথাটো মহ খেদাৰ বাবে ক'ব তেতিয়া তাৰ অনুৰূপ হ'ব স্বাভাৱিক। আকৌ যেতিয়াই তেতিয়াই সাধুকথাটো পৰিবেশন কৰিলে তাৰ অনুৰূপ হ'ব কৃত্ৰিম।

অসমৰ স্থানবিশেষে ভাষাৰ মাজত পাৰ্থক্য আছে। সেইবাবে অঞ্চল বিশেষে সুকীয়া ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য ৰক্ষা কৰি সাধুকথাবোৰ কোৱা হয়। মৌখিক সাহিত্যৰূপে সাধুকথাবোৰ বিভিন্ন স্থানলৈ প্ৰব্ৰজিত হয়।

আগৰ দিনত বনিজাৰসকলে এটা অঞ্চলৰপৰা আন এটা অঞ্চললৈ বেপাৰ কৰিবলৈ গৈছিল, বেপাৰ কৰিবলৈ যোৱা অঞ্চলত তেওঁলোকে সাধুকথা কৈছিল। তেতিয়াই নিজৰ অঞ্চলৰ সাধুকথা আন অঞ্চললৈ বিয়পি গৈছিল। ধৰ্মপ্ৰচাৰক সকলে ইখন গাঁৱৰ পৰা সিখন গাঁৱলৈ ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰিবলৈ গৈছিল। তেওঁলোকেও সেই গাঁৱবিলাকত সাধুকথা কৈছিল আৰু শুনিছিল। এনেদৰে তেওঁলোকৰ মুখেৰে বিভিন্ন গাঁৱৰ সাধুকথা বিভিন্ন গাঁৱলৈ বিস্তাৰিত হৈছিল। এখন গাঁৱৰ ছোৱালী আন এখন গাঁৱলৈ বিয়া দি উলিয়াই দিয়াৰ লগে লগে তেওঁৰ গাঁৱৰ সাধুকথা শত্ৰুৰূপে গাঁৱলৈ প্ৰব্ৰজিত হোৱাৰ সুবিধা লাভ কৰিছিল। এইবাবে একেটা সাধুকথাৰো আঞ্চলিক বৈশিষ্ট্য অনুসৰি পাঠ আৰু জমিনৰ বিভিন্নতা দেখা যায়। অকল সাধুকথাৰ ক্ষেত্ৰতেই যে আঞ্চলিক বিভিন্নতা অনুসৰি পাঠ আৰু জমিনৰ বিভিন্নতা দেখা যায় তেনে নহয়, লোকসাহিত্য বা মৌখিক সাহিত্য বা বাচিক কলাৰ আন আন শ্ৰেণীৰ মাজতো এই বিভিন্নতা লক্ষ্য কৰা যায়। পাঠ আৰু জমিনৰ লেখীয়াই অনুসংগৰো বিভিন্নতা দেখা যায়।

অসমৰ বিভিন্ন অঞ্চলত বৰ্তমানেও অঞ্চলভেদে কম বেছি পৰিমাণে সাধুকথাবোৰ জীয়াই আছে। এইখিনিতে ক'ব পাৰি যে সাধুকথাবোৰ ভবিষ্যতেও অসমৰ বিভিন্ন অঞ্চলত বৰ্তি থাকিব। হয়তো ইয়াৰ ধৰ্মীয় অনুসংগ ৰক্ষা কৰি জীয়াই থকাটো কঠিন হ'ব। আমি কৈছোঁ যে বৰ্তমানেও অসমত বহুজন সাধুকথাক সাধুকথাৰ অনুসংগৰ বিষয়ে নাজানে। অৱশ্যে কৃত্ৰিম অনুসংগত যে কামৰূপ অঞ্চলত সাধুকথা জীয়াই থাকিব তাত সন্দেহ নাই। সাধুকথাবোৰৰ পৰা যিহেতু বিভিন্ন দিশৰ জ্ঞান পাব পাৰি সেয়েহে সাধুকথাবোৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ শ্ৰেণীৰ পাঠৰ অন্তৰ্ভুক্ত হোৱাটো দৰকাৰ। তেতিয়াহে আজিৰ সাহিত্যই জন্ম লাভ কৰা পুৰণি সাহিত্যৰ ভেটিতো জল-জল, পট-পট হৈ থাকিব। □

অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যত প্ৰগতিবাদী চিন্তা

শ্ৰী স্বপ্না স্মৃতি মহন্ত

প্ৰবক্তা, অসমীয়া বিভাগ

সাহিত্যত সমাজ-চেতনাৰ প্ৰতিফলন ঘটে। গতিশীল সমাজৰ বিভিন্ন দিশৰ প্ৰতিফলনেই প্ৰগতিৰ ধাৰণাটিৰ জন্ম দিছে। অসমীয়া সাহিত্যত শংকৰদেৱৰ 'কুকুৰ শৃগাল গৰ্দভৰো আত্মাৰাম'—আদৰ্শ প্ৰগতিবাদী চিন্তাৰ উত্তম নিদৰ্শন।

উপন্যাস সাহিত্য আধুনিক যুগৰ সৃষ্টি আৰু ইংৰাজী সাহিত্যৰ প্ৰভাৱৰ ফলতে অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যৰ জন্ম। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই 'বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱাভাতুৰি' ৰচনাৰে অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যলৈ সংস্কাৰমুক্ত চিন্তাৰ প্ৰবাহ বোৱাই আনিলে। ইয়াৰ পিছতে উল্লেখ কৰিব পাৰি লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ 'পদুম কুঁৱৰী' উপন্যাসৰ কথা। সামন্তযুগীয় ধ্যান-ধাৰণাৰ পৰা মুক্ত নহ'লেও বেজবৰুৱাই উক্ত উপন্যাসত প্ৰেমৰ মহত্বৰ চিত্ৰ অংকন কৰি প্ৰগতিৰ প্ৰতি আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰিছে। দণ্ডিনাথ কলিতাৰ 'সাধনা' আৰু দৈৱচন্দ্ৰ তালুকদাৰৰ 'অপূৰ্ণ' উপন্যাসত সাম্ৰাজ্যবাদৰ কবলৰ পৰা অসমীয়া জাতিক মুক্ত কৰাৰ চেতনা প্ৰতিফলিত হৈছে। শৰত চন্দ্ৰ গোস্বামীৰ 'পাণিপথ', দীননাথ শৰ্মাৰ 'উষা', 'নদাই', 'সংগ্ৰাম', মহম্মদ পীয়াৰৰ 'হেৰোৱা স্বৰ্গ' আদি উপন্যাসতো প্ৰগতিবাদী চিন্তাধাৰাই ভূমুকি মৰা পৰিলক্ষিত হয়।

দ্বিতীয় মহাসমৰৰ সময়ৰ যুদ্ধকালীন পৰিৱেশ আৰু স্বাধীনতা আন্দোলনৰ প্ৰভাৱত সমগ্ৰ ভাৰতৰ লগতে অসমৰ সমাজ-জীৱনৰো অভূতপূৰ্ব পৰিৱৰ্তন ঘটে। সাহিত্যৰ আন আন দিশৰ লগতে উপন্যাসৰ ক্ষেত্ৰখনতো এই পৰিৱেশে আলোড়ন তুলি গ'ল। অসমীয়া উপন্যাসৰ ক্ষেত্ৰখনত বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা (বীণা বৰুৱা)ৰ 'জীৱনৰ বাটত' উপন্যাসত এই পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰভাৱ স্পষ্ট ৰূপত পৰিছে। উপন্যাসখনত বৰুৱাই নতুনকৈ জন্ম লোৱা শিক্ষিত মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীটোৰ আত্মকেন্দ্ৰিকতাৰ স্বৰূপ ফুটাই তুলিছে। নতুনকৈ গা কৰি উঠা এক সামাজিক সমস্যাক উপন্যাসিকে বিচাৰৰ বাবে দাঙি ধৰিছে। উপন্যাসখনৰ মাজত উপন্যাসিকৰ অসমৰ কৃষক সমাজখনৰ প্ৰতি থকা গভীৰ শ্ৰদ্ধা আৰু সহানুভূতিৰ মূৰ্ত প্ৰকাশ ঘটিছে।

প্রফুল্ল দত্ত গোস্বামীৰ 'কেঁচা পাতৰ কঁপনি' আৰু 'শেষ ক'ত' উপন্যাসত
 প্ৰগতিশীল দৃষ্টিভঙ্গীয়ে পূৰ্ণ বিকাশ লাভ কৰিছে। ইয়াৰ মাজত ঔপন্যাসিকে কু-
 সংস্কাৰ আৰু সমাজৰ গোড়ামিৰ পৰা মানৱীয় অনুভৱ সমূহক মুক্ত কৰি
 উলিয়াই অনাৰ প্ৰয়াস কৰিছে। ইয়াৰ পৰৱৰ্তী পৰ্যায়ৰ ঔপন্যাসিক বীৰেন্দ্ৰ
 কুমাৰ ভট্টাচাৰ্যই 'ৰাজপথে বিঙিয়ায়' উপন্যাস ৰচনাৰে এই শ্ৰেণীৰ উপন্যাসৰ
 উঁহাল টনকিয়াল কৰে। উপন্যাসখনত ভট্টাচাৰ্যই স্বাধীনতাৰ ভূৰা ৰূপটোক
 ফহিয়াই দেখুৱাইছে। ভাৰতে লাভ কৰা স্বাধীনতাই যে কৃষক-শ্ৰমিকৰ জীৱনলৈ
 স্বাধীনতা আনিব নোৱাৰিলে সেই কথা উপন্যাসখনত প্ৰকাশ পাইছে। ভট্টাচাৰ্যৰ
 'মৃত্যুঞ্জয়' উপন্যাসত স্বাধীনতা সংগ্ৰামৰ ছবি অংকনৰ জৰিয়তে মুক্তিকামী
 জনতাৰ বিদ্ৰোহৰ চিত্ৰ প্ৰতিফলিত হৈছে। চৈয়দ আব্দুল মালিকে সৰ্বাধিক
 সংখ্যক উপন্যাসৰ বৰঙণিৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰখন চহকী কৰিছে।
 মালিকৰ 'পহুমা হাবিৰ বাট', 'জেতুকা পাতৰ দৰে', 'জয়া মণিকা ইত্যাদি'
 আদি উপন্যাসত মানৱীয় মুক্তিৰ জয়গান প্ৰতিধ্বনিত হৈছে। কৃষক, খাটিখোৱা
 শ্ৰেণীৰ মানুহৰ জীৱন সংগ্ৰামৰ কাহিনী ইয়াত নিটোল ৰূপত অংকিত হৈছে।

নৱকান্ত বৰুৱাই তেওঁৰ প্ৰতিখন উপন্যাসতে প্ৰগতিবাদী সত্ত্বাৰ পৰিচয়
 দিছে। 'কপিলীপৰীয়া সাধু'ত তেওঁ সামাজিক ৰক্ষণশীলতাৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিবাদৰ
 ধ্বনি তুলিছে। 'ককাদেউতাৰ হাড়' উপন্যাসত বৰুৱাই সামন্তযুগীয় ধ্যান-
 ধাৰণাৰ বিৰুদ্ধে থিয় দিছে। নৱকান্ত বৰুৱাৰ সমসাময়িক ভাবে উপন্যাস
 ৰচনাত হাত দিয়া আন এগৰাকী উল্লেখযোগ্য ঔপন্যাসিক হিতেশ ডেকা।
 ডেকাৰ 'আজিৰ মানুহ' উপন্যাসত প্ৰগতিবাদী আদৰ্শৰ প্ৰতিফলন ঘটা দেখা
 যায়। উমা শৰ্মাৰ 'এজাক মানুহ এখন অৰণ্য' উপন্যাসত চাহ-বনুৱাসকলৰ
 জীৱন-সংগ্ৰামৰ দুখজনক কাহিনী চিত্ৰিত কৰা হৈছে। সূক্ষ্ম দৃষ্টিৰে ঔপন্যাসিকে
 ভাৰতৰ বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা অসমৰ চাহ-বাগিছাত কাম কৰিবলৈ অনা
 বনুৱাসকলৰ মানসিক যন্ত্ৰণাৰ ছবি ফুটাই তোলাৰ প্ৰযত্ন কৰিছে। উপন্যাসখনৰ
 মাজত লেখকৰ গভীৰ মননশীলতাৰ পৰিচয় স্পষ্ট।

অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যক সু-সমৃদ্ধ কৰি তোলা অৰুণাচলৰ
 ঔপন্যাসিক লুইসেৰ দাইৰ উপন্যাসত ভৈয়ামত গা কৰি উঠা দুৰ্নীতিয়ে কিদৰে
 পাহাৰকো স্পৰ্শ কৰিছে তাৰ ছবি চিত্ৰিত হৈছে। 'পৃথিৱীৰ হাঁহি', 'কইনাৰ মূল্য'
 আজি উপন্যাসৰ মাজত ঔপন্যাসিক গৰাকীৰ সংস্কাৰবাদী ভাবাদৰ্শৰ প্ৰকাশ
 ঘটিছে। হোমেন বৰগোহাঞিৰ 'মৎস্যগন্ধা' উপন্যাসত জাত-পাতৰ ভেদা-
 ভেদবোৰৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিবাদৰ ধ্বনি পৰিলক্ষিত হয়। নীলিমা দত্তৰ 'আকাশ

বস্তি', 'ধুমুহাৰ পিছত' আদি উপন্যাসৰ মাজতো প্ৰগতিবাদী ভাবধাৰাৰ প্ৰকাশ ঘটিছে।

অসমীয়া উপন্যাসৰ ধাৰাত প্ৰগতিবাদী চিন্তা সংযোজন কৰা আন এগৰাকী ঔপন্যাসিক হ'ল শীলভদ্ৰ। 'মধুপুৰ' 'তৰংগিনী', 'আগমনীৰ ঘাট' বীৰ আদি উপন্যাসত পূৰ্ণজিৱাদৰ বিকাশে কেনেদৰে সামন্তবাদীসকলকে পূৰ্ণজিৱপতি ৰূপত প্ৰতিস্থিত কৰিলে সেই কথাৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে। দেৱেন্দ্ৰনাথ আচাৰ্যৰ উপন্যাসে অসমীয়া উপন্যাসৰ পাঠকক ভিন্ন স্বাদ প্ৰদান কৰিলে। তেওঁৰ 'অন্য যুগ অন্য পুৰুষ', 'কালপুৰুষ', 'জংগম' আদি উপন্যাসত প্ৰকাশিত সমাজ চেতনাই উপন্যাস কেইখনক প্ৰগতিবাদী চিন্তা সম্বলিত উপন্যাস হিচাপে প্ৰতিস্থিত কৰিছে। মামনি ৰয়ছম গোস্বামীৰ প্ৰায়খিনি উপন্যাসতে সমাজ-চেতনাৰ ভাব পৰিলক্ষিত হয়। 'চীনাৰ সোঁত', 'মামৰে ধৰা তৰোৱাল', 'অহিৰণ' আদি উপন্যাসত শ্ৰমিক শ্ৰেণীৰ ওপৰত চলা শোষণৰ ছবি অংকন কৰা হৈছে। 'নীলকণ্ঠী ব্ৰজ'ত অংকন কৰা হৈছে সংৰক্ষণশীল হিন্দু সমাজৰ ধৰ্মীয় ৰীতি-নীতিৰ নামত চলা অমানৱীয় ৰূপৰ কাহিনী। তেওঁৰ প্ৰতিখন উপন্যাসতে ন ন প্ৰগতিবাদী চিন্তাই ভূমুকি মাৰিছে।

ঔপন্যাসিক মহেন্দ্ৰ বৰঠাকুৰৰ 'উদাসী সন্ধ্যা', 'বেগমপাৰা', 'বৃহন্নলা' আদি উপন্যাসৰ মাজত মানৱতাবাদী দৃষ্টিভঙ্গীৰ পৰিচয় পোৱা যায়। তেওঁৰ উপন্যাসত শ্ৰমজীৱী মানুহৰ প্ৰতি সহানুভূতি প্ৰকাশ পাইছে। ৰং বং তেৰাঙৰ 'ৰংমিলিৰ হাঁহি'ত আধুনিক শিক্ষাৰ পোহৰে কেনেদৰে কাৰ্ব্বি আংলঙৰ বুকু উজলাই তুলিছে তাৰ মনোগ্ৰাহী চিত্ৰ অংকিত কৰিছে। অমূল্য বৰুৱাৰ 'এই পদুমণি' আৰু 'উ খুন জঙা' নামৰ উপন্যাস দুখনৰ মাজত প্ৰতিফলিত হৈছে জনসাধাৰণৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা আৰু সহানুভূতি। দুয়োখন উপন্যাসতে প্ৰগতিশীল চিন্তাৰ প্ৰকাশ ঘটিছে। পোলেন বৰকটাৰ 'শিকলি', 'এজাক ধুমুহা', 'এজন দধীচিৰ সন্ধান' আদি উপন্যাসৰ মাজেৰে ঔপন্যাসিকৰ আদৰ্শবাদী সমাজ-চেতনাৰ পৰিচয় পোৱা যায়।

বিশিষ্ট ঔপন্যাসিক অৰূপা পটংগিয়া কলিতাই সমাজ সচেতন দৃষ্টিভঙ্গীৰে 'মৃগনাভি', 'অয়নাস্ত' আদি উপন্যাস ৰচনা কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ ঊঁহাল চহকী কৰিছে। এই গৰাকী ঔপন্যাসিকৰ সূচনাত সামাজিক দায়বদ্ধতাৰ পৰিচয় পোৱা যায়। ফণীন্দ্ৰ কুমাৰ দেৱচৌধুৰীৰ 'অনুৰাধাৰ দেশ', 'ঈদিপাছ' 'ঈদিপাছ' আদি উপন্যাসত মানৱীয় অনুভূতিৰ লগতে সমাজৰ প্ৰতি থকা দায়বদ্ধতাৰ মূৰ্ত প্ৰকাশ ঘটিছে। অসমীয়া উপন্যাসৰ ক্ষেত্ৰখনত উল্লেখ

কবিবলগীয়া আন এগৰাকী ঔপন্যাসিক অৰুণ শৰ্মা। তেওঁৰ 'আশীৰ্বাদৰ ৰং' উপন্যাসৰ মাজেৰে প্ৰকাশিত হৈছে মানৱীয় মহত্ত্বৰ স্বৰূপ। তিলোত্তমা মিশ্ৰৰ 'স্বৰ্ণলতা' উপন্যাসৰ মাজত নাৰী-মুক্তিৰ চিন্তাই প্ৰকাশ লাভ কৰিছে।

সমাজ সচেতনতাৰে আধুনিক মানুহৰ ক্লিষ্ট চেতনা, সামাজিক মূল্যবোধ আদিক বিষয়বস্তু হিচাপে লৈ উপন্যাস ৰচনাত হাত দিয়া এগৰাকী ঔপন্যাসিক হ'ল দেৱব্ৰত দাস। 'মৃগয়া নিঠুৰ মৃগয়া', 'দুৱাৰদলিৰ সময়' আদি তেওঁৰ উল্লেখযোগ্য উপন্যাস।

ইয়াৰ বাহিৰেও ভূপেন শৰ্মা, বসন্ত দাস, পূৰ্ববী বৰমূদৈ, ধ্ৰুৱজ্যোতি বৰা আদি কেইবাগৰাকীও ঔপন্যাসিকৰ ৰচনাত প্ৰগতিবাদী চিন্তাধাৰাৰ, মানৱীয় প্ৰমূল্যবোধৰ প্ৰকাশ ঘটিছে। নতুন নতুন পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাৰ মাজেদি এইসকল ঔপন্যাসিকে তেওঁলোকৰ ৰচনাৰ মাজেদি সামাজিক তথা মানৱীয় সমস্যা সমূহক বিশ্লেষণ কৰাৰ প্ৰয়াস কৰিছে। এশ বছৰৰ অসমীয়া উপন্যাসৰ বুৰঞ্জীয়ে সমাজ জীৱনৰ প্ৰতিটো দিশকে স্পৰ্শ কৰাৰ প্ৰয়াস কৰিছে। □

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী :

- সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা : অসমীয়া উপন্যাসৰ গতিধাৰা
- গোবিন্দ প্ৰসাদ শৰ্মা : উপন্যাস আৰু অসমীয়া উপন্যাস
- নগেন ঠাকুৰ (সম্পা) : এশ বছৰৰ অসমীয়া উপন্যাস

ডী অ'ল্ড মেন্ এণ্ড দ্য ছী

—জীৱনৰ দলিল

শ্ৰী সমৰ ভট্টাচাৰ্য্য

প্ৰবক্তা, ইংৰাজী বিভাগ

লিখা-পঢ়া আৰম্ভ হোৱাৰে পৰা মানুহৰ ৰচনাত 'জীৱন'ক এক সংগ্ৰামৰূপে তুলি ধৰা হৈছে। জীৱনৰ প্ৰতি থকা ভিন্নজনৰ ভিন্ন উপলব্ধিক লিখনিৰে প্ৰকাশ কৰিবলৈ যাওঁতেই বহু কালজয়ী কবিতা, গল্প, নাটক, উপন্যাসৰ সৃষ্টি হৈছে। সৰ্বকালৰ মহান নাট্যকাৰ শেক্সপীয়েৰে তেওঁৰ অন্যতম সৃষ্টি 'হেমলেট'ৰ দ্বাৰাই সমগ্ৰ মানৱ জাতিক জনাই দিছিল জীৱন যুদ্ধত জয়ী হ'বলৈ সদায় সকলোসময়তে প্ৰস্তুত হৈ থকাৰ প্ৰয়োজন কিমান। 'জয়ৰ মাজতেই জীৱনৰ সৌৰভ, পৰাজয়ত মৃত্যুৰ শীতলতা'—এয়াই যেন যুগে যুগে প্ৰতিধ্বনিত হৈ আহিছে। 'Stopping by woods on a Snowy Evening' ত জীৱনক বান্ধি ৰখাৰ মন্ত্ৰ দি ৰবাৰ্টফ্ৰ'ষ্ট ধন্য হ'ল। টেনিছনৰ 'The charge of the Light Brigade'ৰ পংক্তিশাৰী—'There's but to do and die' আজি সাৰ্বৰ্জনীন। কিন্তু এইবোৰতকৈও বেছি স্পষ্টকৈ জীৱনক প্ৰতিফলিত কৰা কিবা ৰচনাৰ প্ৰসংগ ওলালে সকলোৱে হয়তো একেমুখে সেই বাক্যবাৰিকে আঁওৰাব— A man can be destroyed but not defeated— কওঁতাজনৰ কি সীমাহীন ধৃষ্টতা!

হয়, Santiago আছিল সেই বুঢ়াজন, যিয়ে জীৱনক বশ কৰাৰ সপোন দেখে। সুদীৰ্ঘ চৌবাশি দিন চৰম ব্যৰ্থতাৰ মুখামুখী হোৱাৰ পিছতো যাৰ হৃদয়ত দৃঢ়তা আছে জীৱনক প্ৰত্যাহ্বান জনোৱাৰ, হাতৰ মুঠিৰ সম্পদ হেৰুৱায়ো স্বপ্নভংগৰ বেদনাত জৰ্জৰিত নহৈ সিংহৰ সপোন দেখাৰ মানসিকতা থকাজনেই Santiago। আনেষ্ট হেমিংৱেৰ ৰচিত 'ডী অ'ল্ড মেন্ এণ্ড দ্য ছী'ৰ বুঢ়া নায়কজনেই Santiago।

ছাণ্টিয়াগো এজন বুঢ়া মাছমৰীয়া। অকলশৰীয়া বুঢ়াজনে এখন সৰু নাৱত উঠি হাভানা দ্বীপৰ সন্মুখৰ উপসাগৰীয় এলেকাত মাছ মাৰি জীৱন-নিৰ্বাহ কৰে। কিন্তু যোৱা চৌবাশী দিনেই ছাণ্টিয়াগোই এটাও মাছ ধৰিবলৈ

সমর্থ হোৱা নাই। প্ৰথম চল্লিশ দিনত ছাণ্টিয়াগোৰ লগত মেনোলীন নামৰ সৰু ল'ৰা এজন সহায়কাৰী হিচাপে আছিল। মেনোলীনৰ মাক-বাপেকে তাক ছাণ্টিয়াগোৰ লগত পঠাইছিল যিহেতু ছাণ্টিয়াগো এজন অভিজ্ঞতাসম্পন্ন মাছমৰীয়া আছিল, যাৰ লগত ল'ৰাটোৱে মাছ ধৰাৰ কায়দা-কিটপ ভালদৰে আয়ত্ত কৰি জীৱনৰ বাটত নিজক এজন সফল মাছমৰীয়াৰূপে প্ৰতিষ্ঠিত কৰিব পাৰে। কিন্তু চল্লিশদিনৰ ধাৰাবাহিক ব্যৰ্থতাৰ পিছত মেনোলীনৰ দেউতাকে তাক ছাণ্টিয়াগোৰ পৰা আঁতাৰাই নি অন্য মাছমৰীয়াৰ নাৱত কাম কৰিবলৈ লগাই দিয়ে। মেনোলীনৰ লগত ছাণ্টিয়াগোৰ আবেগ-মধুৰ সম্পৰ্ক। সি ছাণ্টিয়াগোৰ কৰ্ত্তব্যনিষ্ঠা আৰু অফুৰন্ত দৃঢ়তাক শ্ৰদ্ধা কৰে। সেয়েই পিছলৈও মেনোলীনে ছাণ্টিয়াগোক বিভিন্ন প্ৰকাৰে সহায় কৰে আৰু প্ৰেৰণা দিয়ে। মেনোলীনে বুঢ়াক মনত পেলাই দিয়ে কিদৰে এবাৰ সাতাশী দিন ধৰি একো নোপোৱাৰ পিছত তিনিসপ্তাহ ধৰি প্ৰতিদিনেই একোটা ডাঙৰ মাছ পাইছিল। জীৱনত সফলতা পাবলৈ হ'লে বিচাৰিব লাগিব। নজনাটো জানিবলৈ, নেদেখাটো দেখিবলৈ, নোপোৱাটো পাবলৈ নীৰলস প্ৰয়াস কৰিব লাগিব। জীৱনৰ বিপুল ঐশ্বৰ্য্য সম্ভাৰ স্পৰ্শ কৰিবলৈ একাগ্ৰ দৃঢ়চিত্তে জীৱনৰ গভীৰতাক অনুভৱ কৰিব পাৰিব লাগিব। সাগৰৰ বুকুৰ অনন্ত-সম্ভাৰ যেন জীৱনৰে প্ৰতিফলন। ছাণ্টিয়াগোই জীৱনৰ প্ৰত্যাহ্বান গ্ৰহণ কৰিছিল। পঁচাত্তালি দিনৰ দিনা ছাণ্টিয়াগোই ঠিক কৰিলে বন্দৰৰ কাষৰীয়া নিৰ্দিষ্ট এলেকা পাৰ হৈ দুৰলৈ নাও মেলি দিয়াৰ য'ত ডাঙৰ মাছ পোৱাৰ যথেষ্ট সম্ভৱনা আছে। মেনোলীনে মাছৰ টোপ লৈ আহি বুঢ়াক শুভেচ্ছা জ্ঞাপনেৰে বিদায় দিয়ে।

ইয়াৰ পিছতেই আৰম্ভ হয় সাগৰৰ অনন্ত জলৰাশিৰ বুকুত ছাণ্টিয়াগোৰ সংগ্ৰাম। হাভানা বন্দৰ আৰু অন্যান্য মাছমৰীয়াৰ নাওবোৰ ইতিমধ্যেই দৃষ্টিৰ পৰিসীমাৰ বাহিৰত। জীৱনৰ নিসংগতা, মানুহ সামাজিক প্ৰাণী হৈয়ো প্ৰতিটো বৃহৎ সফলতাৰ প্ৰাৰম্ভিক দায়বদ্ধতাখিনি এজনে অকলে কৰিবলগাৰ যি দুৰ্ভাগ্য বা হয়তো সৌভাগ্য তাকেই সাৱলীলভাৱে দাঙি ধৰা হৈছে উপন্যাসখনত। বহুসময় পিছত এটা বৰশীৰ পুঙা লৰচৰ কৰাত, সৰুটোনা মাছ বুলি জানিও সৌভাগ্য প্ৰত্যাবৰ্তনৰ প্ৰতীক হিচাপে নাৱত তুলি থলে। অৱশেষত এটা ডাঙৰ মাৰ্লিন মাছ লাগিল। কিন্তু ভাগ্যৰ বিড়ম্বনা। মাছটো ইমান বেছি ডাঙৰ আছিল যে তাক নিয়ন্ত্ৰণত ৰখাটোৱেই সমস্যা হ'ল। বৰশীত লগাৰ পিছত মাছটোৱে গভীৰ পানীতেই যেনিয়ে-তিনিয়ে ঘূৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে আৰু নাওখনো তাৰ লগে লগেই দৌৰি ফুৰিব লগা হ'ল। নিশা হ'ল। বুঢ়াৰ নাৱত এবটল পানীৰে

বাহিৰে কোনো খাদ্যবস্তু নাছিল। ভোকৰ জ্বালাত শেহত টুনামাছটোকেই কাটি কেঁচাই খাবলগীয়া হ'ল। দুদিন এইদৰেই অতিবাহিত হ'ল। তৃতীয় দিনাহে মাছটো কিছু দুৰ্বল হৈ পানীৰ ওপৰলৈ উঠি অহাত যাঠিৰে খুচি খুচি কাবু কৰা হ'ল যদিও ছাণ্টিয়াগোৰ হাত এখন বেয়াকৈ জখম হ'ল। ইপিনে মাছটো যথেষ্ট ডাঙৰ হোৱাৰ বাবে ইয়াক নাৱত উঠোৱাটো সম্ভৱ নাছিল। সেয়েহে মাছটো নাৱৰ লগত বান্ধি দি ছাণ্টিয়াগো ঘৰমুৱা হ'ল। ইপিনে আহত মাৰ্লিনৰ তেজৰ গোক পাই জাক জাক হাংগৰে মাছটো আক্ৰমণ কৰিলে। এইবাৰ ছাণ্টিয়াগোৰ যুদ্ধখন হাংগৰৰ লগত আৰম্ভ হ'ল। এয়াও যেন ৰূপকধৰ্মী। অশেষ যত্নৰ ফলত অহা সফলতাইনিকো শাস্তিৰে ভোগ কৰিবলৈ দিবলৈ জীৱন অসম্মত। সফলতাকো ৰক্ষণাবেক্ষণৰ প্ৰয়োজন। অদমনীয়া মনোবলেৰে ছাণ্টিয়াগোই হাংগৰৰ বিৰুদ্ধেও যুদ্ধ কৰিলে যদিও, তেওঁৰ যাঠি ভাগিল, চুৰিখনো হেৰাই গ'ল আৰু শেহত বঠাখনো ভাগিল। অৱশেষত গভীৰ নিশা ছাণ্টিয়াগোৰ নাও যেতিয়া বন্দৰত লাগিল তেতিয়া। ১৮ ফুট দৈৰ্ঘ্যৰ মাছটোৰ কেৱল মূৰ আৰু জঁকাটোহে ৰ'ল। ছাণ্টিয়াগোৰ পৰাজয় হ'ল নেকি? ইমান কষ্টৰ মূৰত শূন্যপ্ৰাপ্তিৰ বেদনাত ছাণ্টিয়াগোৰ অদমনীয় মনোবল ভাগ্যৰ বিড়ম্বনাত নতজানু হৈছিলনে? বিশাল সাগৰৰ মাজত ছাণ্টিয়াগোৰ প্ৰবল সংগ্ৰামৰ অকথিত কাহিনীয়ে কাৰোবাৰ মনত ৰেখাপাত কৰিছিলনে? ছাণ্টিয়াগোৰ সফলতা কিজানি নামতহে ৰ'ল। অৱশ্যে মাছমৰীয়াবোৰে তেওঁৰ নাৱৰ চাৰিওফালে জুম বান্ধি মাৰ্লিনৰ জঁকাটো জুমি চাই আচৰিত হৈছিল। সিহঁতে কোনোদিনেই ইমান ডাঙৰ মাছ ধৰিব পৰা নাই। ছাণ্টিয়াগোৰ সমস্যাৰ গুৰি কত? ভুলটো কত হৈছিল? ছাণ্টিয়াগোৰ নাৱে সীমা চেৰাই গৈছিল নেকি? উপকূলৰ ওচৰত থকা হ'লে বন্দৰ পাবলৈ বেছি সময় নালাগিলহেঁতেন। হাংগৰবোৰে মাৰ্লিনটো শেষ কৰিবলৈ কম সময় পালেহেঁতেন আৰু হয়তো ছাণ্টিয়াগোৱে কোনোবা মাছমৰীয়াৰ সহায় পালেহেঁতেন। এয়াই নেকি জীৱনৰ সীমাবদ্ধতা? কিন্তু চৌৰাশিদিনৰ সীমিত পৰিসীমাৰ বিফলতাই ছাণ্টিয়াগোক বাধ্য কৰাইছিল ভাগ্যৰ সন্ধানৰ বাবে। ভাগ্যৰ অন্বেষণ তথা নতুনৰ সন্ধানৰ মাজতেই মানৱ সভ্যতাৰ বীজ প্ৰোথিত হৈছে।

ভাগৰুৱা ছাণ্টিয়াগোই নাওখন পাৰত লগাই কোনোমতে ঘৰ সোমাল, এন্ধাৰৰ মাজত খেপিয়াই পানীৰ বটল এটাৰ পৰা দুটোকমান পানী পী খালে আৰু বিছনাত বাগৰ দিলে। ছাণ্টিয়াগো টোপনিত লালকাল। অইন দিনাৰ দৰেই সিদিনাও তেওঁ সিংহৰ সপোনই দেখিলে। □

অজন্তা গুহাৰ চিত্ৰকলা

শ্ৰী শ্ৰীনৰজিত শৰ্মা

উঃ মাঃ প্ৰথম বৰ্ষ

গুহাৰ মন্দিৰ বুলি খ্যাত অজন্তা গুহা পশ্চিম ভাৰতৰ মহাৰাষ্ট্ৰত অৱস্থিত। এই গুহাবোৰ জলগাৱৰি ৰে'লৱে ষ্টেচনৰ পৰা ৬০ মাইল আৰু ঔৰঙ্গাবাদ চহৰৰ পৰা ৫৫ মাইল দূৰত্বত অৱস্থিত।

খ্ৰীষ্টপূৰ্ব তৃতীয় শতিকাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি গুপ্ত যুগৰ (প্ৰায় ৭০০ খ্ৰীষ্টাব্দ) শেষলৈকে গীৰ্জাঘৰ আৰু মঠবোৰৰ দেৱালত বৌদ্ধ ধৰ্মাৱলম্বীৰ দেৱ-দেৱীবোৰ অংকিত কৰা আছিল। কিন্তু বছৰ-বছৰ ধৰি এইবোৰ এলাগী হৈ পৰাত বছতো নষ্ট হৈ গ'ল। মাত্ৰ খ্ৰীষ্টাব্দ ১৮১৭ চনত এই গুহাবোৰ আধুনিক যুগৰ সম্পৰ্কলৈ আহে। ইয়াৰ দেৱাল আৰু চিলিংবোৰত কৰা ফ্ৰেচকো পেইণ্টিঙে দৰ্শকৰ মন আকৰ্ষিত কৰি তোলে আৰু পৃথিৱীৰ বিখ্যাত কৰ্মৰাজিৰ ভিতৰত স্থান লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈ পৰে।

কোৱা বাহুল্য যে, ঊনত্রিশটা গুহাৰ ভিতৰত যি যোদ্ধাটোত চিত্ৰশিল্প আছিল সেইকেইটা ১৮৭৯ চনলৈকে কোনোমতে টিকি আছিল। ইয়াৰে বেছিভাগ ধ্বংস হৈ গৈছে আৰু বাকীবোৰো ক্ৰমান্বয়ে ধূলি হৈ যাবলৈ ধৰিছে। যদিও কিছুমান গুহা খ্ৰীষ্টাব্দ প্ৰথম শতিকাৰ বুলি ঠাৱৰ কৰা হৈছে তথাপিও ইয়াৰে বেছিভাগ গুহা গুপ্ত যুগৰহে। এই চিত্ৰশিল্পবোৰৰ কাৰুকাৰ্য্য ইমানেই নিখুঁত আৰু সুন্দৰ আৰু পৰিপুষ্ট আছিল যে আজিৰ দিনত সেইবোৰ কৰাটো কঠিন কাম। দেৱালবোৰত সৰলৰৈখিক ভাৱে অংকিত কৰা মানুহ আৰু হাতী, ৰাজসভাসদ আৰু ভিক্ষাৰীৰ চিত্ৰবোৰ ইমানেই জীৱন্ত লাগে যে সেইবোৰ যেন সঁচাকৈয়েহে আগবাঢ়ি গৈ আছে আৰু চিলিং বোৰত অতি নিপুনতাৰে ফল-ফুল, চৰাই আৰু দেৱ-দেৱীবোৰৰ ছবি অঁকা আছে।

মানুহ আৰু প্ৰকৃতিৰ একতাৰ ছবিখন ফুলৰ আকৃতিত দেখুওৱা হৈছে। সৌন্দৰ্য্যবৰ্দ্ধক চিত্ৰণৰ বাবে তেওঁলোকে পৱিত্ৰ চিহ্নবোৰ, (যেনে- ভগৱান বুদ্ধৰ পাদুকা বিজ্ঞ সিংহাসন আদি) বুদ্ধদেৱৰ শৰীৰ আৰু তেওঁৰ জীৱনত ঘটা অতীত ঘটনাৱলী আদিবোৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে। এইবোৰক 'অভ'লকিটেশ্বৰ পদ্মপানী',

‘ডি ডায়িং প্ৰিন্সেছ’, ‘দি মাদাৰ এণ্ড চাইল্ড’ আদি নামেৰে জনা যায় কিন্তু সময়ৰ সোঁতত অজস্তা, বাঘ, বাদামী আৰু ইলোৰাত ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ পৰিবলৈ ধৰাত এইবোৰ চিলন, আফগানিস্থান আৰু তাৰ পিছত মধ্য এচিয়া হৈ চীন আৰু জাপানলৈ বিস্তাৰিত হয়। চিলনৰ চিগিৰিয়াত খ্ৰীষ্টাব্দ পঞ্চম শতিকাৰ শেষৰফালে চিত্ৰণ কৰা ফ্ৰেচ্কো-পেইণ্টিং আমাৰ অজস্তাত পোৱা যায় যদিও সেইবোৰ অজস্তাতকৈ বেছি ভালদৰে সংৰক্ষণ কৰি থোৱা আছে। □

পৰিৱেশ আৰু ইয়াৰ সংৰক্ষণৰ প্ৰয়োজনীয়তা

শ্ৰীকুলদীপ বৈশ্য

উঃ মাঃ দ্বিতীয় বৰ্ষ

পৰিৱেশ কি? এই প্ৰশ্নটোৰ উত্তৰ দিবলৈ হ'লে ক'ব লাগিব পৰিৱেশ হৈছে এনেকুৱা এটা জৈৱিক উপাদান যিটো বায়ু, পানী, মাটি আৰু জীৱৰে গঠিত। আমাৰ সমগ্ৰ পৰিৱেশটো যিহেতু উপাদানৰে গঠিত, সেইহেতুকে ই কিছুমান উপাদানৰ সমষ্টি। এই সমষ্টিটো চাৰিটা উপাদানেৰে গঠিত। এই উপাদানকেইটা হ'ল—

(ক) বায়ুমণ্ডল (Atmosphere)

(খ) স্থলমণ্ডল (Hydrosphere)

(গ) জীৱমণ্ডল (Biosphere)

এই মণ্ডলকেইটাৰ বিশেষভাৱে বৰ্ণোৱা হ'ল—

(ক) বায়ুমণ্ডল : ভূ-পৃষ্ঠৰ পৰা প্ৰায় ৫০ কিলোমিটাৰ ওপৰলৈ থকা স্তৰটোক বায়ুমণ্ডল বোলা হয়। কিন্তু এই স্তৰটোত ৩২ কিলোমিটাৰ উচ্চতাৰ ভিতৰতে শতকৰা ৯৯ ভাগ বায়ু পোৱা যায়। এই উচ্চতাৰ ভিতৰতে বৰষুণ, গাজনি, ধুমুহা, বামাৰলী আদি পৰিঘটনা সংঘটিত হয়। পৃথিৱীৰ পৰা প্ৰায় ১২ কিলোমিটাৰ উচ্চতালৈ জলীয় বাষ্প থাকে। ই অত্যন্ত প্ৰয়োজনীয়। কাৰণ ইয়াৰ অবিহনে পৃথিৱীত পানী পোৱা নাযায়। পৃথিৱীৰ জলপৃষ্ঠৰ পৰা পানীৰ বাষ্পীভৱন ঘটে আৰু জলীয় বাষ্প, বায়ুমণ্ডলত বিয়পি পৰে। প্ৰকৃতি জগতত সাধাৰণতে এই কথাবোৰ অবিৰতভাৱে চলি থাকে। বায়ুমণ্ডলৰ সাধাৰণতে কেইটামান স্বাভাৱিক উপাদান থাকে। সেই উপাদানকেইটা হ'ল—

উপাদান	শতকৰা পৰিমাণ	আয়তন ভিত্তিত
নাইট্ৰজেন	০৭৫.৫০	৭৭.১৬
অক্সিজেন	২৩.১০	২০.৬০
জলীয় বাষ্প	০.০৬১	
কাৰ্বন-ডাই-অক্সাইড	০.০৪০	
নিষ্ফ্ৰিয় গেছ	১.৩০০	

এই কেইটা উপাদানৰ উপৰিও বায়ুমণ্ডলত ওজন (Ozone) কাৰ্বন মনোক্সাইড, হাইড্ৰ'জেন, ছালফাইড, ছালফাৰ-ডাই-অক্সাইড আদি গেছ পোৱা যায়।

ভূ-পৃষ্ঠৰ বায়ুৰ ঘনত্ব আটাইতকৈ বেছি উচ্চতা যিমানেই বাঢ়ে, সিমানেই ইয়াৰ ঘনত্ব কমি যায়। সেই অনুপাতে উচ্চতাও কমি যায়। উষ্ণতাৰ তাৰতম্য অনুসৰি বায়ুমণ্ডলক কেইবাটাও ভাগত ভগোৱা হৈছে। সেই ভাগ কেইটা হ'ল ক্ৰমে—

(ক) ট্ৰপ'স্ফিয়াৰ বা স্ফোভমণ্ডল (Troposphere)

(খ) ষ্ট্ৰাট'স্ফিয়াৰ (Stratosphere)

(গ) মেছ'স্ফিয়াৰ (Mesosphere)

(ঘ) আয়ন'স্ফিয়াৰ (Ionosphere)

এই ভাগকেইটা বিস্তাৰিত ভাৱে বৰ্ণনা কৰা হ'ল—

(ক) ট্ৰপ'স্ফিয়াৰ : ৮ আৰু ১২ কিঃ মিঃ উৰ্দ্ধত থকা স্তৰ বা তৰপটো ট্ৰপ'স্ফিয়াৰ বা স্ফোভমণ্ডল বোলা হয়। এই মণ্ডলটোত উচ্চতা বঢ়াৰ লগে লগে উষ্ণতা ক্ৰমে কমি গৈ থাকে। ইয়াত জলীয় বাষ্প আৰু ধূলিকণা থাকে। এই স্তৰটোত বৰষুণৰ সৃষ্টি হয়। ট্ৰপ'স্ফিয়া আৰু ষ্ট্ৰাট'স্ফিয়াৰৰ মাজৰ তৰপটো ট্ৰ'প'পজ বা স্ফোভ সীমা বোলা হয়।

ষ্ট্ৰাট'স্ফিয়াৰৰ বিস্তৃতি ১২১ৰ পৰা ৩০ কিঃ মিটাৰৰ ভিতৰত। ইয়াত উষ্ণতাৰ কোনো পৰিৱৰ্তন নহয়। ষ্ট্ৰাট'স্ফিয়াৰৰ ওজনৰ তৰপটোৱে সূৰ্য্যৰ বশ্মিৰ পৰা ওলোৱা অতি বেগুনীয়া বশ্মিৰ পৰা প্ৰাণীজগতক ৰক্ষা কৰে।

মেছ'স্ফিয়াৰৰ বিস্তৃতি ৩০ কিঃ মিটাৰৰ পৰা ৮০ কিঃ মিটাৰলৈ। এই তৰপটোত প্ৰচুৰ শীত।

মেছ'স্ফিয়াৰৰ ওপৰৰ তৰপটোক কোৱা হয় আয়নমণ্ডল। এই মণ্ডল ধনাত্মক বা ঋণাত্মক আধান থকা পৰমাণুৰ সমষ্টি। ইয়াৰ ওপৰত আছে বৰ্হিমণ্ডল (Exosphere) ইয়াৰ বিস্তৃতি অসীম।

(খ) জলমণ্ডল : পৃথিৱীত পানীৰ বিস্তৃতি থকা অংশসমূহক জলমণ্ডল বোলা হয়। এই মণ্ডলত ১,৪৬০,০০০ ঘনঃ কিঃ মিটাৰ পানী আছে। ইয়াৰে ৯৭.৩ শতাংশ আছে মহাসাগৰ আৰু সাগৰত আৰু বাকী ২.৭ শতাংশ পোৱা যায় নদী, হিমবাহ (glacier) আৰু ভূ-গৰ্ভস্থ পানীত। পৃথিৱীৰ প্ৰধান মণ্ডল হিচাপে পৰিগণিত এই মণ্ডলটোৱে জীৱৰ প্ৰাণৰ প্ৰধান বাহক।

(গ) স্থলমণ্ডল : পৃথিৱীৰ ওপৰিভাগৰ খোলাটোক স্থলমণ্ডল বুলি কোৱা হয়। ইয়াৰ ব্যাপ্তি ভূ-পৃষ্ঠৰ ৬০ৰ পৰা ৭০ কিঃ মিঃ গভীৰতালৈ। পৃথিৱীৰ মহাদেশকেইখন আৰু মহাসাগৰৰ অৱবাহিকা সমূহ স্থলমণ্ডলৰ ভিতৰত পৰে। এই মণ্ডলটোৱে জীৱৰ বাসোপযোগী মণ্ডল হিচাপে পৰিগণিত। এই স্থলমণ্ডলটোৰ তলতেই জমা হৈ থকা কয়লা, পেট্ৰ'লিয়াম, চূণশিল আদি খনিজ পদাৰ্থ পোৱা যায়। সেয়েহে এই স্তৰটো অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ স্তৰ।

(ঘ) জীৱমণ্ডল : জীৱৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় প্ৰধান স্তৰটোক জীৱমণ্ডল বোলা হয়। এই মণ্ডলটোত ১১,০০০,০০ প্ৰজাতিৰ জীৱ আৰু ৩,৫০,০০০ প্ৰজাতিৰ উদ্ভিদ আছে। জীৱমণ্ডল নিজেই পৰিস্থিতি তন্ত্ৰ ৰূপে পৃষ্ঠপোষকতা কৰিছে আৰু ইয়াক পৰিৱেশ বুলিও কোৱা হয়। গতিকে জীৱমণ্ডল সমস্ত জীৱ-চক্ৰটোৰ এক নিজস্ব স্বকীয় ৰূপ হিচাপে পৰিগণিত হৈছে।

ওপৰত উল্লেখ হোৱা সমস্ত পৰিঘটনাৰ পৰা এইটো স্পষ্ট হৈছে যে, পৰিৱেশ আৰু ইয়াৰ উপাদান সমূহে জীৱ জাতিক এক সুকীয়া ৰূপ দি আছে। সেয়েহে মানৱ জাতিৰ আস্তিত্ব সংৰক্ষণৰ স্বার্থতেই পৰিৱেশ সংৰক্ষণ কৰাটো অপৰিহাৰ্য। সেইবাবে পৃথিৱীৰ সকলো দেশৰে চৰকাৰ আৰু জনগণৰ পৰিৱেশৰ প্ৰতি এক সামাজিক দায়বদ্ধতা থকা উচিত। বৰ্তমান পৃথিৱীত বাঢ়ি অহা জনসংখ্যাৰ ফলত আমাৰ পৰিৱেশ দূষিত হৈ পৰিছে। সেয়েহে পৰিৱেশ প্ৰদূষণ আমাৰ বাবে এক প্ৰধান সমস্যা হিচাপে থিয় দিছে। জনসংখ্যাৰ বৃদ্ধিৰ ফলত নলা-নৰ্দমা আদিৰ সৃষ্টি হৈছে; ফলত এইবোৰৰ পৰা অহৰহ নিগৰিত প্ৰদূষিত পদাৰ্থই আমাৰ চাৰিওফালৰ পৰিৱেশ দূষিত কৰিছে। গতিকে পৰিৱেশৰ দূষিত সমস্যা সমাধান আমাৰ সকলোৰে বাবে এক ডাঙৰ প্ৰত্যাহ্বান হৈ পৰিছে।

সুস্থ পৰিৱেশ অবিহনে পৃথিৱীখন মানুহৰ বাসোপযোগী হৈ থাকিব নোৱাৰে, সেই সত্য উপলব্ধি কৰিয়েই বিশ্বৰ উন্নত আৰু উন্নয়নশীল দেশসমূহত পৰিৱেশ সংৰক্ষণৰ আন্দোলন গঢ়ি উঠাৰ উপৰি যথোপযুক্ত আইনো প্ৰণয়ন কৰা হৈছে।

আমাৰ দেশ ভাৰতবৰ্ষতো প্ৰদূষণ আৰু নিবাৰণৰ বাবে ভালেমান আইন প্ৰণয়ন কৰা হৈছে। অকল আহিলেই নহয়, আনকি ইয়াৰ বাবে সাংবিধানিক ব্যৱস্থাও গ্ৰহণ কৰা হৈছে। উল্লেখ্য যে, ১৯৭৬ চনত ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৪২তম সংশোধন ঘটাই ১৯৭৭ চনৰ ৩ জানুৱাৰীত পৰা কাৰ্যকৰী হোৱাকৈ ৰাজ্য চৰকাৰ সমূহক পৰিৱেশ সংৰক্ষণ তথা উৎকৰ্ষ সাধনাৰ বাবে দায়বদ্ধ কৰা হৈছে। ইয়াৰ উপৰিও সংবিধানৰ ৫১ ক-ছ অনুচ্ছেদ অনুসৰি পৰিৱেশ সংৰক্ষণ সকলো নাগৰিকৰ এক মৌলিক দায়িত্ব বুলিও অভিহিত কৰা হৈছে। উক্ত অনুচ্ছেদ অনুসৰি প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশ সংৰক্ষণ আৰু উন্নত কৰাটো প্ৰতিজন নাগৰিকৰ মৌলিক দায়িত্ব। এই ব্যৱস্থা অনুসৰি বননি, হ্ৰদ, নদী প্ৰদূষণ মুক্ত কৰা বন্য প্ৰাণীৰ প্ৰতি দয়াশীল হোৱাটো এক বাধ্যবাধকতা। সমাজৰ আস্তিত্ব সংৰক্ষণ আৰু সামগ্ৰিক কল্যাণৰ হকে পৰিৱেশ পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ ধ্বংস প্ৰক্ৰিয়া নিয়ন্ত্ৰণ আৰু নিবাৰণ কৰাটো বৰ্তমান প্ৰজন্মৰ বাবে এক আইনগত দায়বদ্ধতা। □

মহান ভাৰতীয় বিজ্ঞানী (চন্দ্ৰশেখৰ ভেংকটৰমণ)

শ্ৰীকল্যাণ কুমাৰ কলিতা
উঃ মাঃ দ্বিতীয় বৰ্ষ

চন্দ্ৰশেখৰ ভেংকটৰমণ হ'ল এজন ভাৰতীয় মহান বিজ্ঞানী। চন্দ্ৰশেখৰৰ মহান আৱিষ্কাৰৰ বাবে সবাতোকৈ সন্মানীয় 'নোবেল বঁটা' প্ৰদান কৰা হৈছিল। জন্ম ১৮৮৮ চনৰ ৭ নৱেম্বৰত তামিলনাডুৰ তিৰুচিৰাপল্লী চহৰত। পিতৃৰ নাম আছিল ৰামগম চন্দ্ৰশেখৰ আয়াৰ।

তেখেত শিক্ষক আছিল। মাক আছিল এগৰাকী শাস্ত্ৰ প্ৰকৃতিৰ কৰ্তব্য পৰায়ণ ধৰ্মশীলা মহিলা।

প্ৰাকৃতিক জগতত প্ৰকাশ পোৱা বিভিন্ন দৃশ্যৰাজিৰ অন্তৰত লুকাই থকা কাৰণবোৰৰ বৈজ্ঞানিক বিশ্লেষণ উদ্ঘাটন কৰাটোৱেই ৰমণৰ গৱেষণাৰ মূল উদ্দেশ্য।

ৰমণ এবাৰ বিদেশৰ পৰা জাহাজৰে উভতি আহিছিল। জাহাজৰ মুকলি ঠাইত বহি ৰমণে সাগৰৰ পানীখিনি কিয় নীলা ভাবিবলৈ ধৰিলে। ৰমণে অনবৰতে নজনা কথাবোৰ জানিব বিচাৰিছিল। সাগৰৰ পানী নীলা দেখি তেওঁৰ অন্তৰত কৌতুহল জন্মে। তেওঁৰ জেপত হেনো প্ৰিজম এটুকুৰা সদায় আছিল। দেশলৈ উভতি আহি ৰমণে নানা ধৰণৰ পৰীক্ষা কৰিবলৈ ধৰিলে। বিভিন্ন ৰশ্মিৰ বিক্ষেপণৰ ওপৰত পৰীক্ষা চলাই যি তথ্য আৱিষ্কাৰ কৰে— সেয়াই আছিল পৃথিৱী বিখ্যাত 'ৰমণ প্ৰতিক্ৰিয়া'। ১৯২৮ চনৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহত বিজ্ঞান প্ৰতিকা 'নেচাৰ'ত এই আৱিষ্কাৰৰ কথা প্ৰকাশ পোৱাৰ লগে লগে গোটেই বিজ্ঞান জগতত আলোড়নৰ সৃষ্টি হয়। এই সম্পৰ্কে প্ৰায় এহেজাৰতকৈ বেছি গৱেষণা পত্ৰ প্ৰকাশ পায়। বিশ্বৰ সকলো ঠাইৰ বিজ্ঞানীসকলৰ পৰা প্ৰশংসা লাভ কৰে। একেবাৰে নতুন আৱিষ্কাৰটোৰ বাবে ৰমণক ১৯৩০ চনত 'ন'বেল বঁটা' দিয়া হয়। 'ন'বেল বঁটা' ৰমণে পাব বুলি তেওঁ নিজে ভাবিছিল। সেই বিষয়ে তেওঁৰ দৃঢ় বিশ্বাস আছিল। আনকি দিবলগা 'ন'বেল বঁটা'ৰ বিজয়ী ঘোষণা কৰা বহু আগতে ৰমণে ছুইডেনলৈ যাবলৈ টিকট কাটি থৈছিল।

ৰমণে তিনিশতকৈ অধিক প্ৰবন্ধ লিখিছিল, কিন্তু কিতাপ মাত্ৰ ৪ খন লিখিছিল। সেই কেইখন হৈছে—‘পোহৰ আৰু আনৱিক তাপবৰ্তন’, ‘বাদ্যযন্ত্ৰৰ তত্ত্ব’, ‘স্ফটিক পদাৰ্থ বিজ্ঞান’ আৰু ‘শৰীৰ বিদ্যা আৰু দৃষ্টি’।

নিজৰ দেশলৈ গৌৰৱ আৰু কৃতিত্ব কঢ়িয়াই অনা এই অসাধাৰণ প্ৰতিভাৰ দৃঢ়তা সম্পন্ন, অধ্যয়নসায়ী বিশ্ববৰ্ণে মহান বিজ্ঞানী তথা বিশ্বৰ সৰ্ব্বোচ্চ সন্মান ‘ন’বেল’ পুৰস্কাৰ লাভ কৰা মহান বিজ্ঞানী মনীষীজনৰ মৃত্যু হয় ১৯৭০ চনৰ ২১ নবেম্বৰ তাৰিখে ৮২ বছৰ বয়সত।□

অসমীয়া মানুহ বেহা-বেপাৰত পিছ পৰাৰ কাৰণ

শ্ৰী মঃ মিজবাহুল গনী

উঃ মাঃ দ্বিতীয় বৰ্ষ

অসমীয়া মানুহ বেহা-বেপাৰত কিয় পিছপৰা—ইয়াৰ উত্তৰ একে আঘাৰতে দিব নোৱাৰি। অতি প্ৰাচীন কালৰে পৰাই অসমখন এখন স্বাধীন ৰাজ্যৰূপে পৰিগণিত হৈ আহিছিল। ১৮২৬ চনত ইয়াণ্ডাবু সন্ধিৰ ফলস্বৰূপে অসমখন ইষ্ট-ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ হাতলৈ গ'ল। ইংৰাজসকলে অসমত শাসনব্যৱস্থা প্ৰৱৰ্তন কৰাৰ লগে লগে বঙালী আৰু মাৰোৱাৰীসকলৰ অসমলৈ আগমন ঘটিল। বঙালীসকলে অসমত স্কুল, আদালত, অফিচ আদিৰ কামত সোমাল আৰু মাৰোৱাৰীসকলে দেশখনৰ বেহা-বেপাৰ সকলো নিজৰ হাতত ল'লে। তাৰ ফলস্বৰূপে ভেম আৰু কানিৰ গৰাহত পৰি থকা অসমীয়া মানুহখিনিয়ে হাত সাৱটি বহি থাকোতেই বেহা-বেপাৰ সকলো অনা-অসমীয়াই হস্তগত কৰিলে।

নিজৰ ঘৰ আৰু গাওঁখনৰ প্ৰতি অসমীয়া মানুহৰ মোহ বৰ বেছি। জলবায়ুৰ প্ৰভাৱত ইয়াৰ লগতে যোগ হ'ল এটা সোৰোপা স্বভাৱ। বেহা-বেপাৰৰ বাবে প্ৰয়োজন হয় অভিজ্ঞতা আৰু ধৈৰ্যৰ। ব্যৱসায়ৰ লগত অসমীয়া মানুহৰ অভিজ্ঞতা একেবাৰে কম। অসমীয়া মানুহে এটা কামত হাত দিওঁতে যদি কামত বিশেষ লাভজনক নহয় আৰু উন্নতিৰ পথত বহুতো বাধা-বিঘিনি থাকে, তেন্তে কামটোত লাগি থাকিবলৈ টান পায়। সেইবাবেই বেহা-বেপাৰত অসমীয়াই আজিও উন্নতি কৰিব পৰা নাই। বেহা-বেপাৰৰ ক্ষেত্ৰত অসমীয়া মানুহৰ পৰম্পৰাৰ সহযোগ আৰু সহানুভূতি নাই। মনৰ অবিশ্বাস, হিংসা, পৰত্ৰীকাতৰতা আদিয়ে ব্যৱসায়ত বিভেদৰ সৃষ্টি কৰে।

অসমীয়া মানুহে অনুপ্ৰেৰণা গ্ৰহণ কৰিবও নাজানে। উজনি অসমত জগন্নাথ বৰুৱাই চাহৰ বাগান খুলি আত্মনিৰ্ভৰশীলতা আৰু শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠাৰ নিদৰ্শন দেখুৱালে। ভোলানাথ বৰুৱাই দেশ-বিদেশত বেহা-বেহাৰ কৰি অসমৰ দুৰ্নাম গুচালে। কিন্তু তেওঁলোকক অনুসৰণ কৰা অসমীয়াই নোলাল।

মূলধনৰ অভাৱৰ বাবেও অসমীয়া মানুহে ব্যৱসায়-বাণিজ্যত হাত দিব নোৱাৰে অসমীয়া মানুহৰ গাই গুটীয়া মূলধন নাই, সমূহীয়া ভাৱেও নাই।

গতিকে মূলধনৰ অভাৱৰ বাবেও অনেক উদ্যোগী লোকে প্ৰবল ইচ্ছা থকা সত্ত্বেও বেহা-বেপাৰত হাত দিব পৰা নাই। মূলধন গঠনৰ ক্ষেত্ৰত এক প্ৰধান অন্তৰায় হৈছে যে অসমৰপৰা বাহিৰলৈ যথেষ্ট টকা ওলাই যায়। শিল্পৰ পৰা লাভ হোৱা অধিকাংশ টকা বাহিৰলৈ ওলাই যোৱাত মূলধন গঠিত হ'ব পৰা নাই। উপাৰ্জিত ধন বাহিৰলৈ ওলাই নোযোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰিলেহে মূলধন গঠিত হ'ব পাৰে। বেহা-বেপাৰত অসমৰ মানুহ অভিজ্ঞতা সীমাবদ্ধ। অসমত নিগাজীকৈ বসতি স্থাপন কৰা অনা-অসমীয়া বাণিজ্য প্ৰতিষ্ঠানৰ সংখ্যা বেছি। সিবোৰৰ লগত অসমীয়া বাণিজ্য প্ৰতিষ্ঠানৰ সংখ্যা বেছি। সিবোৰৰ লগত অসমীয়া বাণিজ্য প্ৰতিষ্ঠানে ফেৰ মাৰিব নোৱাৰে। এই জাতীয়তাবোধৰ অভাৱেই অসমীয়া মানুহ বেহা-বেপাৰত পিছপৰি থকাৰ অন্যতম প্ৰধান কাৰণ।

অসমীয়া মানুহ কষ্টসহিষ্ণু নহয়। অলপতে সন্তুষ্ট হোৱা, ধৈৰ্যহীন আৰু সোৰোপা স্বভাৱ ত্যাগ কৰিব নোৱাৰে বেহা-বেহাৰত অসমীয়াই কোনোদিনে উন্নতি কৰিব নোৱাৰে। বৰ্তমান চৰকাৰে ব্যৱসায় কৰিব খোজা যুৱকক নানা সুবিধা আগবঢ়াইছে। গতিকে অসমীয়া ডেকাই এইবোৰ সুবিধা গ্ৰহণ কৰা উচিত। নিজে একো নকৰি, আনৰ শ্ৰী দেখি হিংসাত দেহ পুৰি মৰি হাত সাৱটি বহি থাকিলে দেশ তথা জাতিৰ কোনোদিনে উন্নতি নহয়। □

কম্পিউটাৰ আৰু কম্পিউটাৰ ভাইৰাছ

শ্ৰী দিব্যজ্যোতি বৰুৱা

স্নাতক প্ৰথম বৰ্ষ

কম্পিউটাৰ হ'ল এনে এটা ইলেকট্ৰনিক যন্ত্ৰ যাৰ দ্বাৰা আমি বহুত ধৰণৰ অসুবিধা সহজতে সমাধান কৰিব পাৰো। ইয়াৰ জৰিয়তে কাৰ্য সম্পাদন কৰি ফাইলৰ সহায়েৰে ডাটাসমূহ সংগ্ৰহ কৰি ৰাখিব পাৰি। কম্পিউটাৰে কৰা আদেশক একেলগে 'প্ৰ'গ্ৰেম' বুলি কয়। কম্পিউটাৰ এটাৰ কিছুমান অংশ থাকে, যেনে ইনপুট, মেম'ৰি ইত্যাদি। কম্পিউটাৰে কাম কৰাত এই অংশবোৰে সহায় কৰে।

খ্ৰীষ্টপূৰ্ব ৩০০০ বছৰ পূৰ্বে চীন দেশৰ দুজন বিজ্ঞানী ড° জন ভিনচেণ্ট এটানচোফ আৰু ক্লিফোৰ্ড বেৰিয়ে প্ৰথম কম্পিউটাৰটো বনাইছিল। সেই কম্পিউটাৰটোৰ নাম আছিল 'এটানাচোফ বেৰি' বা 'এ বি চি'। এই কম্পিউটাৰটো সংগ্ৰহ, অংক বিদ্যা আদি কামত ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল। তাৰ পিছত জন ডব্লিউ মচলি আৰু জে. পি. ইকাৰ্টে 'ENIAC' নামৰ আন এটা কম্পিউটাৰ উলিয়ালে। এই 'ENIAC' কম্পিউটাৰবোৰে প্ৰতি ছেকেণ্ডত ৩০০ মাষ্ট্ৰিপ্লিকেচন কাৰ্য সম্পাদন কৰিব পাৰিছিল। তাৰ পিছত তৃতীয় পৰ্যায়ৰ কম্পিউটাৰ বিলাকত 'Intergated Circuits (IC)' ব্যৱহাৰ কৰি কম্পিউটাৰবোৰৰ আকাৰ সৰু কৰিলে। ইয়াৰ পিছত চতুৰ্থ পৰ্যায়ৰ কম্পিউটাৰ ওলাল। তাত IC তকৈও সৰু 'Large Scale, Interation (LSI)' আৰু 'Very Large Scale Integration (VLSI)' আৰু নামৰ যন্ত্ৰৰ ব্যৱহাৰৰ ফলত কম্পিউটাৰসমূহ অতি সৰু হৈ পৰিল। পঞ্চম পৰ্যায়ৰ কম্পিউটাৰবোৰৰ মানুহৰ দৰে ভবা শক্তি থাকিব আৰু কাম কৰিব পৰা হ'ব বুলি ধাৰণা কৰিছে। এই কম্পিউটাৰ এতিয়াও উদ্ভাৱন হোৱা নাই।

কিছুমান প্ৰধান উপাদানৰ দ্বাৰা কম্পিউটাৰ এটা চলিত হৈ থাকে। এই উপাদানবোৰ হ'ল—হাৰ্ডৱেৰ, চফ্টৱেৰ, হিউমেনৱেৰ আদি। কম্পিউটাৰৰ যিবোৰ অংশ হাতেৰে চুব আৰু চাব পাৰি, সেইবোৰকে হাৰ্ডৱেৰ বোলে। কম্পিউটাৰত 'Micro Processor' নামৰ এটা হাৰ্ডৱেৰ থাকে যিবোৰৰ দ্বাৰা কম্পিউটাৰৰ সকলোধৰণৰ কাৰ্য সম্পাদন কৰে আৰু কম্পিউটাৰৰ স্ক্ৰীণত

দেখুৱায়। যি বস্তুৰ সহায়েৰে কম্পিউটাৰ এটা ভিতৰৰ কাম কৰি থাকে তাকে চফটৱেৰ বোলে। এই চফটৱেৰ বোৰক আমি যদিও চকুৰে দেখা পাওঁ; ইয়াক স্পৰ্শ কৰিব নোৱাৰো। ইয়াক কেৱল কম্পিউটাৰৰ স্ক্ৰীণতহে দেখা যায়।

কম্পিউটাৰ এটা অতি কম সময়ৰ ভিতৰতে বহু ডাঙৰ কাম সম্পন্ন কৰে। কম্পিউটাৰৰ বেগ নেনো ছেকেণ্ড বা এক ছেকেণ্ডৰ ১০.৯ৰ দ্বাৰা জোখা হয়। কম্পিউটাৰত ডাটাসমূহ কম্পিউটাৰত যি ভাষাৰে জমা হৈ থাকে, সেই ভাষাটোক বাইনাৰী লেংগুৱেজ বোলে। আমি কম্পিউটাৰৰ দ্বাৰা ছবি আঁকিব পাৰো, বহুতধৰণৰ খেল খেলিব পাৰো, চিনেমা আৰু গান চাব, শুনিব পাৰো আৰু বহুত ধৰণৰ কাম কৰিব পাৰো।

আজিকালি কম্পিউটাৰ সহায়ত ইণ্টাৰনেট ব্যৱহাৰে পৃথিৱীৰ সকলো ঠাইৰে বা বাতৰি, বিভিন্ন বস্তুৰ খবৰ আগতীয়াকৈ পোৱা যায় আৰু বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা বিভিন্ন ধৰণৰ জ্ঞান আহৰণ কৰিব পাৰি। এই ব্যৱহাৰটোক w.w.w (World. Wide Web) বুলি কোৱা হয়।

কম্পিউটাৰ মানুহে ব্যৱহাৰ নকৰালৈকে চালিত নহয়। ইয়াৰ নিজা কোনো কল্পনা শক্তি বা ভবা শক্তি নাই। এটা কম্পিউটাৰে এশজন মানুহৰ কাম একেলগে কৰিব পাৰে। সেই কাৰণে ই নিবনুৱা সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰিছে। কম্পিউটাৰত একেধাৰে বহুত সময় বহি কাম কৰি থাকিলে ইয়াৰ পৰা ওলোৱা হানিকাৰক বন্ধিয়ে মানুহৰ ক্ষতি সাধন কৰে।

আজিকালি কম্পিউটাৰসমূহ অধিক উন্নত হোৱাৰ ফলত ই কেতিয়াও ভাগৰি নপৰে। কিন্তু ই কেতিয়াবা নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব নোৱাৰা হয়; তাৰ শত্ৰু হ'ল 'ভাইৰাছ'। ভাইৰাছে কম্পিউটাৰৰ ভিতৰৰ যিবোৰ বস্তুত আক্ৰমণ কৰে তাক অতি কম সময়ৰ ভিতৰতে নষ্ট কৰি পেলায় তাৰ ফলত কম্পিউটাৰৰ বস্তুবোৰ অচল হৈ পৰে।

এই কম্পিউটাৰ ভাইৰাছ প্ৰথমে আৱিষ্কাৰ কৰিছিল পাকিস্তানৰ লাহোৰৰ ৱছিট আলী আৰু আমজাদ আলী নামৰ ভ্ৰাতৃদ্বয়ে। তেওঁলোকে ১৯৮৬ চনত এই ভাইৰাছটোৰ নাম দিছিল 'ব্ৰেইন' আৰু তাৰ পিছত আৰু বহুতো ভাইৰাছ উদ্ভাৱন হৈছে, তাৰ ভিতৰত লাইম ভাই, হেপি বাৰ্থ ডে, ১৩ ভাইৰাছ, ইত্যাদি। ইয়াৰ উপৰিও আৰু বহুতো ভাইৰাছ নিতৌ ওলাই থাকে। এই ভাইৰাছবোৰৰ প্ৰৱেশ কৰা মাধ্যম হ'ল ফ্ল'পি, চিডি, চফটৱেৰ আদি আৰু আজিকালি ইণ্টাৰনেটৰ জৰিয়তে কম্পিউটাৰত ভাইৰাছ সোমায়। ভাইৰাছে কম্পিউটাৰ এটাৰ ভিতৰত সুমুৱাৰ পিছত কোনোৱে গম নোপোৱাকৈ এটাৰ পিছত এটা প্ৰ'গ্ৰেম নষ্ট কৰি পেলায়। ই এটা সৰু প্ৰ'গ্ৰেম কিন্তু ই বহুত ডাঙৰ কাম সম্পন্ন

কৰে। এই ভাইৰাছবোৰক তিনিটা ভাগত ভগাব পাৰি। তাৰ ভিতৰত বুটছেষ্টৰ ভাইৰাছ, ছিষ্টেম এৰিয়া ভাইৰাছ আৰু ফাইল ভাইৰাছ।

এই বুট চেষ্টৰ ভাইৰাছবোৰে কম্পিউটাৰত সুমুৱাৰ পিছত কম্পিউটাৰৰ মেম'ৰিত আক্ৰমণ কৰে। তাৰ লগতে হাৰ্ডডিস্ক আদিত সোমাই কামবোৰ নিষ্ক্ৰিয় কৰি পেলায়। এটা সময়ত এই ভাইৰাছবিধে হাৰ্ডডিস্কত থকা সকলো তথ্য মচি পেলায় তাৰফলত কম্পিউটাৰটো নচলে। এনেধৰণৰ এবিধ ভাইৰাছৰ নাম 'মাৰ্চ ৬'।

ছিষ্টেম এৰিয়া ভাইৰাছ হৈছে এনে এটা ভাইৰাছ যিয়ে 'ডচ অপাৰেটিং'ৰ সহায় লৈ কম্পিউটাৰৰ ফাইলসমূহত আক্ৰমণ কৰে। এনেধৰণৰ ভাইৰাছে কম্পিউটাৰৰ যিবোৰ বস্তুত আক্ৰমণ কৰে সেই বস্তুবোৰ ব্যৱহাৰ কৰিলে ভাইৰাছটোৱে কাৰ্য সম্পাদন কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। এই ভাইৰাছবোৰ গুচাবলৈ বিচাৰিলে আক্ৰমণ কৰা ফাইলসমূহ নষ্ট হৈ যায়। 'ভাইৰ-২' হ'ল এনেকুৱা ধৰণৰ আন এটা চিষ্টেম এৰিয়া ভাইৰাছ।

আকৌ আন এবিধ ভাইৰাছ হ'ল ফাইল ভাইৰাছ। যিবোৰ ফাইলৰ দ্বাৰা কাম সম্পাদন কৰা হয়, সেই ফাইলৰ জৰিয়তে এই ভাইৰাছসমূহে ডাটা ফাইলসমূহ নষ্ট কৰে। ছিষ্টেম বুট কৰিবলৈ 'কমাণ্ড ক'ম' নামৰ ফাইলৰ প্ৰয়োজন। সেইবাবে ফাইলৰ ভাইৰাছে এই ফাইলত আক্ৰমণ কৰে আৰু যেতিয়া ছিষ্টেমটো বুট হ'বলৈ ধৰে তেতিয়া ই কম্পিউটাৰৰ মেম'ৰিত সোমাই অতি সহজে আক্ৰমণ কৰে।

এই সকলোবোৰ ভাইৰাছৰ পৰা মুক্তি পাবলৈ হ'লে আমি বহুতো সাৱধানতা লোৱা উচিত। এই ভাইৰাছসমূহ কম্পিউটাৰত নোসোমাবলৈ আজিকালি বহুতধৰণৰ ডেক্সিন প্ৰ'গ্ৰামৰ আৱিষ্কাৰ হৈছে। এই সকলোবোৰ কম্পিউটাৰত ডেক্সিনে ভাইৰাছক কম্পিউটাৰত প্ৰৱেশ কৰাত বাধা প্ৰধান কৰে। ভাৰতত আৱিষ্কাৰ হোৱা প্ৰথম কম্পিউটাৰ ডেক্সিনটো হৈছে 'নাচ হ'ট'।

যদি কেতিয়াবা কম্পিউটাৰত ভাইৰাছ পাই তেতিয়াহ'লে এই কম্পিউটাৰ ডেক্সিনসমূহে স্ক্ৰিপ্তখনত সাৱধানবাণী দেখুৱাই দিয়ে। যেতিয়া সাৱধানবাণী দেখাই তেতিয়া আমি যদি চিডি বা ফ্ল'পি ব্যৱহাৰ কৰি থাকো, চিডি বা ফ্ল'পিখন উলিয়াই দিব লাগে। আমি কম্পিউটাৰ এটাক ভাইৰাছৰ পৰা বচাবলৈ এই কম্পিউটাৰ ডেক্সিন লগোৱা উচিত।

আজিকালি কম্পিউটাৰৰ ব্যৱহাৰ হাৰ অধিক হ'বলৈ ধৰিছে। ইয়াৰ দ্বাৰা গম পোৱা যায় যে কম্পিউটাৰ ব্যৱহাৰে এই বৈজ্ঞানিক যুগত আমাৰ দেশখনক বহুত উন্নতিৰ দিশলৈ লৈ যাব। □

প্ৰেম, সপোন আৰু ভেলেণ্টাইন ডে

শ্ৰীদেৱজিৎ দাস

আজি কেইদিনমানৰ পৰা এক অবুজ আশংকাত মনটো ডুবি থকা হৈছে। নাথাকিবনো কিয়, যিহে দিন কাল! আজি অমুকত বোমা বিস্ফোৰণ; কালি তমুকত হিন্দীভাষিক হত্যা; কালি আকৌ এঠাইত প্ৰতিবাদকাৰীৰ ওপৰত সেনাৰ গুলি চালনা.....। হে ভগৱান কি যে দিন কাল পৰিল।

পুৱা সাত বজাত চাহৰ কাপত চুমুক দি বাতৰি কাকতখন হাতত তুলি ল'লো। নতুনত্ব একো নাই। একে খবৰ, একে মৰা-মৰি, কটা-কটি, হত্যা, ধৰ্ষণ, অপহৰণ ইত্যাদি। দিনটোৱেই বেয়া কৰি দিব যেন পাইছো এই খবৰবোৰে। এই বাতৰি কাকত বিলাকৰ সম্পাদক বিলাকৰ ওপৰত খং উঠি গ'ল। তেওঁনো এই বেয়া খবৰবোৰে কলেই প্ৰথম পৃষ্ঠাত দিব লাগে।

সন্মুখত থকা কলেণ্ডাৰখনলৈ চকু গ'ল। ধুনীয়া ছোৱালীজনীয়ে হাতত এথোপা ৰঙা গোলাপ লৈ মিচিকিয়া হাঁহিৰে চাই আছে মোৰ ফালে। আঃ কি ধুনীয়া ছোৱালী! তাৰিখটো চালো। মোৰ চকু কপালত উঠিল। আজিচোন ভেলেণ্টাইন ডে'।

আজি ভেলেণ্টাইন ডে', অথচ মই এনেদৰে বহি আছো, এয়া কেতিয়াও হ'ব নোৱাৰে। মই ম'বাইলত নম্বৰ মিলাবলৈ ধৰিলো পাৰমিতালৈ। পাৰমিতা মোৰ হৃদয়ৰ ৰাণী।

ঃ হেল্লো। —সিফালত পাৰমিতাৰ মাত স্পষ্ট।

ঃ পাৰমিতা, “এ ভেৰি হেল্লি ভেলেণ্টাইন ডে টু ইউ।”

—মই অলপ জোৰ কৰিয়েই কথাখিনি ক'লো।

ঃ থেংক ইউ, এণ্ড চেম টু ইউ মাই হাৰ্ট। —তাইৰ মৌ বৰষা মাত।

ঃ পাৰমিতা, জানা একেবাৰে মনত নাছিল আজিজে ভেলেণ্টাইন ডে'।

পিছতহে গম পালো।

ঃ অ' মোৰ কিন্তু মনত আছিল। তোমালৈ ধুনীয়া SMS কৰিছো। কিন্তু কৰিলে কি হ'ব 'পেন্ডিং' আছে।

— শেষৰফালে বিৰক্তিতাৰ প্ৰকাশ কৰিলে পাৰমিতাই।

ঃ পিছে আজি মই এটা প্ৰপ্ৰেম কৰিছো

: কিনো? — উৎসুকতাৰে সুধিলে তাই।

: ঠিক চাৰি বজাত আমি দুয়ো দীঘলি পুখুৰীৰ পাৰত বহিম, তোমাৰ চকুত চকু থৈ মোৰ হৃদয়ত তোমাৰ ছবি আকিম আৰু.....।

: হে প্ৰভু, তুমি এই কাব্যিক ভাষাবোৰ এৰাচোন।

—মোক শেষ কৰিবলৈ নিদি পাৰমিতাই ক'লে।

: আৰু তাৰ পিছত বিশাললৈ গৈ তোমাক এটা বস্তু (?) কিনি দিম।
উপহাৰ বুলিয়েই ধৰা।

: হ'ব দিয়া, মই ৩-৪৫ ত ফেঞ্চী বজাৰৰ বাছ ষ্টপেজত বৈ থাকিম। তুমি কিন্তু পলম নকৰিবা।

: হ'ব দিয়া। বাই। — মই ক'লো।

: বাই, চি ইউ।

সংযোগ বিচ্ছিন্ন হ'ল। মই মেচেজৰ ইনবক্স খুলিলো। ইছ বাম কিমান যে মেচেজ পঠাই 56300 ৰ পৰা। একে উশাহতে পাঁচটা মান ডিলিট কৰি পেলালো। পাৰমিতাই বা কি মেচেজ পঠাইছে। মোৰ মেচেজটোনটো বাজি উঠিল। হয় পাৰমিতায়ে পঠাইছে। ভাল লাগিল মেচেজটো পঢ়ি।

মনত পৰিল প্ৰকাশলৈ। মোৰ মৰমৰ বন্ধু। সি বা আজি কি প্ৰশ্ন কৰিছে। তালৈ ফোন কৰিলো। সি জনালে যে সি আৰু তাৰ প্ৰেয়সী আজি বালাজীলৈ যাব। তাৰ পিছত ক'লে যায় প্ৰেয়সীৰ ওপৰতহে নিৰ্ভৰ কৰিব। মই খৰধৰকৈ খেলৰ খবৰ যিনি পঢ়ি মোৰ কামৰ পৰা ওলাই আহিলো। মাৰ ওচৰলৈ গ'লো। মায়ে নতুন বেচিপি এটা পঢ়ি আছে। মই মাৰ চাদৰৰ আচলত মুখখন মচি সুধিলো—

: মা, ভেলেণ্টাইন ডে' স্পেচিয়েল নেকি? দেউতাৰ কাৰণে ইমান মৰম?

: নহয় অ' এইখন পূৰণা কাগজ। সৌ তাত পালো। অকল দেউতাৰ কাৰণেই নহয় তহঁত চবৰে কাৰণেই বনাম। তই এটা কাম কৰি দেচোন। শৰ্মাৰ দোকানৰ পৰা সাউতকৈ কেইটামান বস্তু আনি দে।

: ঠিক আছে, তুমি এখন স্লিপ বনাই দিয়া মই এতিয়াই আনি দিম।

মায়ে দিয়া স্লিপখন লৈ মই বজাৰলৈ অৰ্থাৎ শৰ্মা খুৰাৰ দোকানলৈ ওলালো। মনটো মোৰ ৰোমাণ্টিক লাগি আছে। পাৰমিতাৰ লগত চিনাকি হোৱা দিনটোলৈ মনত পৰিল।

চাৰিমাহ আগৰ কথা। সময় আবেলি আগন্তুক দুৰ্গাপূজাৰ কথা ভাবি মনটো এনেয়ে উৎফুল্লিত হৈ আছে। মই টিউচনলৈ গৈ আছো। চাৰৰ গলিটোৰে কেইয়োজন আঙুৰাই গৈছেহে মাত্ৰ। মোৰ পৰা প্ৰায়, ২০ মিটাৰমান দূৰত এটা

বস্ত্ৰ পৰি থকা দেখিলো। ওচৰলৈ গৈ দেখিলো এটি লেডিজ পাৰ্চ পৰি আছে। মই পাৰ্চটো তুলি ল'লো। খুলি চাই দেখিলো ওপৰতে এজনি ছোৱালীৰ পাচ পোৰ্ট ফটোগ্ৰাফ। চিনাকি যেন লাগিল ছোৱালীজনী। হয় এইজনী ছোৱালীয়ে আমাৰ চাৰৰ ওচৰৰ ঘৰটোত কোনোবা চাৰৰ ওচৰত টিউচন কৰে। মই কেইবাদিনো অহা যোৱা কৰা দেখিছো। বেয়া লাগিল ছোৱালীজনীলৈ। বেছেৰীয়ে হয়তো পাৰ্চটো বিচাৰি হয়ৰান হৈছে। মই মোৰ টিউচন শেষ কৰি সিহঁতৰ টিউচন শেষ হোৱালৈ অপেক্ষা কৰিলোঁ।

চাৰিজনী ছোৱালী টিউচন শেষ কৰি ওলাই আহিল। পাৰ্চটোৰ গৰাকীকো সেইকেইজনীৰ মাজত দেখিলো। দেখিবলৈ সঁচাকৈয়ে ধুনীয়া। পিছনত এযোৰ বগা চেলোৱাৰ। মই অলপ আগবাঢ়ি গ'লো। কি বুলি সুধিম বাৰু? উণ্ডল-থুণ্ডল লাগিল মনটো।

: মোৰ যদি ভুল হোৱা নাই তেন্তে এই পাৰ্চটো নিশ্চয় তোমাৰ হয়। মোৰ ওচৰত আহি পোৱাত ছোৱালীকেইজনীৰ মাজৰ নিৰ্দিষ্টজনীৰ ফালে চাই ক'লো।

: হয়। আপুনি ক'ত পালে এইটো? অতিনিৰে পৰা এইটো হেৰুওৱা বাবে মনটো বেয়া লাগি আছিল।

: সৌ তাত পাইছো। ভিতৰত তোমাৰ ফটোখন দেখি তোমাক চিনি পালো। এয়া লোৱা তোমাৰ পাৰ্চ। —মই পাৰ্চটো ছোৱালীজনীলৈ আগবঢ়াই দিলো।

: থেংক ইউ চ' মাচ্। মোৰ নাম পাৰমিতা। পাৰমিতা কাশ্যপ। হেণ্ডিকত উচ্চতৰ মাধ্যমিক দ্বিতীয় বৰ্ষত পঢ়ো। —ছোৱালীজনীয়ে কৃতজ্ঞতাৰ সুৰত ক'লে।

: মোৰ নাম দেৱজিৎ। দেৱজিৎ দাস, কে. চি. দাসত পঢ়ো।

এনেদৰেই মোৰ পাৰমিতাৰ লগত চিনাকী হৈছিল। লাহে লাহে আমি দুয়ো দুয়োৰে লগত দেখা হ'লে ৰৈ কথা পতা হ'লো। দুয়োৰে মাজত যেন ৰঙা গোলাপৰ কলি এটি প্ৰস্ফুটিত হ'ল। প্ৰেম, এই প্ৰেম, এয়াই নে তুমি?

এনেদৰেই আহা নেকি বাৰু দুজনৰ মাজলৈ, শেষ নোহোৱা নদী এখনিৰ দৰে।

শৰ্মা খুৰাৰ দোকান পাই দেখিলো যে সেনা কেইজনমানে ওচৰেৰে পাৰ হৈ যোৱা ৰিক্সা, বাইক আদি চেক্ কৰি আছে। নিশ্চয় বোমা আদিৰ সন্ধানত। হয়! বোমা ফুটাৰ পিছত চেকিং দেখি মনত ধিক্কাৰ জন্মিল। এই কুটাঘাত কৰি সকলো কম নহয়। বাপৰে বাপ, ইমান নিৰাপত্তাৰ মাজতো যে কেনেদৰে বোমা ফুটায়।

শৰ্মা খুৰাৰ দোকানৰ পৰা মায়ে দি পঠোৱা স্নিপখন চাই আটাইকেইবিধ বস্তু ল'লো। ঘৰলৈ বুলি ওভতি খোজ দিলো। কোনটো ড্ৰেছ পিন্ধিম বাকু আজি আবেলি। পাৰমিতাৰ অৱশ্যে ফেচনত খুব চখ। কিমান যে ভাল পায় তাই নিজকে অনন্যা কৰি ৰাখিবলৈ। অজানিতে সোঁ-হাতখন মোৰ গাললৈ গ'ল। অনুভৱ হ'ল দাঢ়িখিনি বাঢ়ি আহিছে বুলি। চেঃ আগতে যে কেলেই মনত নপৰিল। আকৌ ঘূৰি যাব লাগিব চলুনলৈ। চলুনলৈ গৈ দেখিলো চলুন খন বন্ধ। আৰে আজিচোন ৰবিবাৰ, কেলেই বন্ধ হ'ল বাকু। সচৰাচৰ মঙ্গলবাৰেহে বন্ধ থাকে। উৎসুকতাক দমাৰ নোৱাৰি কামৰ দোকানৰ ল'ৰাজনক সুধিলো—

ঃ দাদা, চলুনখন আজি বন্ধ যে, কেলেই? —ৰাম প্যাৰিৰ কিবা হ'ল নেকি? —ৰামপ্যাৰি নাপিতজনৰ নাম।

ঃ অ' তুমি হ'বলা বাতৰি কাকত আদি পঢ়াই নাই। উজনিত হিন্দীভাষিক হত্যা কৰা খবৰ পায় ইয়াৰো প্ৰায় আটাইবিলাক বিহাৰী মানুহেই দেশলৈ গুচি গ'ল।

ঃ কিন্তু.....। —মোৰ যেন ভাষা হেৰাল। হয়টো, পেপাৰে পত্ৰই আজিকালি এইবিলাকেই খবৰ।

ঃ কোনো কিন্তু নাই ভাইটি। চব জীৱৰে নিজৰ প্ৰাণটোলৈ মমতা আছে দিয়াচোন। —ল'ৰাজনে ক'লে।

মই তেওঁৰ দোকানৰ পৰাই এখন ব্ৰেড কিনি ল'লো। নাই, আজি ঘৰতে কাম চলাব লাগিব। এনেদৰে দাঢ়ি গোফে ভোবোকাৰ হৈ গালে পাৰমিতাৰ মুখখন ফুলা লুচিৰ নিচিনা হ'ব। ঘৰলৈ বুলি বেগাই খোজ ল'লো। কি পিন্ধিম বাকু আজি? ব্লু জিন্‌ পেন্টটোৰ লগত হোৱাইট টি চাৰ্টটো পিন্ধিম। তাইৰ পচন্দমতেই মই এই ড্ৰেচ যোৰ কিনিছো। ঘৰ পায়োই মাক বস্তুখিনি দিলো। ইতিমধ্যে মায়ে অন্যান্য যোগাৰ বিলাক কৰি ৰাখিছিলেই। পূৰ্ণ উদ্যমে সেই ব্যঞ্জনখন ৰন্ধাত মা ব্যস্ত হ'ল। দেউতাও দত্ত খুৰাহঁতৰ ঘৰৰ পৰা আহি পাইছেই। সাঁচকৈয়ে ৰবিবাৰ পৰিলেই মানুহবিলাকৰ অৱস্থা এৰাল চিঙা গৰুৰ নিচিনা হয়। ক'ত যাব, কি কৰিব, কিমান যে কল্পনা! মই কামলৈ আহিলো FM টো 92.7 ত লগাই দিলো। ভাই আহিল নাৰী কণ্ঠ এটি—“এয়া আপোনালোকে শুনি আছে বিগ 92.7FM. শুনক শুনাক লাইফ বনাওক।” হাঁহি উঠিল। কিমানে বাকু লাইফ বনাইছে এই বিশেষ FM টো শুনি? ৰবিবাৰ বুলিয়েই সৰু সুৰা কাম কিছুমান কৰিলো। পঢ়া টেবুলখন অলপ চিকুনাৰ লাগিব। ধুলি পৰিছে।

দাঢ়িখিনি কাটি লৈ গা ধুব সোমালো। চিঃ, জোতাযোৰ পলিচ কৰাই নহ'ল। যোৱাৰ সময়ত কৰি ল'ম বাৰু। মায়ে ৰক্ষা সু-স্বাদযুক্ত ব্যঞ্জনৰে ভাত কেইটা খাই অলপ জিৰণি লওঁ বুলি বিছনাত পৰিলো। হে ভগৱান, কলেজৰ মেগাজিনৰ বাবেওচোন কিবা এটা লিখিবই লাগিব। দেখা যাব বাৰু। আগতে মই মোৰ প্ৰেম কুঁৱৰীক লগ পাই লওঁ। আঃ, পাৰমিতা অবিহনে মোৰ বাৰু জীৱনটো অথহীন নহ'লেহেঁতেন নে?

ঠিক তিনিজাত সাজি-কাচি ওলালো। মায়ে একো সোধা নাই ক'লৈ যাওঁ। নিশ্চয় গম পাইছে কি উদ্দেশ্য যে ওলাইছে মই। মালিগাওঁত এখন বাছত জাপ মাৰি উঠিলো। খিৰিকীৰ কাষৰ চিট এটাত বহি পৰিলো। এই চিটিবাছ বিলাক যে আৰু! এটা ষ্টেপেজতে ইমানকৈ ৰখাব লাগে নে? কেলেটেপ্ কেলেটেপ্ কৈ আহি তিনিবাজি বিশ মিনিট যোৱাৰ পিছত কালিপুৰ পালোহি। আৰে এয়া কি, সন্মুখত চোন এক বৃহৎ জান জঁট। ধেৎ তেৰি, দেৰিয়েই হ'ব যেন পাইছো। কণ্ডাক্টৰজনক সুধি গম পালো। যে কোনোবা ভি. আই. পি আহিছে হেনো। সেয়ে আগতিয়াকৈ গাড়ীবিলাক ৰখাই থৈছে। মনত পৰিল কালি পেপাৰত পোৱা বাতৰি এটা “প্ৰবল জান জঁটত এম্বলেঞ্চৰ ভিতৰতেই ৰোগীৰ মৃত্যু”। হয়, ৰাজনীতি, হয় ৰাজনৈতিক বিষয়াসকল তোমালোকৰ বাবেই সাধাৰণ মানুহৰ কিমান কষ্ট হয় এবাৰ ভাবি চোৱাচোন! আমাৰ গাড়ীখনৰ কাষেৰে চাইৰেণ বজায় বৃহৎ কনভয় এটা গুচি গ'ল। গাড়ীবিলাক লাহে লাহে চলিব ধৰিছে। তিনি বাজি পয়ত্ৰিশ মিনিট গ'ল। আকাশখনলৈ চালো। শুকুলা ডাৱৰবোৰে আনন্দতে ইফালে-সিফালে উৰি ফুৰিছে।

বাছখন আহি ভৰলু পালেহি। পাৰ্কখনলৈ চকু গ'ল। ইতিমধ্যে প্ৰেমিক যুগলেৰে ভৰি পৰিছে পাৰ্কখন। আঃ কিমান যে ফুৰ্তিৰ দিন আজি! কিছুমান প্ৰেমিকাই প্ৰেমিকৰ কান্ধত মূৰটো গুজি দি ভৱিষ্যতৰ সপোন ৰচিছে। দুয়ো প্ৰতিজ্ঞাবদ্ধ হৈছে একা-বেকা কাইটীয়া পথৰ সহযাত্ৰী হোৱাৰ। ফেঞ্চীবজাৰ পোৱাৰ লগে লগে বাছখনৰ পৰা নামি পৰিলো।

হয়, সোঁৱা পাৰমিতা মোৰ বাবে বৈ আছে। পিঙ্কনত কমলা ৰঙৰ চেলোৱাৰ। আঃ কি অপূৰ্ব সুন্দৰীয়েন লাগিছে পাৰমিতাজনীক! প্ৰসাধনো অৱশ্যে নকৰা নহয়, এনেয়েও তাই এইবিলাক কৰি ভালেই পায়।

ঃ হাই, আহিলা। আচলতে জানা ইমান ট্ৰাফিকজাম মোৰ দেৰিয়েই হৈ গ'ল। হ'ৰি, বেয়া নাপাবা। —পাৰমিতাৰ ওচৰলৈ গৈ মই অপৰাধীৰ সুৰত ক'লো।

ঃ ইট্ছ অ' কে। বেয়া নাপাও বাক। ব'লা এতিয়া আৰু ইয়াত নৰঙ।
জানাইটো আজিকালিৰ দিনৰ কথা। ক'ত কেতিয়া ব'ম ব্লাষ্ট হয় ঠিক নাই।

ঃ হয়, হয় ঠিকেই কৈছা তুমি। —মই ক'লো। দুয়ো পুনৰ এখন বাছত
উঠি পৰিলো। গন্তব্য স্থানত নামি লৈ দুটা টিকেট কাটি ল'লো। পাৰ্কখনৰ সৌন্দৰ্য্য
সঁচাকৈয়ে মোহনীয়। নিৰ্দিষ্ট ঠাই অলপৰ সন্ধানত দুয়ো পুখুৰীটোৰ পাৰে পাৰে
অলপ ঘূৰিবলৈ ধৰিলো। লাহে লাহে ল'ৰা-ছোৱালীৰে পাৰ্কখন ভৰি পৰিবলৈ
ধৰিছে। মই পাৰমিতাৰ হাত এখন মোৰ হাতৰ মাজত ল'লো—

ঃ জানা, পুৰাৰে পৰা তোমাক লগ পাবলৈ কিমান যে উৎসাহেৰে বাট
চাই আছে!

ঃ এতিয়াটো লগ পাইছা, কেনে লাগিছে বাক? —চঞ্চলা চকুহালেৰে
মোৰ ফালে পাৰমিতাই চাই সুধিলে।

ঃ বহুত ভাল লাগিছে। এনেয়েও মোৰ তোমাৰ কাষতে থাকিবলৈ মন
যায়, তোমাৰ কাষতে থাকিবলৈ মন যায় তোমাৰ?

ঃ মোৰো মন যায়। কিন্তু মন গ'লেইটো চব কাম কৰিব নোৱাৰি।

ঃ পাৰমিতা।

ঃ হু। —পুখুৰীটোৰ ফালে চায়েই পাৰমিতাই ক'লে। দুয়ো ইতিমধ্যে এখন
চকীত বহি পৰিলো।

ঃ এজনৰ এধানি মৰম অবিহনে আন এজনৰ জীৱনটো কিমান অসাৰ,
সেয়া কেতিয়াবা ভাবি চাইচানে?

ঃ ভাবিছো। অকল ভাৰি চোৱাই নহয়, অনুভৱো কৰিছো কিমান অসাৰ,
সেয়া কেতিয়াবা ভাবি চাইচানে?

ঃ ভাবিছো। অকল ভাৰি চোৱাই নহয়, অনুভৱো কৰিছো।

ঃ তুমি বাক সদায় এনেদৰে মৰম দি থাকিবানে মোক? দিবানে মোৰ
চুলিখিনিৰ মাজত আঙুলি বুলাই?

ঃ নিশ্চয়। মই যিখিনি পাওঁ তাতেই সন্তুষ্ট থাকো। মই মৰুভূমিৰ
মৰিচিকাৰ পিছত কেতিয়াও নদৌৰো।

ঃ পাৰমিতা, মই সেয়াই বিছাৰো। এষাৰ কথা আছে যে “যি পালা, সেয়া
মধুৰ; যি হেৰুৱালা সেয়া বিষাদ, যি পায়ো হেৰুৱালা সেয়া সংঘাত।” পাৰমিতা,
মধুৰতা বাক কাৰ কাম্য নহয়? আমি যেন কেতিয়াও সংঘাতৰ সন্মুখীন হ'ব
নালাগে তাৰ বাবে সতৰ্ক হৈ থাকিব নোৱাৰোনে?

ঃ কিয় নোৱাৰিম? জিতদা, মই এতিয়াও কিছুমান কথা বুজা হোৱা নাই।
আই মিন মিচিয়ৰিতি পোৱা নাই। গতিকে কিছুমান সিদ্ধান্ত মই এতিয়াও ল'ব

পৰা হোৱা নাই। তথাপি মোৰ বিশ্বাস, প্ৰেমৰ উত্তাল নদীখনত মই চাগে সাতুৰিব পাৰিম।

ঃ পাৰমিতা, বহুত চিৰিয়াছ হৈ গ'লো নেকি আমি? —মই অলপ পাতল ভাৱে ক'লো।

ঃ তুমিয়েই চোন আগতে চিৰিয়াছ হৈছা। এই কাৰণেহে মইয়ো হ'বলগীয়াত পৰিলো। —মোৰ বহুত হেচুকি দি পাৰমিতাই ক'লে।

ঃ বলা অলপ এনেয়ে খোজ কাঢ়ো। —মই ক'লো।

ঃ বলা।

দুয়ো থিয় হ'লো। পাৰমিতাৰ বাওঁহাতখন মোৰ সোঁ-হাতেৰে ধৰিলো। তাইৰ নখ বিলাক ইমান ধুনীয়া। দীঘল নখ কেইটাত চিলভাৰ কালাৰৰ নেইল পলিচ। পাৰমিতাৰ লগত তাহাতৰ ঘৰৰ কথা পাতিবলৈ ধৰিলো আৰু যে কিমান কথা নচলিল আমাৰ মাজত! মেৰিনাৰ প্ৰেম কাহিনীৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ইৰচাদে প্ৰথম প্ৰেমতে মাৰ খোৱালৈকে।

প্ৰায় এঘণ্টামান সময় আমি দুয়ো পাৰ্কখনত কটালো। পাৰমিতাৰ এটি শিশুসুলভ মন আছে। তাইৰ কিছুমান শিশুসুলভ আচৰণ মোৰ বৰ ভাল লাগে। তাইক এটি গিফট দিব লাগিব। কি দিম বাৰু? মোৰ হাতত অৱশ্যে কেইটামান টকা আছে। পকেটমানিৰ পৰা ৰাহি কৰিছিলো। তাইক এটা পাৰ্চকে দিব লাগিব। তাৰ লগত এটি ৰঙা গোলাপ।

ঃ পাৰমিতা, ব'লা বিশাললৈ যাওঁ। তোমাক এটা গিফট দিম।

ঃ তোমালৈও এটা গিফট আনিছো। কথাৰ মহলা মাৰি থাকোতে দিবই পাহৰিছো। —পাৰমিতাই বেগ খুকৰিবলৈ ধৰিলে।

ঃ হয় নেকি? কি বা।

ঃ এয়া লোৱা। হেল্পি ভেলেণ্টাইন ডে'। —এই বুলি পাৰমিতাই গিফট পেক এটা মোৰ হাতত তুলি দিলে। ওপৰত এটি ৰঙা গোলাপ।

ঃ থেংক ইউ চ' মাচ্ছ। —মই ক'লো, কি আছে বাৰু?

ঃ এখন ফট', কেৱল তোমাৰ বাবে। আৰু ৰ'বা দেই; বিশাললৈ নাযাও নেকি, ফেঞ্চি বজাৰলৈ যাওঁ ব'লা।

ঃ ঠিক আছে, তুমি যিটো ভাল পোৱা।

দুয়ো এইবাৰ ফেঞ্চিবজাৰ অভিমুখে খোজ কাঢ়িবলৈ ধৰিলো। গুৱাহাটীৰ কিছুমান পদ পথৰ যিহে অৱস্থা, তাত খোজ দিয়াৰ কথা ভাবিবই নোৱাৰি। ধৰালৈ এক্সাৰ নামিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে। বিভিন্ন ৰঙৰ পোহৰেৰে মহানগৰীখন উজলি উঠিছে। পাৰমিতাৰ লগত বিভিন্ন ধৰণৰ কথাৰ মহলা মাৰি আগবাঢ়ি গৈ আছে।

ঃ পাৰমিতা, ঘৰত মাৰ আগত ক'লে আহিম বুলি কৈছা?

ঃ ক'লে আহিম বুলি ক'ম আৰু? মা-দেউতা চৰেই জানে আজি যে ভেলেণ্টাইন ডে'। তথাপি কৈছে আৰু যে মা মই উৰ্মিৰ ঘৰৰ পৰা আহো। তাই মোক বৰকৈ মাতি আছে।

ঃ তাৰ পিছত?

ঃ মায়ে কিন্তু কৈছে যে সোনকালে আহিবি। কাৰণ আজি কালিৰ দিন-কাল ভাল নহয়।

ঃ বাঃ তুমি তেনেহ'লে তামান বুদ্ধি খটুৱালা।

ঃ খটাৰ লাগিবই দিয়াচোন, নহ'লে যে আৰু উপায় নাই। তুমি পিছে কি কৈ আহিলা?

ঃ মই আকৌ পিছে কি কৈ আহিলা?

ঃ মই আকৌ কি কম? আজি যিহেতু ভেলেণ্টাইন ডে' গতিকে মাহঁতে নিশ্চয় ধৰি লৈছে যে তেওঁলোকৰ পুতেকে কোনোবা সুন্দৰীৰ লগত ডেটিং মাৰিব গৈছে।

লাহে লাহে আমি দুয়ো আগবাঢ়িছো। সন্ধিয়াৰ ফেঞ্চিৰজাৰ মানুহেৰে ভৰি পৰিছে। 'পিক্ মি' তেওঁ পাৰ্চটো কিনিম নেকি! গাড়ী, মটৰ, বাইক, স্কুটাৰ আদিৰ যে কি ভিৰ! পদপথত মানুহৰ ভিৰ বাঢ়ি যোৱাত মই অলপ আগবাঢ়িলো, পাছত পাৰমিতা। বৃহৎ শব্দ এটা হ'ল। লগে লগে মানুহৰ হাই-উকমি আৰম্ভ হ'ল। তৎক্ষণাত পিছলৈ ঘূৰি চালো। যি দৃশ্য দেখিলো, মোৰ হাত-ভৰি কপিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু পাৰমিতাজনী ক'ত? মোৰ প্ৰেমৰ বাণী। উন্মাদৰ দৰে হৈ মই পাৰমিতাক ইফালে-সিফালে বিছাৰিবলৈ ধৰিলো। মানুহবোৰে পাৰমিতাৰ দৌৰিবলৈ ধৰিছে, নিৰাপদ স্থানলৈ। কিন্তু মই স্থানৰ দৰে এঠাইতে বৈ আছো। পাৰমিতাৰ বাবে। তেজেৰে ৰাঙলী হৈছে নিৰ্দোষ ঠাইখিনি। কাষত দেখিলো পাৰমিতাৰ বাওঁহাতখন..... তেজেৰে ৰাঙলী হৈ পৰি আছে। তাৰমানে? নাই এয়া কেতিয়াও হ'ব নোৱাৰে। তাতকৈ দুয়ো একে লগে.....। বিকৎ চিঞৰ এটি মাৰিলো মই—

ঃ পা—ৰ—মি—তা—।

ঃ ঐ, দিনৰ দিনটো এনেদৰে ঘূৰি ফুৰিবি আৰু এতিয়া এই ৰাতিখন এনেদৰে ছোৱালীৰ নাম লৈ চিঞৰিবি। যা যা উঠ, মুখ-হাতখন ধুই গাৰুটো ওলোটাই ল। —মাৰ মাতত মই বাস্তৱলৈ আহিলো। তাৰমানে এয়া মই সপোনহে দিখিছিলো। বক্ষা। হে ভগৱান, এয়া যেন কাৰো জীৱনত নঘটোৱা প্ৰভু। খপজপকৈ বিছনাৰ পৰা উঠি বহিলো। □

এই যাত্ৰা তোৰ বাবে

শ্ৰী বাপন কলিতা

প্ৰবক্তা, গণিত পৰিসংখ্যা বিভাগ

তোৰ প্ৰেমেৰে বন্ধা মোৰ বাহুগল
চকুযুৰি
পদধ্বনি
প্ৰতিধ্বনি
চিন্তা, দৰ্শন আৰু ক'ত কি
তোৰ জয়গান গাবলৈয়েই এই যাত্ৰা
তোৰ বাহ্যিক সভ্যতা ভালেই লাগে
আন্তৰিকতাহে ঔৰংজেবে দান কৰা টুপীটোৰ দৰে
তই উদাৰ
অথচ কুটিল
তই মানুহ
অথচ তোৰ জিভাখন ভেকুলীৰ দৰে
বাৰিষাৰ পাগ্লাদিয়াক ভেটা দি ৰাখিব নোৱাৰি
সেই কথা মই জানো
সামাজিক সভ্যতা সময়ৰ কাঁটাৰ দৰে
সেই সত্যও মই বুজো,
কিন্তু লুপ্তিত নাৰীত্ব, হত্যাৰ বিভীষিকাই
কি সভ্যতাৰ পৰিৱৰ্তন?
ঠগ-প্ৰৱঞ্চনা
উপটোকন
হত্যা-লুণ্ঠনৰ ভয়ত যদি এচাম সন্দ্বস্ত
ঘোচ-প্ৰৱঞ্চনা নহয়নে?
জনতা তোক লাগে কি?

শান্তি, সভ্যতা নে আন কিবা!
আপোন ভালেই যদি জগত ভাল
তেস্তে ভয় কিহৰ?

তই এৰিব লাগিব ঠগ-প্ৰৱঞ্চনা
এৰিব লাগিব ঘোচৰ চালনা
এৰিব লাগিব দুমুখীয়া ঢং
তই কোন
মই কোন
হ'ব লাগিব সকলো এক।

বুদ্ধি-মনীষাৰ হওঁক যথার্থ ব্যৱহাৰ
মানৱ হওঁক প্ৰধান সম্পদ
দেশ-বিদেশত ফেৰ মাৰিবৰ জোখাৰে
আমাৰ সকলো আছে
সজাই তুলিলেই হ'ল
জনতা তই নতুন সাজেৰে ওলাই আহ
তোৰ জয়গান গাবলৈ মই বৰ পাওঁ
তই মাথোঁ ওলাই আহ
জ্যোতিপ্ৰসাদ, বিষ্ণুৰাভা তয়েই
তোৰ জয়গান গাবলৈ মোৰ এই অবিৰত যাত্ৰা
তোৰ প্ৰেমেৰে বন্ধা মোৰ সমস্ত সত্ত্বা
তই আগুৱাই যা।

সূচনা

শ্ৰী অনামিকা বৰ্মণ
স্নাতক দ্বিতীয় বৰ্ষ

আন্ধাৰ কোঠালিটোত বহি ভাবিছো লিখিম কিবা এটা,
টিম্ টিম্ কৈ জ্বলি থকা চাকি গছি নিস্তেজ হোৱাৰ
পথত,

চকুৰ সন্মুখত যেন পৰ্দা এখন ওলমি ৰ'ল।
পৃথিৱীখন গভীৰ আন্ধাৰে আবৰি পেলালে;
অস্পষ্ট হ'ল সকলো, চাব পৰা নাই একোকেই
স্পষ্টভাৱে,

অকণমান আন্ধাৰেও মনটোক গভীৰভাৱে বিষাদময়
কৰি যায়।

মই জানো, এদিন আঁতৰিব এই আন্ধাৰ;
পাম পোহৰৰ সন্ধান
গভীৰ আন্ধাৰত হেৰাই যাব খোজা
জীৱনৰ আশাবোৰ পুনৰ উজ্জীৱিত হয়
ঠিক ফৰকাল বতৰত
এক পূৰ্ণ সূৰ্যোদয়ৰ দৰে.....।

(১)

ভগ্ন হৃদয়

শ্ৰী মৃদুল ডেকা
স্নাতক প্রথম বর্ষ

অৰখাৰিত স্মৃতি কেনা লগা বেটুপাত
যেনিবা অনাথ শিশুৰ পৰা ওলোৱা লালটি
বাট কুৰি বগোৱা অন্ধৰ সাৰথি লাখুটি
কষ্টক পথত স্তম্ভতাৰে ৰোৱা এখন বাহন
বন্ধকত চন পৰা মোৰ ভগ্ন হৃদয়

ভুলৰ মোৰ হ'ব কেতিয়া শুধৰণি
নীলা তিমি থাকিব জানো ঘৰটীয়া পুখুৰীত
দুচকীয়া বাহনে বগাব জানো ৰেলৰ চিৰিত
বাস্তৱৰ বাইবেলে ৰূপ জানো ল'ব মহাভাৰতত
তেতিয়া জানো চলন্ত হ'ব মোৰ ভগ্ন হৃদয়

(২)

ভাল পোৱাৰ এটি জনম

সঁচাই মোৰ অন্তৰত আছে এটি হেপাহ
যৌৱন উন্মনা আৰু পূৰ্ণ হোৱা প্ৰবাহ
শান্তিৰ প্ৰতীক কপৌ চৰাইৰ আকাশ
য'ত হিংসা, কাপুৰুষৰ হ'ব অৱকাশ
আছোঁ মাথোঁ এটি সুকুমাৰ কলা
নিৰৰ্থক বেদনা বিদাৰিত বেলা

কামাখ্যা মন্দিৰ হেনো পূণ্য ভূমি
গ্লান হয় জীৱনৰ কৃতকৰ্মৰ ছবি
সীতা দেৱী আছিল হেনো ভাৰতৰ সতী
তোমাৰ প্ৰতিচ্ছবি আজিও মোৰ সজীৱ

মক্কা হেনো মুছলমানৰ তীৰ্থভূমি
হজৰতে দিছিলে দান মাটি
আচলতে ক'ব গ'লে মই তোমাৰ প্ৰতি
হৃদয় খনি যাৰ সোণালী ৰূপালী

লংকা ৰাজ্যৰ ৰজা আছিল ৰাৱণ
জাত পাতত নহয় যে মই ব্ৰাহ্মণ
অংকিত হৈছে মোৰ ভালপোৱা কিৰণ
উকলিছে মোৰ শৈশৱ যৌৱন
হৃদয়ৰ কোঠা আৰু মৰমৰ ভৱন
তোমাক ভাল পাবলৈ লৈছে জনম

আপোনাৰ আশিসত

(পৰম শ্ৰদ্ধাৰ শিক্ষা গুৰুসকলৰ চৰণত)

শ্ৰীজোন কুমাৰ কলিতা
স্নাতক প্ৰথম বৰ্ষ

আপুনি দেখুৱাই দিয়া
মোৰ ফুলনিৰ উৰ্বৰা মাটিত
মই কইছো,
আশাৰ দৰদী ফুল,
মোৰ আশা,
মোৰ পুষ্প কাননত এদিন
প্ৰস্ফুটিত হ'ব
মোৰ আশাৰ ফুল,
মোৰ হেঁপাহৰ ফুল,
আপোনাৰ আশিসত,
অমানিশাৰ অন্ধকাৰ বজনীৰ
নীৰৱতা ভেদ কৰি
পূৰ্ণিমাৰ জোনাকৰ জেউতিৰে
পূৰাম মোৰ আজন্ম হেঁপাহ।

আপোনাৰ আশিসত
বিচিত্ৰময় পৃথিৱীৰ কোলাত
বিচাৰি ফুৰিছোঁ,
মোৰ কণ্টকময় পথ,
অস্তহীন জটিল পথ,
প্ৰশান্ত সাগৰৰ প্ৰচণ্ড টোতো
আপোনাক সহায় সাৰথি কৰি
মই চলাব বিচাৰিছোঁ
মোৰ এখনি সৰু নাও।

লুইতৰ বালি চাপৰিত
মই নিৰ্মাণ কৰিছোঁ
মোৰ আশাৰ বালিঘৰ,
মোৰ বালিঘৰৰ পদূলিত
মই ৰোপণ কৰিছোঁ
আপোনাৰ ৰূপত এজোপা বকুল,
আপুনি ৰূপী
সেই বকুল জোপাৰপৰা
মই নিতৌ বুটলিছোঁ
আপোনাৰ উপদেশপূৰ্ণ
বকুল ফুল।
সেই বকুল ফুলেৰেই
গুঠিছোঁ মই আশাৰ মালা।

(১)

ভাল পাও মই

শ্ৰীঅনন্ত কুমাৰ বৰুৱা
স্নাতক প্ৰথম বৰ্ষ

বতাহৰ বগলী
আকাশত পখিলি।
উৰি ফুৰে আঁতৰি আঁতৰি।
টিৰটিৰিয়া বতাহ জাকটি
সাত-পাতৰ দুৱাৰ খুলি,
আহি পৰে হৃদয়ৰ মাজেদি।
আকোৱালি লৈছো মই
এই বতাহজাকটি,
হিয়াৰ দুৱাৰ খুলি,
মনৰ হেঁপাহত মই
টিৰবিৰাই মৰিছো আজি
ৰাতিৰ টোপনি স্কতি কৰি
টিপ টিপ ঢাপ-ঢাপ
কৰিছে হিয়া আজি।
হিয়াৰ আপোন বুলি,
অকণমানি কথাটি
ক'বকে নোৱাৰি,
কৈছো মই নিষ্ঠুৰা বুলি।

(২)

অ' মোৰ সোণ

অ' মোৰ সোণ তুমি
মাতিমনো কেনেকৈ তোমাক আজি।
নকলোযে তোমাক কথা এটি,
দূৰৰ পৰা চায়েই থাকিলো,
ফুৰিছিলো যে তুমি হাঁহি মাতি।

তোমাৰ প্ৰেমতে পৰিলো।
চকু দুটি মই ধুনীয়া দেখিলো।
তোমাৰ হাঁহি, তোমাৰ কথা,
পাহৰিব মই নোৱাৰা হ'লো।
তুমি জানো সঁচাকৈয়ে আকাশৰ পৰি।
কৰ পৰা আহিলা মোৰে হ'ম বুলি
যদি কও মই তোমাক,
'ভাল পাওঁ' বুলি
তেস্তে তুমি মোক কৰা কি বুলি?
অ' মোৰ সোণ তুমি,
মাতিম তোমাক জানমণি বুলি।

□□□

আশা

শ্রীনিবৰ্জিত শৰ্মা

উঃ মাঃ প্ৰথম বৰ্ষ

পঢ়িছিলো মই পঢ়াশালিত

বহুত আশা লৈ,

দিনক বাতি কৰি মা-দেউতাৰ

সপোন পূৰাবলৈ।

মনতে ভাবিছিলো বহু আশা লৈ

হ'ম গৈ চিকিৎসক,

নহ'লো শিক্ষক নহ'লো চিকিৎসক

আশা আশা হৈয়ে ব'ল।

পৰিস্থিতিয়ে দিলে মোক

মাথোঁ বাধা,

পৰি ব'ল মোৰ গুলী খোৱা

মানুহৰ দৰে আশা,

মনৰ আশা মনতে ব'ল

জীৱনৰ আশা পানী হ'ল।

□□□

The Novels and Short Stories of Mulk Raj Anand—A brief Appraisal

✍ Anjita Bora

Department of English

Mulk Raj Anand enjoys the reputation of being a stalwart in the field of Indian fiction in English. One of the 'Big Three', the other two being Raja Rao and R.K. Narayan, Anand freed the Indo-Anglian novel from the narrow confines of romance, although he is as much prone to romanticising as his earlier exponents. His novels undoubtedly, project a lively image of India, the details of which both reflect and imply his passionate concern with its social reality. They exemplify a realistic sensibility capable of plumbing the very depths of human personality and of the social structure.

Anand belongs to a realistic tradition in fiction. He is a minute observer of human character, exposing social hypocrisy and taboos, class exploitation and class struggle, social and economic injustice and the inhuman atrocities committed on the suppressed. He portrays the positive and negative sides of life as realistically as possible by drawing simple and noble human beings enmeshed in the net of poverty and injustice. His characters struggle to come out of the sub-human situation but they find themselves helpless and unable to shake off the coils of evil. The priests, tea planters and caste Hindus who recklessly oppress the bottom dogs are the butt of Anand's satire. Being the champion of equality, justice and fair play, it is quite natural that he does not write about the bejewelled rajas and Maharajas and their Maharanis (except in **Private Life of an Indian Prince**); he favours the degraded people – the peasant, the sweeper, the city drudge, the plantation labourer, the anguished and the hungry and renders a touch of humanism

to these characters. Anand's principal endeavour in his works is to realise an ideology by which man may gain a true understanding of himself and the true foundations of ethical behaviour and thereby, realise a just social order.

Anand's distinction as a writer lay in his themes – both in their choice and in their treatment. Although there were several competing centres of attention identifiable with his thematic concerns, casteism and human suffering, class distinctions, religion, education and the status of women constituted more or less the principal foci of thematic significance, all caused by a variety of factors – political, economic, cultural and social. He was Dickensian in his ultra sensitivity to the existence of social evils in its protean form. He experienced an 'inexplicable urge' to communicate what he felt intensely, which would perhaps awaken the slumbering conscience of man.

Anand's protagonists either belonged to the class of sufferers (Bakha, Munoo, Gangu) or the sensitive group of people who suffered seeing others suffer (Lalu, Dr. De La Havre, Ananta). It was only in **Private Life of an Indian Prince** that he had a highborn prince as the hero. But here again, Anand was mainly concerned with the hero's sufferings traceable to his weakness and ignorance.

His first three novels, **Untouchable** (1935), **Coolie** (1936) and **Two Leaves and a Bud** (1937) offered a political and psychological analysis of India's 'downtrodden masses', caught at the centre of the scheme of cruelty and exploitation that held India in its vicious grip. Of all his novels, **Untouchable** is the most compact and artistically satisfying, **Coolie** is most extensive in space and time, evoking variegated action and multiplicity in character, while **Two Leaves and a Bud** is most effective as a piece of implied indictment.

Untouchable, the shortest of the novels written under the deep influence of Mahatma Gandhi is an archetypal novel dealing with the worst evils of Indian society; i.e., untouchability. The novel admirably preserves the 'unities' as in

a classical play as it covers the events of a single day in the life of the 'low caste' boy, Bakha, in the town of Bulandshahr. The character of Bakha testifies to Anand's belief in the dignity of labour; Bakha has to clean the 'latrines' - a job disliked by the upper caste people. A sensitive boy, Bakha suffers a great deal of humiliation at the hands of caste-Hindus. The hypocrisy of the Brahmin priest who curses him for polluting the temple by his standing outside the door and yet does not mind molesting his sister, Sohini, irritates him. When he finally encounters Colonel Hutchinson, Mahatma Gandhi and Iqbal Nath Sarshar, he starts dreaming of becoming an honourable man. The novel is a powerful indictment on the caste discrimination and hypocrisy of the Hindus, especially Brahmins.

Coolie is conceived and executed on an epic scale; the action is spread over some years and moves from village to town, from town to city and from city to Bombay, the Gateway of India and from Bombay to Shimla. The novel is character oriented and it depicts Munoo's life as a journey from innocence to experience. It extends primarily in space: with the hero, the hill boy Munoo, an orphan who is forced out of his village in search of a livelihood, the reader too moves and follows his fortunes or rather misfortunes first with his uncle and aunt in his village, Bilaspur; then with the Bank Sub-Accountant's family at Sham Nagar, where Munoo serves as a servant; then with Munoo's benefactor, Prabha and his wife in the Cat Killer's lane in the old feudal city, Daulatpur; we are also lost with Munoo in Bombay's slums and chawls, noise and madness and general filth and finally with Mrs. Mainwaring at Shimla, as her page and rickshaw-puller where he dies of consumption. Munoo is ill treated, insulted and disdained at all stages of his life; his fate is typical of the fate of millions whose only distinguishing badge is patient sufferance.

Two Leaves and a Bud is essentially a 'dramatic' novel, which culminates in a tragic clash of interests and destinies as evil triumphs over good. It is an attack on the evil effects of

imperialism, capitalistic economy and exploitation of helpless labourers. Gangu, the protagonist is a middle-aged peasant, who, goaded by the loss of his land and hut to greedy moneylenders, goes to Assam and works as a labourer in Macpherson Tea Estate, where the merchants exploit him. When his wife Sajani dies of malaria, Gangu has no money even to conduct his last rites. The British planters are not sympathetic to the Indian workers. An Englishman, Reggie Hunt chases Leila, daughter of Gangu and shoots the father when the latter intervenes. The court, however, declares that Reggie Hunt is not guilty.

Anand's next batch of three novels traces the career of Lulu Singh over a period of some years, from shortly before the First World War to the disturbed post-war era in India – the Gandhian Age. Thus boyhood, youth and early manhood are the themes of the trilogy, **The Village**, **Across the Black Waters** and **The Sword and the Sickle**.

The Village is symbolic of the tragedy and hope of India simultaneously. It stands for a village in transition from orthodoxy to modernity. Lal Singh, the protagonist rebels against orthodoxy and pities his father Nihal Singh who represents orthodoxy. He gets into trouble and runs away from his village to join the army.

Across the Black Waters is an elaborate running commentary on the four-year war. Lal Singh joins the Indian army, which joins the French and English armies at Marseilles. He moves from Marseilles to Orleans, to Calais and to Festubert and so on. He trains himself as a soldier right on the battlefield and fights the enemy but ends up as a prisoner of war in the hands of the Germans. The novel illustrates Anand's denunciation of war, the attendant cruelty and violence and the ultimate meaninglessness of it all.

The Sword and the Sickle is a continuation of Lal Singh's life history. He returns to his village after five years of stay in Germany as a prisoner of war and is shocked to learn

that his family is broken up and his property lost. Having lost his glamour as a soldier, he joins an association with a Count in Uttar Pradesh and fights the evil of landlordism. But they meet with failure because of lack of unity and leadership. Finally Lal Singh is arrested and put behind bars. The novel expresses Anand's attack on the meaninglessness of war, the evil of landlords and the exploitation of the poor peasants. It is blatantly a political novel in which propaganda overshadows the artistic element.

The terrific intensity and concentration of **Untouchable** was reproduced in **The Big Heart**. A powerful novel, it expresses Anand's plea for the mastery of machine for human prosperity. It is an effective dramatisation of the effects of industrialisation on the traditional rural communities of India. Ananta, the protagonist returns from Bombay to Billimaran village in Amritsar and organises all the jobless coppersmiths into a union and decides to fight against the factory newly opened there when Ralia, Satyapal and his group try to break the machines in the factory. Ananta tries to reason with them, but is ironically killed by them and thus becomes a martyr. Ananta emphasises that the machine is a gift from the west, which needs to be assimilated into the Indian life for the well being of all the sections of society, and that human happiness can be achieved through the elimination of pain and cruelty.

Seven Summers, the first part of a seven volume of autobiographical novels, **Seven Ages of Man**, depicts the first seven years of Krishnan's childhood. Krishnan is an autobiographical projection of Anand himself – a symbolic depiction of an Indian childhood. The novel offers a deep insight into child psychology as well as Indian sociology.

Morning Face, the second in the series is a continuation of **Seven Summers** and describes the growth of Krishnan from childhood to boyhood.

Anand's third autobiographical novel, **Confessions of a Lover** deals with Krishnan's adolescence and his endeavours to

seek solutions in the seemingly nightmarish world of the changing political scenario.

Anand's attack on feudalism and the attendant cruelty and callousness and plea for liberty and democratic socialism is beautifully expressed in **The Private life of an Indian Prince**. Victor, the protagonist, an eccentric and a tyrannous King of Sham Pur who indulges in womanising and ill-treats his subjects by burdening them with heavy taxes and confiscation of their property finally turns insane and ends up in a lunatic asylum. Anand, however, treats the tyrannical prince and his fall with due humanistic sympathy, in spite of denouncing the negative aspects of feudalism.

The woman in Anand's works is in an important sense at the heart of its thematics since she becomes the focus of his predominant concerns such as deprivations, dispossession, debasement, discrimination and exploitation which have dehumanised and depersonalised man himself. Anand's ideal of womanhood centres on her being emancipated from restraints imposed on her by the prevalent socio-political institutions so that she may seek self-actualisation and self-fulfilment. **The Old Woman and the Cow** or **Gauri** demonstrates this plea for woman's emancipation and equality with man. It is the story of Gauri's growth from docility and innocence to defiance and self-confidence. Colonel Mahindra, an enlightened city doctor becomes Anand's mouthpiece in articulating his humanism and plea for woman's equality, identity and self-reliance. Anand's choice of a female protagonist for the novel in the 1960s came at a time when feminism was still unheard of in India.

The Road is a sequel to **Untouchable** in that it castigates caste hypocrisy, belief in God and Karma and affirms and upholds the dignity of labour and progress of man. In spite of Thakur Singh's stubbornness, caste superiority, obstacles and threats, Bikhu and Dhooli Singh, the two untouchables successfully construct the road with the help of a road engine. Though Anand's humanism is explicit in the novel, it is less successful than **Untouchable** as a work of art as Bikhu is not as fully realised as Bakha.

Death of a Hero is inspired by Anand's belief in liberty and secularism and his attack on religious fanaticism, fatalism and narrow nationalism. Anand's plea for pity and compassion and his attack on war, violence and barbarity are manifested in the novel.

Anand's reputation as a novelist has obscured an interesting and equally important aspect of his genius – his talent and success as a prolific short story writer. His short stories illustrate a wide range of mood and tone, from a humorous appreciation of life's little ironies to an awareness of its deeper tragedies. They are written with a Dickensian feeling for character and environment and glaringly reveal his deep understanding of our social problems. His characters in the short stories as in his novels usually emerge from the Indian rural atmosphere – characters belonging totally to the downtrodden section of the society and their struggle to free themselves from the fetters of tyranny. His stories mostly deal with humanistic themes like the plight of the poor and the downtrodden, the evils of caste system, poverty, ill-treatment of women, priestly exploitation, greed, vanity, feudalism, the machine and so on. Most of these themes are expanded in his novels. The stories are generally written in a realistic style, but some of them attain lyrical heights and the quality of fables.

The mid-thirties of the twentieth century saw the publication of a genuine artistic piece with Anand's **The Lost Child and Other Stories**, which proved to be 'an immediate success'. He lashes at the 'lies, shams and hypocrisies of our people' with relentless vigour and robust satire in stories like **The Cobbler and the Machine**, **Boots**, **The Old Watch** and **The Story of an Anna**. In his long short story, **Lament on the Death of a Master of Arts**, Anand satirises the rotten inhuman social customs and conditions – the proud parents, child marriage, and the stubbornness of the elders, hypocrisy, cruelty in education and many other things.

Anand can be funny and humorous at times as in his stories, **The Barber's Trade Union**, **The Death of a Lady** and

Lottery. Anand resorts to mere propaganda in **The Power of Darkness** and **The Tractor and the Corn Goddess** and also indulges in self-pity and melodramatic situations, as in his **Lament on the Death of a Master of Arts**. His story, **Lajwanti** is a moving tale of the hopeless situation of a young village belle, who finds no anchorage either at her in-laws' or at her parental home.

Anand simply excels in the depiction of the variegated pictures of modern India in his short stories. His themes are wide-ranging and the treatment varied in accordance with the expediency of the plot; he also retains the flavour of the ancient Indian fable in his tales if circumstances so demand.

Thus Anand's literary career as a novelist and short story writer throws up a wide gamut of study to the reader. The range and depth of his work is amazing and hence, challenging, to say the least. □

POSTMODERNISM

The New Way of Seeing the World

✍ Chandrima Goswami

Department of English

The postmodern tendency in art and literature has been characterized as a breakthrough and a significant reversal of the dominant literary and the socio-cultural directions of the last two centuries. The postmodern literature is the death of the traditional western concept of art and literature.

The term "Postmodernism" was probably first used by Arnold Toynbee, the well-known historian of the 20th century in 1939 in his *A Study of History, Vol.-1*. The actual period of the beginning of postmodernism varies from continent to continent, from country to country. Though it is not easy to pinpoint a definite date for postmodernism, it is a term usually applied to the period in literature and literary theory since the 1960s, though some regard postmodernism as the prevailing intellectual mood since the second World War. The horrors of the second World War left the people dumbstruck. They were compelled to take a pessimistic view of the modern world which was seen as fragmented and decayed. So, postmodernity in a sense, reflected the triumph of capitalism and the obvious result of all these aspects was the rise of a decentralized fragmented society. Nothing is absolute, fixed or real this is the strong belief of postmodernists. There is no fixity of any kind in our lives and we are perpetually in a state of virtual reality.

In postmodern fiction, an attempt is made through literature to capture this sense of fragmentation or virtual reality. The postmodern literature extends or even breaks with the modernist techniques and connections without reverting to realist or pre-modernist positions. As far as literature is concerned, modernism as well as postmodernism reveals a breaking away from the established rules, traditions and

connections of traditional literature. The postmodern attitude to the modern decentralized, fragmented world is celebratory, so, in order to increase the effect of celebration, they confront the past basically in an ironic mood. In a sense, postmodernism is a questioning of the commonly accepted values of our culture. The obvious result of this postmodern trend is that both the modern and the postmodern literature represent a break from the 19th century realism. The postmodern literature makes a shift from the conventional realistic mode of in which a story is told from an omniscient or objective point of view. In character development, postmodernism explores subjectivism, turning from external reality to examine the inner states of consciousness, in many cases, drawing on modernist examples in the stream of consciousness styles of Virginia Woolf and James Joyce. The fragmentation is explored in narrative and character construction and this sense of fragmentation in narrative structure ultimately leads to linear, discontinuous narratives, self-reflexivity or self-consciousness, the disappearance of the distinction between high and low (popular) culture, the incorporation of the element of parody, pastiche and magic realism, new modes of science fiction and lastly to the breaking of genre-boundaries in postmodern fiction.

This is very briefly, the concept of postmodernism. This century is the age of postmodernism. Whether we like it or not we have to accept the fact that we live in the age of postmodernism. However, like other leading ideas of many cultural epochs, postmodernism is also not free from criticism. It is being reinterpreted now a days. But we can conclude with one single opinion that for those in favour of it, postmodernism seems to be the politically progressive replacement after modernism, and for those against it, is the last decadent gasp. □

Sources :

Linda Hutcheon's—"A Poetics of Postmodernism".

Christopher Butler's — Postmodernism, A very short Introduction".

Dr. A.P.J. Abdul Kalam

✍ Ram Prakash

B.Com. 3rd year

Dr. A.P.J. Abdul Kalam, former president of India was born in Rameswaram, Chennai in 1931. He came of a Tamil middle class family. His father, Jainulabden was neither a rich man, nor was much educated, yet Dr. Kalam had a keen interest in studies and high ambition which made him in topmost position of the Republic of India. He was unanimously elected by all political parties as president of India for his extraordinary talent and beautiful nature.

After B.Sc he was admitted in the Madras Institute of Technology From MIT he joined in Hindustan Aeronautics as a Jrainee. First he got the job at the Directorate of Technical Development and Production. DTD & P (AIR) of the ministry of defence, Delhi. He first successfully designed an indigenous hovercraft (proto type) as a ground equipment machine (GEM). The hovercraft was named Nandi for which he got an appointment in the Indian committee for Space Research (INCOSPAR) as a Rocket Engg. Then he was sent to America to work at NASA and GSFC at Maryland training.

After returning from NASA, India's first rocket launch took place on 21 November, 1965. It was a sounding rocket, called Nike Apache made at NASA. The real Journey of the Indian aerospace programme had begun with 'Rohini Sounding Rocket Programme' (RSR).

On 18th July, 1980. India's first satellite launch vehicles, SLV-3 lifted off from SHAR carrying Rohini Satellite.

The whole nation was excited for the success as India had made its entry into five nation group which possessed satellite launch capability. Dr. Kalam was awarded 'Padma Bhusan' from government of India.

On February 1982 he was appointed as Director, DRDL.

Under his supervision surface to surface missiles (Prithvi) Trishul and surface to AIR (AKASH) and the anti-tank missile (Cobra) and on 27th July, 1983 Agni were successfully tasted in 1998.

For these contributions he was made the president of India. He said "you may be poor, but high ambition must be kept in mind for the success in life and God help them who help themselves."□

Like this ?

✍ **Madhumita Paul**

B.Com. 2nd year

One cold wintry night a man called Jongte was walking back home after meeting his sweet heart in a nearby village which was 2 kms. away from his village. Usually, he was not that bold and has never stayed away from his home. But tonight, he was detained by his sweet heart's pleading eyes to eat the supper prepared by her own hands. After supper they sat around the fire and enjoyed each other's company with sweet talks forgetting to notice the time till his sweet heart gave a yawn, which made him get up and proceed homewards. She was reluctant to let him go alone but he declined to stay and trying not to show his fear he bade good night and started to have a much faster stride.

The time being already late and the villages quiet after the evening meal, he was already feeling the goose bumps in his skin..., thinking of the road ahead which he has to cover, passing a village grave yard, though it was a bit far from the roadside. So he took the short cut to his village, and a little ahead he saw the figure of a person walking towards his village; he gave out a sigh and over took the person and together they went the same way till they had to cross a stream. Being a courteous person, he requested the man to cross the stream first and also because it has to be crossed singly as a bamboo pole was laid across the stream for crossing. In that instant, Jongte noticed that the man has no back side but it was covered with a bamboo mat. Horrified, Jongte speedily crosses the stream and ran with all his might. He was still running till he

saw another figure ahead of him in a little distance. He felt so grateful to see another human being that he forgot his fears for a moment and asked the person to wait for him till he caught up with him.

The moment he came nearer to the person, he started telling him about the harrowing experience he had on his way with short breaths. The man listened to Jongte without a word till he mentioned to Jongte and showed his backside and uttered, "LIKE THIS?" □

Is there a second Life?

✍ Naresh Sharma

Ankit Sethi

B.Com. 2nd year

Science has failed to reason out its existence. Neither has it been able to disapprove all the stories following about this syndrome. REINCARNATION till this day remains a mystery beyond the comprehension of believers and non-believers. There are many true and unique cases about reincarnation.

The most conspicuous case is about the Dalai Lama. Tibetans believe that the successors of Dalai Lama would be born somewhere and reincarnated and this has been continuing uninterruptedly since 1391. In 1933, when the 13th Dalai Lama, Thupen Gyatso died at his summer palace in Lhasa, his dead body was placed on the throne chair. His face was facing south. After a few days it was noticed that his face turned towards the East. The Lamas concluded that the new Dalai Lama would be found towards the North East of Lhasa. In 1936, three years after the death of the 13th Dalai Lama, the senior Lamas travelling throughout North East reported the discovery of a house with turquoise tiles in the nearby village of Tahtser, resembling the newly appeared green and golden roofs on the Kumkum monastery. In this, lived a couple with their son who was two years old. The little boy identified the Lamas who were in disguise. The Lamas conducted secret tests to verify the birth. The little boy replied all their questions and even recognised the stick belonging to the 13th Dalai Lama. The Lamas were then certain that the boy was the reincarnation of the 13th Dalai Lama. They cautiously transported the boy to Lhasa. On the 14th day of the first month of the year of the Ison dragon (1940), the little boy was placed on the lion throne and was made the 14th Dalai Lama.

When Mr. and Mrs. Brabome of the Brabome Stadium fame travelled to India for the first time and reached Bombay, they were shocked to find that Mrs. Brabome knew the names of places and their localisation from before. He then started to recall about a big house at the foot of the Malabar hill with a big banyan tree in front. After enquiry he came to know that the house belonged to some Bhan family which shocked him because he had named his son as Bhan Brabome.

Mozart composed simple music at the age of four. Blaise Pascal outlined the new geometric system at the age of eleven. Such child prodigies are believed to be reincarnations of talented people.

There have been many cases which have baffled the medical fraternity, showing connections between our present illness and incidents in our previous life. The great psychiatrist, Steikel has mentioned a case which he had treated. It so happened that a sailor died in an incident of boiler bursting in a ship. The last scenes of that sailor terrified a pregnant passenger and the child who was born to her also heard that heart piercing scream during his sleep in the mother's womb.

The psychoanalysts and para—hypnotherapists believe that sometimes human beings remember things regarding their previous life when they are reborn again. In many cases these create complications. Dr. Morris Natherson, in his book "Past Lives Therapy" claimed that almost invariably his patients have found that their mental anguish in this life can be pin pointed to physical situations in past life. Dr. Hellen Wambach, a psychologist demonstrated that hypnotic regression was the most appropriate means of discovering and studying the accounts of earlier incarnations. The patients are thus made aware of the reasons of the sickness and motivated to get rid of the mental disease that they suffer from.

Despite all the vividness of the case, scientists and most of the educated people have not been able to accept, reincarnation as a truth. They accept it just as other unsolved mysteries. □

Status of Women in Indian Society

✍️ **Anamika Barman**
B. Com. 2nd year

Introduction :

Creation of man and woman is a divine creation of the creator. The entire society results from the union of man and woman. Man and woman are two separate identities of human beings in the society. Women also deserve from the society as their male counterpart. As men cannot be complete without women they are called half of the sky.

'Woman' a word which signifies the characteristics of sympathy loveable, motherly, simple and of course hard working. They are the most important part of the society. They undertake the holiest responsibility of the world that is giving birth apart from other responsibilities of different fields like household activities, educational, financial and specifically taking care of children, their physical mental and emotional development along with other family members. So, women are the pillars of social fabrics as far as their calibre and intelligence are concerned. Since, time immemorial, women have a powerful in socio-political, intellectual and religions fields.

But when girl child is born to a family, from the day one she is seen as a burden rather than as an asset in comparison to a baby boy. Though there may be some exceptions, but exceptions are always exceptions. The tag mark 'Girl' or 'female' weigh heavily on the child before it could realise its gender. The discriminatory treatment accorded to women in our country is a meter of grave concerne.

Status of Women in various Dimension :

Social change is a formidable task for everyone in a society, which is a conservative one, like our own Indian society. Women in civilised Europe enjoy in their position in the society. A century ago in England denied the right of women inheritance. The woman could not share the patrimony with her husband's house. In France also even today the position of woman is very awkward. She is vehicle of sexual pleasure only. The position of an Indian woman, in the part, is very miserable. By passing time, they enjoyed some freedom like—right to choose their husband, choose their work, etc.

Women in Ancient India :

It is known that in ancient India, there were two types of thought regarding the status of women. One described women as 'the equals of man' while the other held that women were in degraded position. This was done particularly during the Mahabharata. During the period women were regarded as a means of satisfying the physical desire of men. It is said at one place in Mahabharat, "There is nothing that is more sinful than woman, woman is the root of all evils". It is during this period Draupadi was pawned by Yudhisthira in the game of dice. It proves that in early stage women were regarded no better than slaves.

Women During Vedic And post vedic period :

In the Indian literary, the Vedic Period is the best period so far as liberty, and equality of Aryan women were considered. This time was called the 'golden age' for women. Women were allowed to study the vedas. Women Brahmavadinis had actively participated with Rishis in intellectual and philosophical discourses. A number of women made them free from family affairs as they wanted to coucestrate on giving more knowledge. This women were called as 'Brahmavadinis'. On the other hand, the house wives were also engaged themselves in the study of various 'Sastras'. This women were called as 'Sadys Badhu'.

They enjoyed freedom in selecting notes. Widows were permitted to re-marry. In the economic field also women enjoyed freedom. Home was their place of production. Weaving of cloths was done at home. They help their husbands in agricultural pursuits also.

Though during this period, women were respected, but we also find that restrictions were also placed them. Their property rights were limited. Only the unmarried daughter was entitled one fourth share of patrimony.

It may be concluded that the status of women during yedic period was not very low.

Women During Mediaval Period :

Perhaps the status of women in Hindu society was lowest during medieval period. Due to social and political conditions, the Hindu started marrying their daughter at the very early age. Widow re-marriage was completely banned. The women at that time were not educated. The women were supposed to serve their husbands and that was their foremost duty. It was during this period that 'sati system' came into existence in the society. A woman was considered very faithful who burnt herself alive along with her husband.

Women in Modern Period :

The two great evils that Indian women are invariably subject are early marriage and dowry. The position is no doubt considerably better now. But these evils have not yet been eradicated. After marriage a girl takes the entire dowry both in cash and kind, which her parents can arrange or afford. May be that is the reason arrange or afford. May be that is the reason, why, a son is preferred in India. The formative era of India's social reform movement began with Raja Ram Mohan Roy. Besides him, Dayanand Saraswati, Swami Vivekananda, Ramakrishna Paramahansa and a host of societies and institutions that were founded by them to bring about socio-religious reforms dominated this era. The cause of upliftment of women was a Magnificent ingredient of their multi-facet social

reform movements. All of them were eager to liberate women from the evils of child marriage, child Widowhood and sati.

It was primarily due to the efforts of those social reformers that the image of Women in India in modern times is radically changing. She is practically giving her previous position. Now child marriage system is more or less out-dated, widow re-marriage not viewed with contempt or disgrace. She is now gradually getting more and more shares in running household affairs. She is taking part in all important household decision. more particularly there women are being consulted in so far as their marriage is coucerued, the are now getting many facilities in getting higher education and also in the development of own personalities. A woman is not supposed to only please her husband in right or wrong manner. Sati system has completely been legally banned. Indian constitution has also been giving them equal facilities with men in all respect.

Conclusion :

Women today enjoy many more rights—social and legal—and have greater freedom and voice and participate more freely in public affairs. But it is also true that they are still discriminated, harassed, humiliated, dominated and even exploited. Today more then ever before, there is great need to enlighten Indian women about the issues that still remain unresolved in order to encourage them to build up and assume leadership of their own movement, to look at issues concerning them with open eyes and to come up with their own solutions.

“God has made man and woman one complete whole. In the scheme of nature both of them are equal”—Gandhi. □

Bibliography :

1. Ram Ahuja : Indian social system
2. Kiran Bedi : What went wrong and continues
3. B. Kuppuswamy : Social change in India
4. Kishor Dash : Educational Development of slum Women.

Rise of the Ugly Head of Terrorism in the 21st Century

✍ Gautam Jain
Shubhendu Kr. Chourasia
B.Com. 2nd year

September 11, 2001 has left an indelible mark in the history of human civilisation owing to the occurrence of a series of incredible incidents that shocked the whole world . The day marked the birth of a venomous era of bloodshed and murder.

The attacks at the Twin Towers, located at the heart of New York city really left the world dumb-struck. The whole world watched those terrible moments on their television sets within a few hours after the damage had been done. The anxiety of the people was revealed conspicuously on their faces as they watched the ruthless massacre with their eyes.

The durability and solidity of the World Trade Centre was highly questioned as it crushed to the ground within 90 minutes after it was being set ablaze due to the bursting of gasoline tanks of the planes. The conflagration melted the sturdy metallic infrastructure of the buildings which resulted in the break down of the meticulously built towers. Besides the mass scale destruction inflicted on the World Trade Centre, two other planes were hijacked which caused enormous damages and immense loss. One of the two planes crashed into a part of the Pentagon, the head quarter and nerve centre of the US Department of Defence. And the other one crashed in West Pennsylvania. The world was greatly aghast and stirred by these horrific activities. U.S.A. announced a retaliation against such heinous and atrocious activities by the terrorists and launched a

war against terrorism to uproot all its bases and make the world terror free.

America's war against terrorism led to the downfall of the Islamic fundamentalists group, 'Taliban' in Afghanistan which ultimately resulted in the restoration of peace in the country. The Afghans cherished their freedom from the clutches of the orthodox Talibans with great joy and merriment.

The emancipation truly induced in them a new zeal for life. But the person for whom America had waged a war and whom, it feels has masterminded the attacks of September 11, i.e., Osama Bin Laden has not come to their hands, which is still a matter of grave concern for the whole world because as long as he is alive, the world can't live in peace as his wide spread channel of the Al-Queda group would continue to terrorise people across the world.

India is also not alien to the concept of terrorism as it is also struggling to get rid of it for the past 60 years. On December 13, 2001 five gunned terrorists attacked the Parliament House of our country and many other instances like the Akshar Dham Temple. But our brave jawans acted promptly and after half an hour of gun battle, all the five of the terrorists lay sprawling dead.

A lot of human blood has been shed due to terrorists activities. But these inexplicable acts of terrorism can no longer be tolerated. Unless we take the pledge to wipe out the roots of terrorism from our earth, we won't be able to live in peace and harmony. □

অতিথির লেখনী প্রসূত.....

প্রবন্ধ সাহিত্যের নবরূপকার রবীন্দ্রনাথ

শ্রী ড° শিবানী ভট্টাচার্য

অধ্যাপিকা বাঙলা বিভাগ

বঙাইগাওঁ মহাবিদ্যালয়

বঙ্কিম পর্বে বাংলা প্রবন্ধ সাহিত্যের মধ্যদিয়ে বাঙালীর চিন্তাধারা বা ভাবধর্মের যে আত্মপ্রকাশ ঘটেছিল, রবীন্দ্রনাথের আবির্ভাবের পরে থেকে সেটাই নূতন ভঙ্গিতে, নব আকারে রূপ পেয়ে আরও বেশি পূর্ণতা লাভ করেছিল। রবীন্দ্র প্রতিভার অসামান্য শক্তিতে বাংলা সাহিত্য এক নূতন পথের সন্ধান পেয়েছিল। বস্তুত রবীন্দ্রনাথের আবির্ভাবের পর থেকেই বাংলা প্রবন্ধ সাহিত্য ভাব ও বিষয়চিন্তার বৈচিত্রে, ব্যক্তিমানসের সুপষ্ট প্রতিফলনে, বিষয়বস্তু ও বর্ণনাভঙ্গির অভিনবত্বে এক বিশিষ্ট স্বাতন্ত্র্যের অধিকারী হয়ে আত্মপ্রকাশ করেছে।

রবীন্দ্রনাথ প্রধানত কবি। রবীন্দ্রনাথের সহজাত কবি প্রবৃত্তি তাই খুব স্বাভাবিকভাবেই তাঁর প্রবন্ধের ভাব-ভাবনার মধ্যেও কিছুটা আত্মপ্রকাশ করেছে। কবির স্বভাব সুলভ কোমল হৃদয়ানুভূতির মাধুর্যে ও কখনভঙ্গীর অভিনব কৌশলে রবীন্দ্রনাথের প্রবন্ধ সাহিত্য সার্থক সুন্দর সৃষ্টি হয়ে উঠেছে এবং পূর্ববর্তী প্রকাশিত বা প্রচলিত প্রবন্ধধারা থেকে এক ভিন্ন স্বাদের বার্তাবাহক হয়ে উঠেছে। রবীন্দ্রনাথের মধ্যেই প্রথম সার্থকভাবে বাংলা প্রবন্ধ সাহিত্য নৈর্ব্যক্তিক বাতাবরণ থেকে মুক্তিলাভ করে ব্যক্তি চৈতন্যলোকে উত্তীর্ণ হয়েছে। পূর্ববর্তী পর্বের প্রবন্ধ ধারা থেকে রবীন্দ্র পর্বের প্রবন্ধ সাহিত্যের চরিত্রগত প্রধান পার্থক্য এটাই যে এই পর্বে প্রবন্ধ প্রধানত বিষয়নিষ্ঠ না হয়ে অধিকপরিমাণে ভাবনিষ্ঠ।

রবীন্দ্রনাথ রোমাণ্টিক কবি হিসাবে সমগ্র বিশ্বে পরিচিতি লাভ করলেন তাঁর প্রতিভা কেবলমাত্র কাব্যের ক্ষেত্রেই সীমায়িত ছিলনা, তা সাহিত্যের বিভিন্ন অঙ্গনে নিজ প্রতিভার অমূল্য স্বাক্ষর রেখে গেছে, রবীন্দ্রনাথের প্রবন্ধ রচনার এক স্বতন্ত্র বিশেষ ভঙ্গি এবং রসসৃষ্টির এক অভিনব কৌশল রয়েছে যার ফলে জটিল, দার্শনিক এবং জ্ঞানগর্ভ রচনাকেও তিনি সহজ সরল ভঙ্গিতে

পরিবেশন করতে সমর্থ হয়েছেন। তিনি যেমন গভীর রসবোধী ছিলেন তেমনি একজন রূপরসিক প্রবন্ধকারও। তাঁর প্রবন্ধরচনার রূপ ও রীতিতে আত্মবৈশিষ্ট্যের গভীর চিহ্ন মুদ্রিত রয়েছে।

রবীন্দ্রনাথের প্রবন্ধগাত আঙ্গিক বা রচনারীতির মাধুর্যে বাংলা সাহিত্যে এক বিরল দৃষ্টান্ত হয়ে রয়েছে। তাঁর প্রবন্ধের ভাব সম্পদ এবং ভাষা শিল্পের শ্রেষ্ঠতা সম্বন্ধে সকলেই এক মত পোষণ করেন। রবীন্দ্র নাথের গদ্যরীতি ও ভাষার বিস্ময়কর অভিব্যক্তি তাঁর সুদীর্ঘ কালব্যাপী একনিষ্ঠ সাহিত্য সাধনার ফল। রবীন্দ্রনাথের গদ্যরীতি ও ভাষাগত বিভিন্ন পরিবর্তন কেবল মাত্র তাঁর প্রবন্ধসাহিত্যের ক্ষেত্রেই লক্ষ্যণীয় নয়, তাঁর সমগ্র সাহিত্য কর্মেই এর প্রতিফলন লক্ষ্য করা যায়।

রবীন্দ্রনাথের প্রবন্ধ রচনার সূত্রপাত প্রধানতঃ ‘ভারতী’ পত্রিকাকে কেন্দ্র করেই আর্ভিত হয়েছিল। ‘ভারতী’ পর্বে যে প্রবন্ধগুলো তিনি রচনা করেছিলেন সেগুলোতে যে ভাষারীতি ব্যবহৃত হয়েছে সেটাকে তাঁর গদ্য ভাষার প্রথম স্তর হিসাবে চিহ্নিত করা যায়। পরবর্তীকালে ‘সাধনা’ (১৮৯১), ‘বঙ্গদর্শন’ (নব পর্যায় ১৯০১) ও ‘সবুজ পত্র’ পর্বে (১৯১৪) রবীন্দ্রনাথের গদ্যভাষা নানান বিস্ময়কর পরিবর্তনের মধ্য দিয়ে আপন স্বাতন্ত্র্যধর্মীতার ধ্বজা বহন করেছে। ‘সবুজপত্র’ প্রকাশের আগে ‘সাধনা’ এবং ‘বঙ্গদর্শন’ পর্বে (১৯১৪ সালের আগে) রবীন্দ্রনাথ তাঁর রচনারীতি ও ভাষার যে পরিচয় বহন করেছেন তা তাঁর ভাষায় ক্রমোন্নতির দ্বিতীয় স্তর হিসাবে উল্লেখ করা যায়। এই স্তরে রবীন্দ্রনাথের রচনাভঙ্গি ও ভাষার লালিত্য বিশেষ মনোযোগের দাবী রাখে। ভাবাবেগ ও ভাবাবেশের পরিমিতি বোধ, চিত্রকল্প, ব্যঞ্জনা ইত্যাদির সমবাহিত এই দ্বিতীয় স্তরের ভাষারীতি অপূর্ব কাব্যসুখমা মণ্ডিত। এই পর্বের রচনার সবচাইতে উল্লেখযোগ্য উদাহরণ ‘জীবনস্মৃতি’।

রবীন্দ্রনাথের প্রবন্ধ ধারার তৃতীয় পর্যায় হল সবুজপত্র পর্ব, এ সময়ে রবীন্দ্রনাথের ভাষা শিল্পের এক উল্লেখযোগ্য পরিবর্তন অবশ্যই লক্ষণীয়। এই পর্বে রবীন্দ্রনাথ সাহিত্যিক রূপসৃষ্টির অন্যতম বাহন হিসাবে সতেজ ও সুস্পষ্ট কথ্যভাষা এবং রীতি গ্রহণ করেছেন। তাঁর ‘ছেলেবেলা’ গ্রন্থের ভাষা রূপরীতি এর উল্লেখযোগ্য উদাহরণ। কথ্যভাষাও যে অসীম প্রাণশক্তির উৎস হতে পারে তা রবীন্দ্রনাথের সাহিত্য জীবনের শেষ পর্বে লিখিত প্রবন্ধাদি অন্যান্য গদ্য সাহিত্য কর্ম থেকেই প্রমাণিত হয়েছে।

রবীন্দ্রনাথের বিবিধ বিষয়ক প্রবন্ধ গ্রন্থের সংখ্যাও প্রচুর। বিশেষ বিশেষণের সুবিধার জন্য তাঁর প্রবন্ধগুলোকে কয়েকটি শ্রেণীতে বিভক্ত

যায়। সেগুলো যথাক্রমে—১। সাহিত্য তত্ত্ব সমালোচনা, ২। ধর্ম ও দর্শন, ৩। সমাজ-ইতিহাস ও রাজনীতি, ৪। শিক্ষা, ৫। চরিত কথা ও আত্মস্মৃতি, ৬। বিজ্ঞান ও ভাষাতত্ত্ব, ৭। পর্যটন ও চিঠিপত্র, ৮। এবং বিবিধ। বাংলা প্রবন্ধ সাহিত্যের ক্ষেত্রে সাহিত্য সমালোচক রূপে রবীন্দ্রনাথ প্রথম আত্মপ্রকাশ করেছেন। সম্পূর্ণ অভিনব পদ্ধতিতে সাহিত্য বিচারের মাধ্যমে বাংলা সমালোচনার এক নূতন দিগন্ত তিনি উন্মোচিত করেছিলেন। সাহিত্য বা কাব্যের সমালোচনা যে মৌলিক সৃষ্টিশীল রচনার মতই সরস ও সুন্দর হতে পারে তা রবীন্দ্রনাথের আগে বাংলা সাহিত্যে অকল্পনীয় ব্যাপার ছিল। ‘প্রাচীন সাহিত্য’, ‘লোক সাহিত্য’ ও ‘আধুনিক সাহিত্যের নিপুণ পাঠ তাঁর অসামান্য প্রতিভার ছোঁয়ায় স্বতন্ত্রভাবে রস সৃষ্টি করে পাঠকের মর্মে গিয়ে পৌঁছেছে। পরবর্তী কালে তাঁর প্রণীত সাহিত্যতত্ত্ব ও সমালোচনামূলক প্রবন্ধের সংকলন গ্রন্থ ‘প্রাচীন সাহিত্য’ (১৯০৭), ‘লোক সাহিত্য’ (১৯০৭), ‘সাহিত্য’ (১৯০৭), ‘আধুনিক সাহিত্য’ (১৯০৭), ‘সাহিত্যের পথে ও সাহিত্যের’ স্বরূপ ক্রমাঙ্কয়ে প্রকাশিত হয়েছে।

‘প্রাচীন সাহিত্য’, ‘লোক সাহিত্য’ ও ‘আধুনিক সাহিত্য’—এই তিনটি গ্রন্থে সংকলিত অধিকাংশ প্রবন্ধের মধ্য দিয়ে সমালোচনা ধর্মের বিচার-বিশ্লেষণের চাইতেও কাব্যগুণই প্রাধান্য পেয়েছে। ‘প্রাচীন সাহিত্য’ কবির এক অভিনব সাহিত্যিক সৃষ্টি হয়ে উঠেছে। ‘রামায়ণ’, ‘কুমারসম্ভব’, ‘শকুন্তলা’ প্রভৃতি প্রবন্ধের মধ্য দিয়ে রবীন্দ্রনাথ প্রধানত প্রাচীন ভারতবর্ষের বিরাট প্রাণশক্তিকে গভীরভাবে অনুভব করেছেন এবং তাঁর সত্যনিষ্ঠ আদর্শও মর্ম প্রকৃতির স্বরূপকে উদ্ঘাটিত করতে প্রয়াসী হয়েছেন। জাতীয় ঐতিহ্য ও সাংস্কৃতিক জীবনের সূষ্ঠ পরিচয় ব্যক্ত হয়েছে তাঁর ‘লোকসাহিত্য’ প্রবন্ধে, রবীন্দ্রনাথের ‘আধুনিক সাহিত্য’ গ্রন্থে সংকলিত সমালোচনামূলক প্রবন্ধগুলোর মধ্যে তাঁর গভীর রসবোধ, শানিত বিচারবুদ্ধি ও নিরপেক্ষ উদার দৃষ্টির পরিচয় নিহিত রয়েছে। ধর্ম ও দর্শনমূলক প্রবন্ধগুলোর মধ্যে রবীন্দ্রনাথের ঈশ্বর চেতনা, ধর্মবোধের বিভিন্ন তত্ত্বের শুধু সমাবেশই ঘটেনি সেগুলো নানাভাবে বিচার-বিশ্লেষিতও হয়েছে। ধর্মভাবের ক্ষেত্রে তিনি এক সুউচ্চ মনোভাবের অধিকারী ছিলেন। শাস্ত মানবধর্মের প্রতি তাঁর গভীর অণুরাগ বারবার লক্ষ্য করা যায়।

রবীন্দ্রনাথের সমাজ সংক্রান্ত প্রবন্ধগুলোতে তাঁর গভীর সমাজচিন্তার পরিচয় ব্যক্ত হয়েছে। প্রগতিমূলক চিন্তাধারার সমন্বয়ে তিনি সমাজের কল্যাণ

সাধনের চেষ্টা করেছেন। রাষ্ট্র বা সমাজনীতি বিষয়ক প্রবন্ধে তাঁর রাজনৈতিক চিন্তা ও রাষ্ট্রীয় সিদ্ধান্ত একদিকে যেমন দূরদর্শীতার পরিচয় বহন করে অন্যদিকে তেমনি তাঁর স্বকীয় বৈশিষ্ট্যে মহিমান্বিত হয়ে উঠেছে। শিক্ষাবিষয়ক প্রবন্ধগুলোতে দেশের বিবিধ শিক্ষা সমস্যা, শিক্ষাদান পদ্ধতি, বিচার বিশ্লেষণ ও সুচিন্তিত মতামতের পরিচয় প্রকাশ পেয়েছে।

রবীন্দ্রনাথের 'বিচিত্র প্রবন্ধ' বাংলা আত্মভাবনিষ্ঠ অর্থাৎ ব্যক্তিগত প্রবন্ধের ক্ষেত্রে এক অভিনব সংযোজন। রবীন্দ্র প্রতিভার ছোঁয়ায় বাংলা প্রবন্ধ সাহিত্যে এক বৈপ্লবিক রূপান্তর সাধিত হয়েছে। বাংলা সাহিত্যে প্রবন্ধকার হিসাবে রবীন্দ্রনাথ তাই এক অসামান্য গৌরবের অধিকারী। □

বাংলা সাহিত্যে রঙ্গরস

শ্রী শ্রাবণী ভদ্র

বিভাগীয় প্রধান, বাংলা বিভাগ

বাংলা সাহিত্যের রসতত্ত্বের ইতিহাস আলোচনা করলে আমরা যে নব রসের (শৃঙ্গার, হাস্য, করুণ, রৌদ্র, বীর, ভয়ানক, অদ্ভুত, বিভৎস্য ও শাস্তরস) উল্লেখ পাই, তন্মধ্যে হাস্যরসের একটি বিশিষ্ট স্থান রয়েছে। লৌকিক হাস্য যখন বিভাব অনুভাব ও ব্যাভিচারী ভাবের সঙ্গে যুক্ত হয়ে সাহিত্যে প্রকাশিত হয় তখন সেই লৌকিক হাস্যই রসে পরিণত হয়। রসমূর্তি পরিগ্রহ করার পর আর তা লৌকিকের সীমায় আবদ্ধ থাকেনা। তখন তা হয়ে ওঠে অলৌকিক হাস্যরঙ্গরস। এই রঙ্গরস উপলব্ধি করতে পারে একমাত্র সহৃদয় হৃদয়সম্বাদী ব্যক্তি।

পাশ্চাত্য সাহিত্যের শ্রেণীবিভাগ অনুসারে বাংলা সাহিত্যেও চারপ্রকার হাস্যরস আছে। এগুলি যথাক্রমে—(১) করুণ হাস্যরস (Humour), (২) বৈদম্ব্যপূর্ণ হাস্যরস (Wit), (৩) ব্যঙ্গরস (Satire) এবং (৪) কৌতুক (Fun)। হাস্যরসের চারটি বিভাগের মধ্যে করুণ হাস্যরস (Humour) ই শ্রেষ্ঠ। ইহা মানুষের সাধারণ হাস্যকে অসাধারণ সাহিত্য শিল্পের অন্তর্ভুক্ত করে রেখেছে। আমরা জানি যে অনুকম্পা ও সমবেদনা হাসির পরম শত্রু। এরা হাসিকে স্তব্ধ করে কিন্তু humour এর মধ্যে এই অনুভূতিগুলি সজাগ ও সক্রিয়রূপে অবস্থান করছে। জীবনের প্রতি সমবেদনাশীল দৃষ্টি, চিন্তাশীলতার সঙ্গে আমোদপ্রিয়তার এক মিশ্রিত অনুভূতি—এ গুলিই হ'ল humour এর বৈশিষ্ট্য। Humour এর পরই wit এর স্থান। এর আবেদন বুদ্ধিশীল মস্তিষ্কে। Wit এর জগৎ সজ্ঞান, সচেতন ও মননশীল। যে হাসি আমাদের মুখকে প্রসন্ন না করে বিষণ্ণ করে তোলে, যা আমাদের মনকে আমোদে উজ্জ্বল না করে আঘাতে দীর্ণ করে ফেলে তা ব্যঙ্গের হাসি। ব্যঙ্গকার মানুষের দোষ ও ব্যাধি নগ্ন করে পৈশাচিক উল্লাসে মগ্ন হয়ে ওঠেন। Humour, wit ও satire এর মধ্যে হাসি আছে, কিন্তু সেই হাসি মানস সংযুক্ত ও চিন্তা প্রসূত, তা অকারণ নয়। আর যেখানে মানুষের স্বাভাবিক স্মৃতি প্রবণতা ও আমোদপ্রিয়তা কোন সূক্ষ্মতর কলা-কৌশলের বা গভীর জীবনানুভূতির নিয়ন্ত্রাধীন না হয়ে উদ্ভট অবস্থার

দ্বারা হাসির উপলক্ষ সৃষ্টি করে, সেখানে কৌতুক (Fun) এর প্রাধান্য লক্ষ্য করা যায়। বাংলা সাহিত্যে মুখ্যত হাস্যরসের জিন্দাদার অথবা যোগানদার হয়েছে উনিশ শতক থেকে। তার আগে সাবেক কালের রচনায় হাস্যরস ছিল সাহিত্য শিল্পের আনুষঙ্গিক ফলমাত্র—বিষয়ের ফাঁকফোকরে ছিল তার যাতায়াত। কৃত্তিবাস, হনুমানকে, কাশীরামদাস ভীমকে ভোজনরসিক করেছেন, এমনকি গরীব ব্যাধ কালকেতুর ‘তেআঁটিয়া তাল’—এর মত গ্রাস বর্ণনা করেছেন মুকুন্দরাম। সমগ্র কাব্যেই সহাস্য প্রবণতা পাই মধ্যযুগের কবি, কবিকঙ্কন মুকুন্দরাম চক্রবর্তীর ‘চণ্ডীমঙ্গল’ কাব্যে। তাঁর কাব্যে দুঃখের বর্ণনা থাকলেও রঙ্গপরিহাসের অভাব নেই। মুকুন্দরামের হাস্য পরিহাস কোথাও স্নিগ্ধ ও করুণ আবার কোথাও ব্যঙ্গ প্রধান ও আঘাত প্রিয়। ‘চণ্ডীমঙ্গলে’ শিবের গৃহস্থালী থেকে শুরু করে সর্বত্রই হাস্যরসের ফল্লুধারা লক্ষ্য করা যায়। মুকুন্দরামের ব্যঙ্গ প্রিয়তার একটি বিশিষ্ট নিদর্শন হলো মুরারীশীল ও ভাঁড়ুদত্তের চরিত্র। তাঁর কাব্যে যে সমাজ চিত্র রয়েছে তা তিনি সোজাসৃজি বর্ণনা না করে হাস্য কৌতুকের বিদ্যুৎকটাক্ষে মানব সমাজকে বালুসে না দিয়ে উপযুক্ত শিক্ষাই দিয়েছেন। ‘সোণারূপা নহে বাপা এ বেঙ্গা পিতল/ঘসিয়া মাজিয়া বাপা কর্যাছ উজ্জ্বল’—লোভ আর আনন্দ গোপন করার এই হাস্যকর বাচনিক আঙ্গিক শুধু মুরারি শীলকেই চিনিয়ে দেয় না, সমগ্র সমাজের কৃপনধনী, ঠগবাজ, কূটকৌশলী বণিকের প্রতিনিধি সে। ‘ছিড়াধূতি কৌচা লম্ব’—এর কমিক মূর্তি, সেই ভাঁড়ুদত্ত চরিত্রের আড়ালে রয়েছে আর্থসামাজিক অসহায়তা আর অর্থহীন কৌলীন্য গর্বের চূড়ান্ত প্রতিচ্ছবি।

ভারতচন্দ্রের ‘অন্নদামঙ্গল’ কাব্যেও সমাজের প্রতি মানব প্রকৃতির সুনিপুন পরিহাস। সমাজ সম্বন্ধে অভিজ্ঞতা ও যথেষ্ট সুদক্ষ জ্ঞানের ফসল এই কাব্যগ্রন্থ। সাংসারিক জীবনের তুচ্ছতা ও ক্ষুদ্রতা হাস্যপরিহাসে স্নিগ্ধ ও সমুজ্জ্বল করে তুলেছেন তিনি তাঁর কাব্যে। অন্যান্য মঙ্গল কাব্যে আমরা দেখিছে যে দেব চরিত্র যখন মানুষের ন্যায় তুচ্ছ ও ভ্রান্ত, অসঙ্গত আচরণ করে তখনই সেই চরিত্র আমাদের কাছে হাস্যসম্পদ হয়ে ওঠে। যে শিবকে নিয়ে সকলেই কৌতুক করেছেন, ভারতচন্দ্রের কাছে সেই কৌতুক আরও চটকদার, আরও বেশী ধারালো হয়ে উঠেছে। বিবাহের সময় শিবের কি বিপর্যয় ঘটেছিল তা ভারতচন্দ্র অত্যন্ত কৌতুকের সঙ্গে অঙ্কন করেছেন—

“বাঘ ছাল খসিয়া উলঙ্গ হৈলা হর।

এয়োগন বলে ওমা এ কেমন বর।।

মেনকা দেখিলা চেয়ে জামাই লেংটা
নিবায়ে প্রদীপ দেয় টানিয়া ঘোমটা।।”

হরগৌরীর কোন্দল আরেকটি কৌতুকপূর্ণ পর্যায়। দেবতা কোন্দলের আড়ালে আমাদের দারিদ্রপীড়িত সাংসারিক নিত্য দাম্পত্য কলহের চিত্র অঙ্কন করেছেন তিনি। দারিদ্র ভারতচন্দ্রকে ক্লিষ্ট করেনি, করেছিল প্রমোদের প্রভু।

মধ্যযুগের বাংলা সাহিত্যে হাস্যরসের আলোচনা প্রসঙ্গে অনুবাদ সাহিত্যের প্রসঙ্গ আসে। এরকম অল্পবিস্তার হাস্যরসের উপাদান আছে কৃষ্ণিবাসী রামায়নপাঁচালীতেও। যেমন, হরধনু ভাঙার পর সীতাকে বিবাহ করে যখন ফিরছেন রাম তখন ব্রহ্ম পরশুরাম পথ আটকালেন—“জীর্ণ ধনু ভাঙ্গিয়া দেখাইলা গুণ/আমার ধনুকে রাম দেহ দেখি গুণ”। সেই মুহূর্তে জানকী ভাবছেন—

“একবার ধনুক ভাঙ্গিয়া অকস্মাৎ।
করিলেন আমারে বিবাহ রঘুনাথ।।
আরবার ধনুক আনিল ভৃগুমনি
না জানি হইবে মোর কতেক সতিনী।।”

কৃষ্ণিবাস বাঙালী সমাজকেই হাস্যরসের উৎস করেছিলেন। রাম-সীতার বিবাহ বাসরে রামচন্দ্রের সঙ্গে নারীদের কৌতুকময় বাক্যালাপ বেশ উপভোগ্য—

“পরিহাস করে সবে রামের সহিত।
তুমি হে জানকী পতি ও নহে উচিত।।
এই কথা রাম হে তোমাকে কহি ভালো।
সীতা বড় সুন্দরী তুমি হে বড় কালো।।

রামচন্দ্রের উত্তরটিও সুন্দর—

“হাসিয়া বলেন রাম সবার গোচর।
সুন্দরীর সহবাসে হইব সুন্দর।।”

এই ধরণের উদাহরণ দিয়ে আলোচনা দীর্ঘ করে লাভ নেই। বৈষ্ণব পদাবলীর মধ্যেও হাস্যরসের দীপ্তি অস্বীকার করা যায় না। অনেকক্ষেত্রেই এখানে প্রথা ও সংস্কারের সংঘাতে রাধাকৃষ্ণের প্রেম জটিল, গোপনচারী ও ছলনাশ্রয়ী হয়ে উঠেছে। বৈষ্ণবপদাবলীতে দূতী অথবা সখীদের যে কৃষ্ণের দিকে ব্যঙ্গোক্তি ছুঁড়ে দিতে দেখি—তাও ওই প্রণয়লীলারই অঙ্গ। হাস্যরস পাওনার অতিরিক্ত।

বাংলা সাহিত্যে হাস্যরসের স্রষ্টা হিসাবে এরপর যাঁর নাম উল্লেখ করতে হয় তিনি কবি ঈশ্বরগুপ্ত। তিনি বাংলা কবিতার ইতিহাসে স্মরণীয় হয়ে আছেন তাঁর বিশিষ্ট প্রতিভার গুণে। তাঁর স্বাদেশিক ও আদর্শবাদী মনের রক্ষা কবিতাগুলিতে প্রকাশ পেয়েছে বটে, কিন্তু তাঁর প্রতিভা যথার্থ মুক্তি পেয়েছে তদানীন্তন সমাজজীবনকে ব্যঙ্গ করে লেখা হাস্য পরিহাস ও কৌতুকের কবিতাগুলিতে। এর মধ্যে তাঁর সমাজ সম্বন্ধে অভিজ্ঞতা, বাস্তব চিত্রাঙ্কনের ক্ষমতা, অসঙ্গতির প্রতি হাস্য ও ব্যঙ্গের লবণছিটে দেওয়া, মিশনারী-ইয়ংবেঙ্গল, পুরাতন পত্নী, বিধবা বিবাহের প্রচারক, মেয়েদের উগ্র বিবিয়ানা—এসব ব্যাপার তাঁর লেখনীর আক্রমণ থেকে রক্ষা পায়নি। যেমন, ইংরাজী শেখা মেয়েদের বিবিয়ানার প্রতি মন্তব্য নিক্ষেপ করেছেন তিনি—

“আগে মেয়েগুলো ছিল ভাল ব্রতধর্ম কর্তা সবে।

একা বেথুন এসে শেষ করেছে আর কি তাদের তেমন পাবে।।

যত ছুঁড়িগুলো তুড়ি মেরে কেতাব হাতে নিচ্ছে যবে।

তখন এ. বি. শিখে বিবি সেজে বিলিভী বোল কবেই কবে।।

আবার বিধবা বিবাহের বিরুদ্ধে বিদ্যাসাগরকে আক্রমণ করলেন—

“অগাধ সাগর বিদ্যাসাগর তরঙ্গ তার রঙ্গ নানা।

তাতে বিধবাদের কুলতরী অকুলেতে কুল পেল না।।”

এ ছত্রগুলি রঙ্গব্যঙ্গের তির্যকতার জন্য এখনও বেঁচে আছে।

বাংলা সাহিত্যে নির্মল হাস্যরসের সূচনা হয়েছিল বঙ্কিমচন্দ্রের হাতে কমলাকান্ত সেই হাস্যরসের শেষ কথা। সে অহিফেন সেবী, ভবঘুরে, লক্ষ্মীছাড় অথচ তার নাম কমলাকান্ত লক্ষ্মীনাথ নারায়ণ। তার নাম আর আচরণের মধ্যেই রয়ে গেছে প্রকাশ্য আর প্রচ্ছন্নের দ্বন্দ্ব। ‘মনুষ্যফল’, ‘বিড়াল’ ‘বাঙালী মনুষ্যত্ব’ কিংবা ‘পলিটিস্ট্র’— স্যাটায়ারের তীব্র ব্যঙ্গ থেকে রেহাই পাননি কেউ, স্বজাতীয় স্বলন তার শাণিত বিদ্রোপের লক্ষ্য হয়ে ওঠে।

বাংলা চলিত গদ্যের সম্ভাবনাও প্রথম জাগিয়ে দিয়েছিলেন টেকচাঁদ হুতোম, মধুসূদন, দীনবন্ধুরা—তাঁদের রচনা প্রহসনের সূত্রে। এই হিসেবে উনিশ শতকের রঙ্গব্যঙ্গমূলক সাহিত্য সেদিনের সমাজমনের এক বিক্ষিপ্ত দলিল। উপরন্তু উনিশ-বিংশের যোজক হিসাবে দূর বিস্তারী ছায়া ফেলেন স্বয়ং রবীন্দ্রনাথ। কী-নন্দনতত্ত্বের আলোচনা, কী সমাজ রাজনৈতিক প্রবন্ধাবলী সর্বত্রই তাঁর সরস মনের কিছু না কিছু পরিচয় রয়ে গেছে। তাঁর রচিত ‘ব্যঙ্গকৌতুক’, ‘হাস্যকৌতুক’, ‘গোড়ায় গলদ’, ‘প্রজাপতির নির্বন্ধ’-এর

প্রহসনে ছড়ানো রয়েছে হাস্যরসের দ্যুতি। এছাড়া 'বৈকুণ্ঠর খাতা', 'চিরকুমার সভা', 'মুক্তির উপায়' প্রভৃতি প্রহসন গুলিও অনবদ্য। সরল পরিহাস প্রিয় মেজাজ পরিচিত এবং, পারিপার্শ্বিক পরিবেশ সমকালীন ঘটনাবলী বড় চমৎকারভাবে ফুটে উঠেছে রবীন্দ্রনাথের প্রহসনে। বুদ্ধি, বাক্চাতুর্যে তিনি হাসির ফোয়ারা ছুটিয়েছেন। হাসির সঙ্গে মগজের যোগ ঘটিয়েছেন তিনি।

এভাবে রবীন্দ্রনাথ পর্যন্ত মোটামুটিভাবে আলোচনা করে আমরা দেখি, দুঃখদারিদ্র অভাব-অনাটন পূর্ণ বাঙালী জীবন হাসি-কৌতুকের জোরেই অনেক ক্ষতিপূরণ করে নিয়েছে। কমলাকান্ত অবশ্য বলেছিল—“সুখের কথায় বাঙালীর অধিকার নেই।” তবু কমলাকান্তও জানত—“The wisest way to be sad is to be humourous”. তাই হাসি সবসময় হাসি নয়। হয়তো কখনও সে কান্নার চেয়েও গভীর। তবু কেঁদে ভাসিয়ে দেবার চেয়ে হেসে উড়িয়ে দেওয়া ভালো। তাই বাংলা সাহিত্যে হাস্যরসের যোগান ভবিষ্যতের গর্ভে আরও সঞ্চারিত হবে, 'রসে ভরা' থাকবে বাঙালী অথবা বাংলা সাহিত্য। □

সহায়ক গ্রন্থপঞ্জী :

- ১। বাংলা সাহিত্যের সম্পূর্ণ ইতিবৃত্ত : ড° অসিতকুমার বন্দ্যোপাধ্যায়।
- ২। বাংলা সাহিত্যের বিকাশের ধারা : শ্রীশ্রীকুমার বন্দ্যোপাধ্যায়।
- ৩। প্রবন্ধ সংগ্ৰহন : সম্পাদনা—ড° সত্যবতী গিরি, ড° সমরেশ মজুমদার।
- ৪। বাংলা মঙ্গলকাব্যের ইতিহাস—শ্রীআশুতোষ ভট্টাচার্য।

স্বামীজীর স্বপ্নের ভারত-নারী

শ্রী কল্পনা দত্ত ধর

প্রবন্ধ, বাংলা বিভাগ

ভাগিনী নিবেদিতাকে একদা স্বামীজী একটি আশীর্বাদ প্রেরণ করেছিলেন যেখানে মূর্ত হয়ে উঠেছে বৈদান্তিক স্বদেশপ্রাণ ঐতিহ্যসচেতন এক মহাপুরুষ অস্তরের অন্তঃস্থলস্থিত ভারতীয় নারী সম্পর্কে তাঁর আদর্শ, যা বাণীরূপ পেয়েছে অত্যন্ত স্বপ্রাক্ষরে—

মায়ের হৃদয় আর বীরের দৃঢ়তা,
মলয় সমীরে যথা স্নিগ্ধ মধুরতা,
যে পবিত্র কান্তি, বীর্য, আর্ষ বেদীতলে
নিত্য রাজে, বাধাহীন দীপ্ত শিখানলে;
এ সব তোমার থাক্—আরও হোক শত
অতীত জীবনে যাহা ছিল স্বপ্নাতীত;
ভবিষ্যৎ ভারতের সন্তানের তরে
সেবিকা, বান্ধবী, মাতা তুমি একাধারে।

ভারতচেনার মূর্ত প্রতীক স্বামী বিবেকানন্দের মানসে যে ভারতবর্ষের রূপটি ভাস্বরতায় প্রদীপ্ত হয়েছিল, যে ভারতবর্ষের একটি পূর্ণ রূপাবয়ব নির্মাণ তিনি দিলেন অক্লান্ত কর্ম সমগ্র জীবন ধরে, সেখানে অন্যান্য উপাদান নিচয়ের মধ্যে অন্যতম ছিল নারী মর্যাদা নারী প্রগতি, নারী ব্যক্তিত্বের মধ্যে অন্যতম ছিল নারী মর্যাদা নারী প্রগতি, নারী ব্যক্তিত্বের স্বীকৃতি। বৈদান্তিক তিনি, কাম্য ছিল তাঁর একান্ত স্ত্রী-পুরুষের সমানাধিকারের স্বীকৃতি, যা বৈদান্ত্যঘোষিত সাম্যের আদর্শেরই একটি স্বাভাবিক পরিণতি, কিন্তু নারীর সমানাধিকার, নারীর ব্যক্তিত্বের স্বীকৃতি প্রদান, নারীকে জাতীয় উন্নতির কারণে নিয়োজিত করা যে অত্যন্ত দুরূহ ব্যাপার। এর মূলে রয়েছে নারী সম্পর্কে ভারতীয় মানসে এমন এক অচলায়তনিক মনোবৃত্তি, আর্হতার ভাব, যাকে অতি সহজে দূর করা সম্ভব ছিল না। অত্যন্ত সচেতন ভাবেই অগ্নিগর্ভ ভাষায় জাতির উদ্দেশ্যে বিভিন্ন সময়ে স্বামীজী নারীজাতির উন্নতি ছাড়া যে কোনক্রমেই জাতীয় উন্নতি সম্ভব নয়, সে সম্পর্কে সতর্কবাণী উচ্চারণ করে গিয়েছেন।

সমাজের এই মুহূর্তে প্রয়োজন স্ত্রীজাতিকে শিক্ষাদান, যে শিক্ষার আলোকে নারী তার আপন পথ চিনে নিতে পারবে চেতনার আলোকে, যে শিক্ষার স্বরূপ কি? এ সম্পর্কে তাঁর বক্তব্য, “ধর্ম, শিল্প, বিজ্ঞান, ঘরকন্না, রন্ধন, সেলাই, শরীর পালন এই বিষয়ের স্কুল স্কুল মর্মগুলিই মেয়েদের শেখানো উচিত। নভেল নাটক ছুঁতে দেওয়া উচিত নয়। কেবল পূজাপদ্ধতি শেখালেই হবে না; সব বিষয়ে চোখ ফুটিয়ে দিতে হবে। আদর্শ নারীচরিত্র সকল ছাত্রীদের সামনে সর্বদা ধরে উচ্চ ত্যাগরূপ ব্রতে তাদের অনুরাগ জন্মে দিতে হবে। সীতা, সাবিত্রী, দময়ন্তী, লীলাবতী, খনা, মীরা এঁদের জীবন চরিত্র মেয়েদের বুঝিয়ে দিয়ে তাদের নিজেদের জীবন ঐরূপ গঠন করতে হবে।”

জাতীয় সন্মান, জাতীয় উন্নতির মূলে রয়েছে স্ত্রীজাতীর প্রতি শ্রদ্ধাপ্রদান, যে জাতি স্ত্রীজাতির প্রতি অসন্মান প্রদর্শন করে, সে জাতির উন্নতি অসম্ভব, এ সম্পর্কে তাঁর সতর্ক বাণী স্মরণীয়—

“আমেরিকা ইউরোপে কি দেখেছি? শক্তির পূজা তবু এরা অজান্তে পূজো করে; কামের দ্বারা করে। আর যারা বিশুদ্ধ ভাবে, সাহসিকভাবে, মাতৃভাবে পূজো করবে, তাদের কি কল্যাণ হবে না?”

“স্ত্রী জাতির প্রতি ন্যায্য সন্মান দিয়াই সব জাতি বড় হইয়াছে। যে দেশ বা জাতি এই শ্রদ্ধাদানে বিমুখ তাহারা কখনও উন্নতি করিতে পারে নাই ভবিষ্যতেও পারিবে না, আমাদের জাতির যে এত অধোগতি হইয়াছে তাহার প্রধান কারণ এই যে, শক্তির এই জীবন্ত প্রতিমূর্তিগণকে আমরা যথাযথ মর্যাদা দেই নাই। *** প্রকৃত শক্তি উপাসক কে জানো কি? যিনি জানেন বিশ্ব প্রকৃতিতে ঈশ্বর সর্বব্যাপিনী শক্তিরূপে বিরাজিত আর ইহা জানিয়া যিনি রমণীর ভিতর সেই মহাশক্তির বিকাশ দেখিতে পান।”

“নারী হইতেছেন জগন্মাতার জীবন্ত মূর্তি। ইহার বাহ্যিক প্রকাশ ইন্দ্রিয়সমূহের আকর্ষণরূপে পুরুষকে উন্মত্ত করে—কিন্তু ইহারই আন্তর বিভূতি-জ্ঞান-ভক্তি বিবেক বৈরাগ্য প্রভৃতি মানুষকে করে সর্বজ্ঞ, সিদ্ধসঙ্কল্প এবং বিজ্ঞানী।”

নারী কি পুরুষের কৃপাপ্রার্থী, অসহায়, এক জীব? এমন প্রশ্ন ওঠার কারণ মূলে রয়েছে পুরুষ শাসিত সমাজে ভারতীয় নারীর অবস্থান এমন এক স্তরে রয়েছে, যেখানে দেখা যায়, একান্ত সহজেই পুরুষের লাঞ্ছনার শিকার হতে হয় নারীদের। নারীর প্রতি পুরুষের অন্তরে যে একধরণের প্রভুত্বের ভাব রয়েছে, যা অত্যন্ত সঙ্গত কারণেই সামাজিক পথরোধকারী, যা ভারতীয় সমাজের বুকে বহুকাল ধরে চলে আসছিল, সে সম্পর্কে বিবেকানন্দের সতর্কবাণী।

“নারীদের সম্বন্ধের আমাদের হস্তক্ষেপ করবার অধিকার শুধু তাদের শিক্ষা দেওয়া পর্যন্ত; নারীদের এমন যোগ্যতা অর্জন করাতে হবে, যাতে তারা নিজেদের সমস্যা নিজেদের ভাবে মীমাংসা করে নিতে পারে। তাদের হয়ে অপর কেউ এ কাজ করতে পারে না, করবার চেষ্টা করাও উচিত না। আর জগতের অন্যান্য দেশের মেয়েদের মতো আমাদের মেয়েরাও এ যোগ্যতা লাভে সমর্থ।”

স্বাধীনতাই উন্নতির প্রধান শর্ত। এটা ভুল-মহাভুল যদি কেউ মনে করে যে, আমি এই নারীর বা এই শিশুটির মুক্তির ব্যবস্থা করে যে, আমি এই নারীর বা এই শিশুটির মুক্তির ব্যবস্থা করে দেব। ‘বার বার আমাকে এই প্রশ্ন করা হয়েছে যে, বিধবা বিবাহ এবং নারী সমস্যা সম্বন্ধে আমার কি মত। আমি এই প্রশ্নের উত্তরে বলে দিতে চাই : আমি কি বিধবা যে এরকম অর্থহীন প্রশ্ন কর। মেয়েদের সমস্যা সমাধান করাবার তোমারা কে? তোমরা কি ভগবান নাকি যে প্রতিটি বিধবা এবং প্রতিটি নারীর উপরে কর্তৃত্ব করে চলেবে। খবরদার! হাত সরিয়ে নাও। মেয়েদের সমস্যার সমাধান মেয়েরা নিজেরাই করবে।’

প্রসঙ্গত নারী পুরুষের চেয়ে শারীরিক ভাব দুর্বল হলেও তারা অক্ষম নয়। পুরুষেরা তাদের এই দৌর্বল্যের সুযোগ নিয়ে নানা ধরণের প্রশংসাবাদ করে যাকে এতে তাদের কৌলিন্যর পরিচয় ঠিক পাওয়া যায় না। মানবিকতার অপেক্ষাকৃত নীচ মনোবৃত্তির ভাব সর্বদা ফুটে উঠে। এ সম্পর্কে স্বামীজী বলেছেন নারীরা যেন সবসময় মনে রাখেন, “আমরা মানুষ মাত্র। জীবনকে সার্থক করার জন্য এবং পরস্পরকে সাহায্য করবার জন্যই আমাদের জন্ম।”

নারী এবং পুরুষ শব্দ দুটির ভেতর যে একটি ইমোশন আমাদের মধ্যে সর্বদা কাজ করছে সেখানে স্বামীজী বলেছেন—‘আত্মাতে মেয়ে পুরুষের ভেদ নেই।’ অর্থাৎ স্বামীজীর চেতনায় নারী ছিল এক বিশেষ ব্যক্তিত্বস্বরূপ। তিনি বলতে চান ‘পাঁচশ পুরুষের সাহায্যে ভারতবর্ষ জয় করতে পঞ্চাশ বছর লাগতে পারে, কিন্তু পাঁচশ নারীর দ্বারা মাত্র কয়েক সপ্তাহের মধ্যেই তা সম্ভব।’

নারী পুরুষের মধ্যে ব্যবধান থাকা যে নিতান্ত অকল্যাণকর এবং তাতে যে পুরুষের চরিত্র হয় পশুসুলভ এবং উদ্যমহীন সে সম্পর্কে স্বামীজী বলেছেন। “এদেশে পুরুষ মেয়েতে এতটা তফাত কেন যে করেছে, তা বোঝা কঠিন। বেদান্ত শাস্ত্রে তো বলেছে, একই চিৎসত্তা সর্বভূতে বিরাজ করছেন। তোরা মেয়েদের নিন্দাই করিস, কিন্তু তাদের উন্নতির জন্য কি করেছিল বল দেখি? আত্মাতে কি লিঙ্গভেদ আছে নাকি? দূর কর মেয়ে আর মন্দ, সব আত্মা।”

ভারতীয় নারীত্বের যে পূর্ণাদর্শ-স্বামীজীর অন্তরে ভাস্বর রশ্মিজাল বিকীর্ণ করেছিল, সীতা সাবিত্রী, দময়ন্তী প্রভৃতি প্রাচীন ভারতীয় নারীদের যে দৃষ্টান্ত বার বার জীবন্ত রূপ শ্রীশ্রীমা সারদার মধ্যেই তিনি প্রত্যক্ষ করেছিলেন, যাঁর সম্পর্কে তাঁর বক্তব্যনিচয় নিঃসন্দেহে আজকের ভারতবর্ষে বিশেষভাবে স্মরণীয় এই কারণে বিশেষ যে, যখন আমরা নারীসমাজ কোন একটি আদর্শর জন্য একান্তভাবে অসহায় অবস্থায় দিন কাটাচ্ছি, কোন আলোকবিন্দুকে খুঁজে পাচ্ছি না তমসাঘন রজনীতে তখন শ্রীমা সারদাদেবীই আমাদের সম্মুখে আলোর দিশারী, স্বামীজীর কথায়;—

“আমাদের মা (সারদাদেবী) আধ্যাত্মিক শক্তির একটি বিশাল আধার, যদিও বাইরে সমুদ্রের মতো প্রশান্ত। তাঁর আবির্ভাব ভারতের ইতিহাসে এক নবযুগের সূচনা করেছে, যে আদর্শসমূহ তিনি তাঁর জীবনচর্যায় রূপায়িত করেছেন এবং অপরকে আচরণ করতে অনুপ্রাণিত করেছেন, তা শুধু ভারতবর্ষের নারীর বন্ধন মুক্তির প্রচেষ্টাকেই অধ্যত্মরসে সঞ্জীবিত করবেনা, সমগ্র পৃথিবীর নারী জাতিকে তা প্রভাবিত করে তাদের হৃদয় ও মানসলোকে অনুপ্রবিষ্ট হবে। মাকে কেন্দ্র করে গঙ্গার পূর্বতটে মেয়েদের জন্য একটি মঠ স্থাপন করতে হবে। এ মঠে (বেলুড় মঠ) যেমন ব্রহ্মচারী সাধু সব তৈরী হবে, ওপারে মেয়েদের মঠেও তেমনি ব্রহ্মচারিণী সাধ্বী সব তৈরী হবে।

মা ঠাকুর কি বস্তু বুঝতে পারনি, এখনও কেহই পার না, ক্রমে পারবে। ভায়া, শক্তি বিণা জগতের উদ্ধার হবে না। আমাদের দেশ সকলের অধম কেন, শক্তিহীন কেন?—শক্তির অবমাননা সেখানে বলে। মা ঠাকুরাণী ভারতে পুণরায় সেই মহাশক্তি জাগাতে এসেছেন, তাঁকে অবলম্বন করে আবার সব গার্গী মৈত্রেরী জগতে জন্মাবে। দেখেছ কি ভাষা, ক্রমে সব বুঝবে। এই জন্য তাঁর মঠ প্রথমেই চাই। রামকৃষ্ণ পরমহংস বরং যান, আমি ভীত নই মা ঠাকুরাণী গেলে সর্বনাশ! শক্তির কৃপা না হ'লে কি ঘোড়ার ডিম হবে! আমেরিকা, ইউরোপে কি দেখছি? শক্তির পূজা, শক্তির পূজা। তবু এরা অজানতে পূজা করে, কামের দ্বারা করে। আর যারা বিশুদ্ধ ভাবে, সাত্বিক ভাবে, মাতৃভাবে পূজা করবে, তাদের কী কল্যাণ হবে না? আমার চোখ খুলে যাচ্ছে, দিন দিন সব বুঝতে পারছি। সেই জন্য আগে মায়ের জন্য মঠ করতে হবে। আগে মা আর মায়ের মেয়েরা, তারপর বাব আর বাপের ছেলেরা, এই কথা বুঝতে পারো কী?”

তাই, স্ত্রী মঠ স্থাপনের রূপকার তিনি এবিষয়ে বলেছেন, “যেখানে স্ত্রীলোকের আদর নেই, স্ত্রীলোকেরা নিরানন্দে অবস্থান করে, সে সংসারের সে দেশের কখন উন্নতির আশা নেই। এজন্য করতে হবে।

যে মহামায়ার রূপরসাত্মক বাহ্য বিকাশ মানুষকে উন্মাদ করে রেখেছে। তাঁরই জ্ঞান-ভক্তি-বিবেক বৈরাগ্যাদি আন্তর বিকাশে আবার মানুষকে সর্বজ্ঞ সিদ্ধসংকল্প ব্রহ্মাজ্ঞ করে দিচ্ছে—সেই মাতৃরাপিনী, স্মুরদ্বিগ্রহ স্বরাপিনী মেয়েদের পূজা করতে আমি কখনই নিবেদন করিনি। সৈবা প্রসন্না বরদা নৃনাং ভবতি মুক্তয়ে’— এই মহামায়াকে পূজা প্রণতি দ্বারা প্রসন্না করতে না পারলে সাধ্য কি, ব্রহ্মা বিষ্ণু পর্যন্ত তাঁর হাত ছাড়িয়ে মুক্ত হন? গৃহলক্ষ্মীগণের পূজাকল্পে—তাদের মধ্যে ব্রহ্মবিদ্যা বিকাশ কল্পে মেয়েদের মঠ করে যাব।.....

এখনও ঠাকুরের (শ্রীরামকৃষ্ণের) কত ভক্তিমতী মেয়েরা রয়েছেন। তাদের দিয়ে স্ত্রী মঠ Start (আরম্ভ) করে দিয়ে যাবে। শ্রীশ্রীমাতা ঠাকুরাণী (সারদা দেবী) তাঁদের Central figure (কেন্দ্রস্বরূপা) হয়ে বসবেন। আর শ্রীরামকৃষ্ণদেবের ভক্তদের স্ত্রী কন্যারা ওখানে প্রথমে বাস করবে। কারণ, তারা ঐরূপ স্ত্রী মঠের উপকারিতা সহজেই বুঝতে পারবে। তারপর তাদের দেখাদেখি কত গেরস্ত এই মহাকাব্যে সময় হবে।.....”

নারীর জাতি সম্পর্কে বিবেকানন্দের যাবতীয় বাণী তাঁদের সম্পর্কে তাঁর পরিকল্পনা, তাঁদের সম্পর্কে বিশেষ ভাবনা আক্ষরিক অর্থেই আমাদের সমাজে একটি যুগান্তকারী ঘটনা যেন এক বিপ্লব, এতদিনের অচলায়তনিক সমাজের বৃকে যেন সমস্ত প্রকার ভেঙ্গে চুরমার হয়ে গেল। বেরিয়ে এল মুক্ত প্রবুদ্ধ চেতনা সমৃদ্ধ নারীসমাজ, আজ স্বাধীন ভারতবর্ষে যে নারী সমাজকে আমরা বিভিন্ন বিষয়ে সার্থকতার সীমা ছুঁয়ে যেতে দেখছি, তার মূলে নিঃসন্দেহে স্বামীজীর আদর্শ ও তাঁর বাণী গুরুত্বপূর্ণ ভূমিকা গ্রহণ করেছে। □

গ্রন্থখনি :

- ১। স্বামী বিবেকানন্দ—সুভামার ভারত অমর ভারত (রামকৃষ্ণ মিশন ইনস্টিটিউট অব কালচার, গোলপার্ক : কলিকাতা—৭০০০২৯।
- ২। স্বামী ব্রহ্মানন্দ—বন্দি তোমায়; রামকৃষ্ণ-বিবেকানন্দ ভাবাঞ্জলি—(উদ্বোধন কার্যালয়, কলিকাতা)।

যন্ত্র রাক্ষসীর বিষ নিঃশ্বাস : পরিবেশ দূষণ ও সংকটাপন্ন জীবন

শ্রী রাজকুমার রয়
মাতক প্রথম বর্ষ

একটি অস্মান সুন্দর পৃথিবীতেই আমাদের প্রেরণ করেছিলেন। কিন্তু আমরা অশেষ সুখের আশায় তার পবিত্রতা ও সৌন্দর্য ধ্বংস করে চলেছি। মানুষের গড়া সভ্যতার অন্যতম কুফল এই পরিবেশ দূষণ। বর্তমানে স্বাচ্ছন্দ্যের লোভে চিরকালের জন্য ঈশ্বরে সাজানো নিসর্গ-সংসারকে নষ্ট করা আত্মঘাতী নীতি। যন্ত্রসভ্যতার যেসব বিষধর নাগিনী চতুর্দিকে বিধ্বংসী নিঃশ্বাস ফেলছে তাদের মধ্যে পরিবেশ দূষণ অন্যতম। এবং দুঃখের কথা এই যে তাকে আমরাই সৃষ্টি করেছি এবং লালন ও করে চলেছি। এর প্রতিফলন বর্তমান মানবজাতিই ভোগ করছে না, অনাগত উত্তর পুরুষের জীবনও বিপন্ন করে তুলেছে। আমরা যদি এই মুহূর্ত থেকে পরিবেশ দূষণের প্রতিকারে প্রয়াসী না হই তবে ঈশ্বরের নিষ্কলঙ্ক পৃথিবীকে কলঙ্কিত করবার দায়ভাগ আমাদেরই বহন করতে হবে। নাগরিক সভ্যতার বিষবাস্পে রুদ্ধশ্বাস কবি বড় দুখে বলেছেন—

“দাও ফিরাইয়া সে অরণ্য
লও এ নগর।”

বিংশ শতাব্দীর শেষভাগে পৌঁছে সকলের অন্তরেই বৃক্ষলতার শ্যামলিমার জন্য এই আকাঙ্ক্ষা মুখর হয়ে উঠেছে। যন্ত্র সভ্যতার আশীর্বাদের সঙ্গে সঙ্গে তার অভিশাপও মানুষকে বহন করতে হচ্ছে। ঈশ্বর যে অরণ্য পর্বত সমুদ্র ঘেরা পৃথিবী মানুষের জন্য রচনা করেছিলেন ব্যবহারিক প্রয়োজনের তাগিদে মানুষ প্রতিদিন তা নতুন করে গড়ে তুলেছে। এটা একদিকে যেমন মানব-মনীষার জয় ঘোষণা করে, অন্যদিকে তেমনি সমূহ সর্বনাশেরও সূচনা করেছে। বৃক্ষলতাহীন যান্ত্রিক জীবন অস্বাস্থ্য ও নানা প্রকার ব্যাধির প্রকোপে ব্যতিব্যস্ত। এই বিশ্ব জুড়ে আজ বনমহোৎসব বা বৃক্ষরোপণের প্রয়োজন অনুভূত হচ্ছে।

পৃথিবীর প্রথম মানুষটি সবচেয়ে বিশুদ্ধ বাতাসে নিঃশ্বাস নিয়েছিল। সবচেয়ে বিশুদ্ধ জলপান করেছিল। তারপরই পৃথিবীতে এল পরিবেশ দূষণ।

যন্ত্র সভ্যতার দ্রুত উন্নতির ফলে মানবজাতির জৈবিক সুখ স্বাচ্ছন্দ্য দ্রুত উন্নতির ফলে মানবজাতির জৈবিক সুখ স্বাচ্ছন্দ্য আশাতীত রূপে বৃদ্ধি পেয়েছে। সেই সঙ্গে যন্ত্র রাক্ষসীর বিষ নিঃশ্বাসে মানুষের জীবন সংকটাপন্ন হয়ে উঠেছে। নাগরিক জীবনের প্রতিটি ক্ষেত্রে যন্ত্রের ব্যবহার সমগ্র পৃথিবীর বায়ুমণ্ডল ও পরিবেশ দূষিত করে তুলেছে। তাই পরিবেশ দূষণ মানুষেরই সৃষ্ট একটি নতুন সমস্যা। একে কেন্দ্র করে পরিবেশ বিজ্ঞান নামে একটি নতুন বিজ্ঞানেরও সৃষ্টি হয়েছে। সমগ্র পৃথিবীর মানব সমাজ এই সমস্যার সমাধানে সচেতন হয়ে উঠেছেন।

পরিবেশ দূষণের মূলে যে সব কারণ রয়েছে তাদের মধ্যে এগুলি প্রধান :— শহরের রাস্তায় প্রতিনিয়ত যন্ত্রচালিত যান-বাহন থেকে নিঃসৃত পোড়া গ্যাস বায়ুমণ্ডলকে দূষিত করছে। এ ছাড়া প্রায় সমস্ত শিল্প কারখানা বায়ুদূষণের যোগান দিয়ে চলেছে। এদের মধ্যে থার্মাল পাওয়ার জেনারেশন, অয়েল রিফাইনিং, সিমেন্ট উৎপাদন, প্লাস্টিক ও সারশিল্প, যাবতীয় ইস্পাতশিল্প, কেমিক্যাল প্রসেস, মেশিন শপ ইত্যাদি বিশেষভাবে বায়ুদূষণ করে চলেছে। বাষ্পীয় দূষণ বস্তুর মধ্যে আছে মানবদেহের পক্ষে ক্ষতিকর অক্সাইড অব নাইট্রোজেন ও সালফার, কার্বন মনোক্সাইড, কার্বনডাই অক্সাইড প্রভৃতি। এগুলি বাদে রয়েছে শব্দ ও পারমাণবিক তেজস্ক্রিয়জনিত দূষণ। কলকারখানার পরিত্যক্ত জঞ্জাল নদী শ্রোতে মিলে জলের বিশুদ্ধতা নষ্ট করছে। কৃষি জমিতে নির্বিচারে কীটনাশক ওষুধের প্রয়োগ ধীরে ধীরে মানবদেহে মারাত্মক বিষের সঞ্চয় করেছে।

আধুনিক সভ্যতার বিজয় গৌরব বহন করে গড়ে উঠেছে, কল-কারখানা অধ্যুষিত নগর সমূহ। পরিবহন কর্মে নিয়োজিত রয়েছে অসংখ্য যন্ত্রচালিত যানবাহন। মানুষের বসতি নির্মাণ করতে গিয়ে প্রতিদিন অগনিত বৃক্ষ ছেদন করা হচ্ছে। এক একটি শহর হয়ে উঠেছে, বৃক্ষলতার স্পর্শহীন পাষাণপুরী। এরই পরিণামে সভ্যতাগর্বী মানুষের জীবনও জটিল ব্যাধিতে আক্রান্ত হচ্ছে।

নগরজীবন বৃক্ষ বিরল হয়ে ওঠায় মানুষের প্রাণের অস্তিত্ব আজ বিপন্ন। পৃথিবীর প্রতিটি দেশে তাই বিজ্ঞানীয়র রব তুলেছে, পরিবেশ দূষণ থেকে বাঁচতে হ'লে তরুরাজির শ্যামল ছায়ায় প্রত্যাবর্তন করতে হবে। এক একটি শহরে বায়ুমণ্ডলে ১৩০০ মেট্রিক টন দূষিত কণা ভেসে বেড়াচ্ছে। এ থেকে শহরতলীর শিল্পাঞ্চলের অবস্থা কল্পনা করা যায়। এই ভয়াবহ অবস্থা থেকে বাঁচতে হ'লে প্রাকৃতিক পরিবেশে সাম্য ফিরিয়ে আনতে হবে। তাই বৃক্ষরোপণ আধুনিক মানুষের জীবনে এক প্রাণপ্রদ উৎসব।

বৃক্ষ মানব জীবনের মূল্যবান সম্পদ। হিসাব করে দেখা গেছে একটি বৃক্ষ যদি পঞ্চাশ বৎসর বাঁচে তবে তা থেকে পঞ্চাশ লক্ষ টাকার সমপরিমাণ প্রাণদায়ী অক্সিজেন পাওয়া যেতে পারে। উদ্ভিদের অভাবে বৃষ্টিপাতেরও তারতম্য দেখা দেয়। বৃক্ষ বহুমূল্য বনজ সম্পদ। তাই একদিকে বৃক্ষ যখন ধ্বংস করা হচ্ছে অন্যদিকে তখন নতুন বৃক্ষের সৃষ্টি করতেই হবে। প্রাকৃতিক পরিবেশের সাম্য রক্ষার জন্য দেশের মোট ভূখণ্ডের অন্তত শতকরা ৩০ ভাগ বনভূমি থাকা দরকার। ভারতের বননীতি হল সমতলে ৩৩ ভাগ এবং পার্বত্য অঞ্চলে ৬৩ ভাগ বনভূমি রাখতে হবে।

প্রাচীন ভারতের তপোবন সভ্যতা মানবজীবনে বৃক্ষলতার গুরুত্ব অনুভব করেছিলেন। মুনি ঋষিদের সাধনক্ষেত্র, বিদ্যাশ্রম প্রভৃতি প্রকৃতির উদার উন্মুক্ত পরিবেশের মাঝখানে স্থাপিত হত। রবীন্দ্রনাথের শান্তিনিকেতন একদা সেই আদর্শকেই বাস্তবে রূপায়িত করতে চেয়েছিলেন। সম্প্রতি ভারতেও বৃক্ষ সম্পদের গুরুত্ব সম্বন্ধে সচেতনতা দেখা দিয়েছে।

আমাদের চারিদিকের আকাশ, বাতাস, মৃত্তিকা, অরণ্য-পর্বত, নদ-নদী, বাসস্থান, পথঘাট—এসব নিয়েই আমাদের পরিবেশ। এই পরিবেশ কিছুটা প্রাকৃতিক, কিছুটা মানবিক, অর্থাৎ মানুষের সৃষ্ট। আকাশ-বাতাস, মৃত্তিকা, নদ-নদী, অরণ্য-পর্বত এগুলি প্রাকৃতিক পরিবেশ; গৃহ, উদ্যান, কৃষিক্ষেত্র, কলকারখানা, যানবাহন, পথঘাট—এগুলি মানবিক পরিবেশ। এই পরিবেশের মধ্যেই মানুষ জন্মে, বড় হয়, মরে। মানুষের দেহ, মন, স্বভাব, ধ্যান-ধারণা সবই পরিবেশ অনুসারে গড়ে উঠে। পরিবেশ যদি সুন্দর, নির্মল ও স্বাস্থ্যের উপযোগী হয়, তবে মানুষ সুস্থ, সবল ও সুন্দর জীবন-যাপন করতে পারে। আর পরিবেশ যদি কুৎসিত, দূষিত ও অস্বাস্থ্যকর হয় তবে মানুষ অসুস্থ, দুর্বল ও সুখ-স্বাচ্ছন্দ্যহীন হয়ে পড়ে। তাই পরিবেশ সম্পর্কে মানুষকে সচেতন ও সতর্ক হতে হয়। পরিবেশ দূষণের ফলে মানুষ নানা ভাবে অসুস্থ দুর্বল ও জীবনীশক্তিহীন হয়ে পড়েছে। প্রতিনিয়ত শব্দময় পরিবেশে থাকায় মানুষের স্নায়ুমণ্ডল দুর্বল হচ্ছে, হৃদরোগ ও বধিরতা বৃদ্ধি পাচ্ছে। পরিবেশ দূষণের ফলে নানারূপ দুরারোগ্য ব্যাধি দেখা দিচ্ছে। তেজস্ক্রিয়তার ফলে ক্যান্সার রোগ দেখা দিচ্ছে, মানব শিশু বিকলাঙ্গ হয়ে জন্মগ্রহণ করছে। এককথায়, মানবজাতি পরিবেশ দূষণের ফলে বিলুপ্তির পথে অগ্রসর হচ্ছে।

পরিবেশ দূষণের সমস্যা আজ কেবল ভারতের নয়, সমগ্র বিশ্বের সমস্যা। এই সম্পর্কে সচেতনতা সৃষ্টির উদ্দেশ্যে রাষ্ট্রসংঘ ১৯৯৪ সালটিকে

বিশ্ব পরিবেশ বর্ষ রূপে ঘোষণা করেছিলেন। তার পর থেকে প্রতি বছর সমগ্র বিতো পালিত হয়ে আসছে।

বৃক্ষরোপণ আধুনিক মানুষের জীবনে এক প্রাণপ্রদ উৎসব। ১৯৫০ সালে সর্বপ্রথম সরকারী উদ্যোগে বনমহোৎসব অনুষ্ঠিত হয়। এরপর থেকে প্রতি বৎসর সরকারী ব্যবস্থাপনায় দেশের সর্বত্র বৃক্ষরোপণ উৎসব পালন করা হচ্ছে। সরকারের কৃষি বিভাগ থেকে ছায়াপ্রদ দীর্ঘজীবী বৃক্ষের চারা রোপণ করা হচ্ছে। জনসাধারণ ও বিভিন্ন বেসরকারী প্রতিষ্ঠানকে এই উদ্দেশ্যে বিনামূল্যে চারাগাছ বিতরণ করা হয়। তবে প্রয়োজনের তুলনায় তা অতি সামান্য। শহরের পৌর প্রতিষ্ঠান গুলি এবং বৃহৎ শিল্প সংস্থা এই বিষয়ে অগ্রসর হলে যথেষ্ট বৃক্ষরোপণ হতে পারবে। প্রতিটি শহরেই আজ শ্যামল সবুজ উন্মুক্ত প্রান্তরের অত্যন্ত অভাব। সুতরাং মানুষকে বাঁচতে হলে তার আদিম জীবনের প্রতিবেশী তরুলতাকে বাঁচাতে হবে।

একজন কবি যথাযথই বলেছেন—“গ্রাম ঈশ্বরের সৃষ্টি এবং শহর মানুষের রচনা।” দেখা গেছে যেখানেই মানুষ সৃষ্টির উপর হস্তক্ষেপ করেছে সেখানেই প্রকৃতি নিয়েছে নির্মম প্রতিশোধ। সুতরাং জীবনকে সুস্থ ও সুন্দর রূপে উপভোগ করতে হলে বৃক্ষের শ্যামল স্নিগ্ধ আশীর্বাদ ধারায় অবগাহন করতেই হবে। শুধু কাব্যিক বিলাস নয় নিতান্ত বাস্তব প্রয়োজনেই এটা করা দরকার। বিশ্বকবি রবীন্দ্রনাথ তাঁর অনিন্দ্যসুন্দর ভাষায় বৃক্ষকে বন্দনা করে বলেছেন :

“তব প্রাণে প্রাণবান

তব স্নেহছায়ায় শীতল, তব তেজে তেজীয়ান।

সজ্জিত তোমার মাথো যে মানব তারই দূত হয়ে

ওগো মানবের বসু, আজি এই কাব্য অর্ঘ্য লয়ে

শ্যামের বাঁশির তানে মুগ্ধ করি,

আমি অপিলাম তোমায় প্রণাম।”

পরিবেশ দূষণ এরই মধ্যে এমন মারাত্মক আকার ধারণ করেছে যে পৃথিবীর বিভিন্ন দেশের বিজ্ঞানীরা। মিলিতভাবে এর প্রতিকারকল্পে নানা পরিকল্পনা গ্রহণ করেছেন। সমগ্র পৃথিবীকে কয়েকটি অঞ্চলে বিভক্ত করে তাঁরা কাজ শুরু করে দিয়েছেন। আমাদের দেশের বিজ্ঞানীরাও এতে অংশগ্রহণ করেছেন। পরিবেশকে দূষণমুক্ত করবার জন্য যে সকল পদ্ধতি গ্রহণ করা উচিত সেগুলির মধ্যে নিম্নোক্ত গুলি প্রধান—

কলকারখানা এমন স্থানে স্থাপন করতে হবে যাতে তার চারপাশে প্রচুর উন্মুক্ত জায়গা থাকে। কলকারখানার চিমনী নিঃসৃত ধোঁয়া, জঞ্জাল ইত্যাদি নিয়ন্ত্রণের জন্য যে সব শিল্প আইন আছে তা যথাযথ পালন করতে হবে। উন্নত দেশগুলিতে বাষ্পীয় দূষণ ও বায়ুদূষণের প্রতিকারে নানারকম ফিলটার, বুরুশ ইত্যাদি ব্যবহার করা হয়। নিষ্কাশন ও শোষণ প্রক্রিয়ায় বায়ুদূষণ রোধ করা সহজ তর। দূষিত বস্তুকে সঞ্চয় করে বিভিন্ন পদার্থের একটা বড় অংশ একটু চেপ্টা করলেই বাদ দেওয়া কঠিন নয়। ভালভাবে গাড়ি সার্ভিস বা রক্ষণাবেক্ষণ করলে পোড়া তেলের দূষণকে শতকরা পঞ্চাশ ভাগ কমিয়ে আনা যায়। সবচেয়ে সুলভ, সহজসাধ্য এবং কার্যকর ব্যবস্থা হ'ল গাছ লাগানো। মোটের উপর পরিবেশ দূষণের প্রতিকার দুঃসাধ্য নয়, আসলে যা প্রয়োজন তা হল এই বিষয় সচেতনতা। নদীগুলিকে শহর ও কলকারখানার আবর্জনা ও বর্জ্য পদার্থ থেকে মুক্তকরণ, পয়ঃ প্রণালী গুলির আধুনিকীকরণ এবং সর্বোপরি বন-সংরক্ষণ ও বন-সৃজন করতে হবে। কৃষিক্ষেত্রে কীটনাশক ঔষধ ও রাসায়নিক সার ব্যবহার হ্রাস করতে হবে। ব্যাপক 'মাইক' প্রভৃতি ব্যবহারের ফলে যে উৎকট শব্দময়তা সৃষ্টি হয়, তা নিয়ন্ত্রণ করতে হবে।

পরিবেশদূষণ ও তার প্রতিকারের ব্যবস্থা সম্পর্কে জনসাধারণকে সচেতন ও সক্রিয় করতে হবে। অনেক পূণ্যের ফলে মনুষ্য জন্ম লাভ হয়। তাই পরিবেশের বিশুদ্ধতাই মানুষের সুস্থ ভাবে বেঁচে থাকার প্রধান সহায়ক। □

“এক গাছ এক প্রাণ

মিলে-মিশে বিশ্ব

বাদ গেলে কিছু তার

পরিবেশ নিঃস্ব।

আলো চাই হাওয়া চাই

চাই রোদ বৃষ্টি

সবুজের বন চাই

বাঁচাতে এ-সৃষ্টি।”

—আশিস সান্যাল

বৃহত্তর অসমের বিভিন্ন জনগোষ্ঠী এবং অসমিয়া সাহিত্য ও সংস্কৃতি

৫০ বিকি বাইরে

স্নাতক প্রথম বর্ষ

অসম আমাদের জনমভূমি। অসমের মাটিতে জন্ম গ্রহণ করে আমি নিজেকে ধন্য বলে মনে করি কারণ অসম এমন একটি রাজ্য যেখানে বিভিন্ন জাতি-জনজাতি এবং তাদের ভাষা, সাহিত্য এবং সংস্কৃতির মিলন ঘটেছে। অসমে ভিন্ন ভিন্ন জনজাতির লোক বসবাস করে। অসমের বসবাসকারী কয়েকটি উপজাতি হ'ল বড়ো, কার্বি, কুকি, দেউরী, লালুং, গারো, ডিমাঙ্গা, মিসিং, বেংমা, রাভা, সমোয়াল ইত্যাদি। এইসব উপজাতির বাইরে অসমে অন্যান্য জাতির লোক আছে। অতীতকাল থেকে অসমে বসবাসকারী বিভিন্ন জাতি-উপজাতি মিলে বৃহত্তর অসমীয়া জাতির সৃষ্টি হয়েছে।

অসমে বসবাস করা জনজাতির লোকদের নিজ নিজ ভাষা আছে। এই উপজাতীয় ভাষা গুলোর ভিতরে বোড়া, কার্বি মিসিং, রাভা, গারো, ডিমাঙ্গা মার ইত্যাদি প্রধান। এছাড়া অসমে অসমিয়া, বাংলা, হিন্দী, নেপালী এবং ইংরাজী ভাষায় কথা বলা লোক প্রায় সব অঞ্চলেই দেখা যায়।

অসমে বসবাস করা বিভিন্ন জনজাতির লোকেরা তাহাদের বিভিন্ন পোষাক পরিচ্ছদের প্রতি অতীতকাল থেকেই খুব আগ্রহী। অসমে বসবাসকারী বিভিন্ন জাতি ও উপজাতি মানুষের নিজ নিজ পোষাক-পরিচ্ছদ আছে। বিশেষভাবে মহিলারা তাদের পোষাক-পরিচ্ছদের প্রতি যথেষ্ট সক্রিয়। তারা নিজ নিজ পোষাক নিজেরা তৈরী করে। অসমের উপজাতীয় মহিলাদের মধ্যে বোড়ো মহিলারা দখনা, মিসিং মহিলারা এগেং গাছর, রাভা মহিলারা রিফান কান্দোং, ডিমাঙ্গা মহিলারা রিন্ডে-বিজাম্ফাই পড়ে। কার্বি মহিলাদের পোষাককে পিনিকামল্লাক বলা হয়। এভাবে অন্যান্য জাতি-উপজাতির মহিলারা শাড়ি অথবা মেখলা চাদর পরিধান করেন। প্রত্যেকটি জনগোষ্ঠির পরম্পরেরও নিজ নিজ পোষাক আছে কিন্তু আজকালের সমাজে সকলে একই ধরণের পোষাক-পরিচ্ছদ পরিধান করে। অসমের অসমিয়া জাতির উৎসব বিহু। এই বিহুকে অসমের জাতীয় উৎসব বলা হয়। এছাড়া অসমের জনগোষ্ঠীদের নিজ নিজ

উৎসব আছে। বোড়োরা বৈশাখ এবং খেরাই পূজা পালন করে। কার্বিদের প্রধান উৎসব হ'ল বংকারও হেচ্ছা মিসিংরা আলি-আই-লিগাং পালন করে। ডিমাসাদের প্রধান উৎসব হ'ল রাজিনীগাৱা এবং হানিগাৱা। রাভারা বাইখো, দেউরীগণ বৈশাখী ও বিশু ইত্যাদি উৎসব পালন করে। এই উৎসবগুলি সাধারণ কৃষির সঙ্গে জড়িত।

অসমের বিভিন্ন জনগোষ্ঠীর বিভিন্ন উৎসবগুলিতে বিভিন্ন কারণে বিহুগান, ঐনিতম, বিয়ের গান, আইগান, নিচুকনি গীত ধাইগান ইত্যাদি গাওয়া হয়। এক একটি জনগোষ্ঠীর দুঃখ, সুখ, ইতিহাস এবং অতীত ঘটনাকে কেন্দ্র করে রচিত ও মুখে মুখে প্রচলিত ঐতিহ্যময় গীতকে লোকগীত বলে।

অসমের পৌরাণিক সাহিত্য পদ্যে লেখা-হয়েছে। এর লেখকের মধ্যে, হেম সরস্বতী, মাধব কন্দলি, শঙ্করদেব, মাধবদেব, অনন্ত কন্দলি, রাম সরস্বতী, দুর্গাবর ইত্যাদির নাম উল্লেখ করা যায়।

ভট্টদেব নামে একজন পণ্ডিত গদ্যভাষায় গ্রন্থ রচনা করেছিলেন। অসমিয়া ভাষা সাহিত্যে বিশেষ অবদান রেখেছেন এমন কয়েকজন সাহিত্যিক হলেন—গুণাভিরাম বরুয়া, লক্ষ্মীনাথ বেজবরুয়া, হেমচন্দ্র গোস্বামী, চন্দ্রকুমার আগরওয়ালা, জ্যোতিপ্রসাদ আগরওয়ালা, নলিনীবালা দেবী, রজনীকান্ত বরদলৈ, পদ্মরাম গোহাঞি বরুয়া, রঘুনাথ চৌধুরী, অম্বিকাগিরি রায় চৌধুরী প্রধান। তাছাড়া অসমিয়া ভাষার শ্রীবৃদ্ধিতে আমেরিকা থেকে আসা মিশনারিদের অবদান অসীম। রবিন সাহেব প্রথম অসমিয়া ব্যাকরণ লিখেছিলেন। মাইলস ব্রসন অসমিয়া অভিধান রচনা করেছেন।

১৮১৬ সালের পর অসম রাজ্য ইংরেজদের অধীনে চলে যায়। তারপর থেকে অসমের অনেক ছাত্র-ছাত্রী উচ্চ শিক্ষা নিতে কলকাতা গিয়েছিলেন। সে সময় অসমের অনেক লোক পাশ্চাত্য সাহিত্যের বিভিন্ন গ্রন্থ পড়ার সুযোগ পেয়েছিলেন। তাদের মধ্যে কেউ কেউ অসমিয়া ভাষায় গল্প, নাটক, কবিতা, উপন্যাস, ব্যাকরণ ও বিভিন্ন পাঠ্য গ্রন্থ রচনা করেছিলেন। তখন থেকে আধুনিক অসমিয়া ভাষা ও সাহিত্যের বিকাশ ঘটে। □

এক অন্ধকার রাত্রি

শ্রী সোণালী দে

উঃ মাঃ প্রথম বর্ষ

পরিবারের আর্থিক অবস্থা যেমনই হোক না কেন, যদি প্রীতি-ভালোবাসা, শ্রদ্ধা সে পরিবারে থাকে তবে পরিবারের লোকেরা তাদের দুঃখকে সে ভালো বাসার মধ্যে লুকিয়ে রাখার চেষ্টা করে। আবার অনেক পরিবারে প্রচুর ধন সম্পত্তি থাকলে কিন্তু প্রীতি-ভালোবাসা, শ্রদ্ধা না থাকলে তবে সে পরিবারের লোকেরা পৃথিবীর অনেক জিনিষ উপভোগ করেও ভালোবাসা থেকে বঞ্চিত থাকে; কারণ শ্রদ্ধা, ভালোবাসা তো আর টাকা দিয়ে কেনা যায় না!

শহর থেকে কিছু দূরে একটি সুখী ছোট পরিবার ছিল যারা একসঙ্গে আনন্দে বাস করত। পরিবারে ছিল মা বা তাদের একটি ছেলে ও একটি মেয়ে। মেয়েটি ছিল বড় এবং ছেলেটি ছিল ছোট। ভাই-বোনের মধ্যে যেমন হত ঝগড়া তেমন দেখা যেত তাদের প্রীতি ভালোবাসা। ভাই-বোন দুজনেই স্কুলে পড়ত। তাদের আর্থিক অবস্থা একে বারেই ভালো ছিল না। কিন্তু তবুও তাদের জীবনে সুখ ছিল কারণ তাদের জীবনে ছিল ভালোবাসা। বাবা যা বেতন পেতেন তা দিয়ে খুব কষ্টে সংসার চলত। একদিন তাদের ঘরে খাবার কিছু ছিল না। সারা দিন চলে গেল রাত্রি হয়ে গেল কিন্তু একটু খাবার পেল না তারা। সে রাত্রিটি ছিল অমাবস্যা রাত্রি। ছোট ছেলেটি মাকে বলল যে 'মা আমি এখনি আসছি'। এই বলে সে চলে গেল। মা তাকে বারবার এই অন্ধকার রাত্রে বাইরে যেতে না বলেন কিন্তু সে তার ক্ষুধার্ত বোনের কান্না সহ্য করতে না পেরে কিছু খাবার জোগাড় করতে চলে গেল। এই অন্ধকার রাত্রে সে কোথায় যাবে কিছুই বুঝতে পারছে না। একটু এগিয়ে যেতে সে দেখল একটি মিষ্টির দোকান। সে দোকানদারকে গিয়ে বলল যে, 'কাকু আমার বোন ক্ষুধায় কাঁদছে, আমাকে দয়া করে একটি মিষ্টি দেবেন।' দোকানদারটি তখন রুক্ষ ভাবে বলল যে, "এটা কি তোর বাবার দোকান যে বিনে পয়সায় তোকে মিষ্টি দেব?" তখন ভাইটি বলল যে, "আমি যে কোন কাজ আপনাকে করে দেব, কিন্তু আপনি কোন টাকা না দিয়ে আমাকে শুধু মাত্র একটি মিষ্টি দিয়ে দেবেন।"

দোকানদারটি ভাবল যে ভালো হয়েছে সারাদিনের নোংরা বাসন তাকে দিয়ে মার্জিয়ে নেওয়া যাবে। ভাইটি তখন সে বাসনগুলি মেজে বোনের জন্য একটি মিষ্টি নিয়ে খুশীতে রওনা হল। বাড়ির সামনে এসে সে আনন্দে দিদি-ভাই বল ডাক ছিল। এবং সে সময় একটি গাড়ি এসে তাকে ধাক্কা দিল এবং সে মাটিতে পড়ে গেল। সঙ্গে সঙ্গে তার মৃত্যু হ'ল। সে চলে গেকে সবাইকে রেখে এই পৃথিবী থেকে। তার মা-বোন দৌড়িয়ে তার নিকট আসল কিন্তু তারা আর তাকে পেল না এবং কিছুদিন পর শহর থেকে চলে গেল। কিন্তু ছোট ভাইটির আত্মা মুক্তি পেল না কারণ সে মিষ্টি টি তার দিদির হাতে তুলে দিতে পারে নি। সে রাত্র থেকে প্রতি অমাবস্যা রাত্রে যে ব্যক্তিই সেখান দিয়ে যায় সে ব্যক্তিকে তার আত্মা বলে যে 'এই মিষ্টি টা আমার দিদিভাইকে একটু দিয়ে আসবে, আমার দিদি ক্ষুধায় কাঁদছে। একটু দিয়ে এসনা।' □□

অশান্ত জীবন

শ্রী রাজ পাল

উঃ মাঃ প্রথম বর্ষ

দুর্গাপূজার আনন্দ ও ধুম চারিদিকে বেড়ে চলেছে। কিন্তু অরুণ তার অতীতকালের কথা ভেবে ঘরের এক কোণে বসে দুঃখে কাতর হয়ে গেছে, তার এই বিষাদের কারণ ছিল এক করুণ ঘটনা যা মনে পড়লে তার শরীর এখনও শিউরে উঠে।

অরুণের পিতার নাম ভূমিধর, মার নাম ছিল বীনা। তাদের জীবনে অভাব ছিল যদিও কোনদিন অশান্তি ঝগড়ার সৃষ্টি হয় নি। এক বছর আগের কথা, দুর্গাপূজার আনন্দে সবাই মাতাল হয়ে গিয়েছিল। অরুণদের পাড়ার সবাই আনন্দ করছে। অরুণরাও বেশ মজা করছে। চারিদিকে ঢাক ঢোল বাজছে, আরতি হচ্ছে, প্রসাদ বিতরণ করা হচ্ছে। তাহর মধ্যে অরুণ জেদ করে বসলো তার বন্দুক চাই। এটা স্বাভাবিক কারণ পাড়ার সব ছেলে-মেয়ে বন্দুক নিয়ে খেলছিল। অরুণের বাবা যদিও তার বন্দুক এনে দিতে সামর্থ ছিল না তবুও সেদিন এক কথায় মেনে গেলেন, এই কথা শুনে অরুণের মনে খুশির জোয়ার উঠল। অরুণের পিতা বন্দুক কেনার জন্যে রওনা হলেন। অরুণ তার পিতার অপেক্ষা করতে লাগল, কিন্তু সেই ঢাক-ঢোলের মধ্যেই কি যেন এক প্রচণ্ড আওয়াজ শনা গেল, প্রথমে কেউ কিছুই বুঝল না, তারপর সবাই জানলো যে বোমা বিস্ফোরিত হয়েছে। এই কথা শুনে অরুণ ও তার মা ঘটনাস্থলীর দিকে রওনা হ'লো, দেখা গেল চারিদিন রক্তাক্ত কেউ কাঁদছে কারও হাত কারও পা পড়ে আছে, যা ছিল অত্যন্ত ভয়ঙ্কর চিত্র। অরুণ তার পিতাকে দেখতে পেল সে দেখল তার মাথা দিয়ে সমানে রক্ত ঝড়ছে অজ্ঞান হয়ে পড়ে আছেন। চারিদিন হাস্পাতালে থাকার পর তাঁর মৃত্যু হ'লো। অরুণদের জীবনে নেমে এল এক শোকের ছায়া ও পৃথিবীতে জীবন ধারণের এক কঠিন রাস্তা, সেদিন সবাই সেই শোকে আসল।

কিন্তু বর্তমান জীবনে অরুণদের ব্যথায় কেউ ব্যথিত নয়, সবাই আবার সেই আগের মতো আনন্দ করছে। অরুণ মনে মনে ভাবছে তার সেই একটি বন্দকের জন্যে তার পিতার মৃত্যু হ'লো, সে আরও ভাবছে যে তার মতো আরও কত অরুণ নিজের পিতা বা মাতাকে হারিয়ে তার মত জ্বালা সহ্য করছে। □□

হিন্দু-মুসলমান

শ্রী সৈকত বনিক

উঃ মাঃ প্রথম বর্ষ

বিগত চার বছর আগের কথা। আমি তখন সপ্তম শ্রেণীতে ছিলাম। সেদিন ছিল পরম পুরুষ, যুগাবতার লোকনাথ বাবার তিরোধান উৎসব। এই উৎসবটি আমাদের বাড়িতে ঘটা করে করা হয়। সেই উদ্দেশ্যে আমি আমার কয়েজন বন্ধু-বান্ধবকে নিমন্ত্রণ করেছিলাম।

একে একে পূজার সকল সামগ্রী আয়োজিত হ'লো। পূজা যখন প্রায় শেষের পথে তখন আমন্ত্রিত অতিথিরা একে একে পূজায় যোগদান করতে লাগল। তার কিছুক্ষণ পর আমার বন্ধুরা এল। তাদের মধ্যে একজল ছিল আমার খুব প্রিয় অর্থাৎ আমার 'Best friend!' কিন্তু সে ছিল মুসলমান। সেইজন্য লোকে আমাকে, অনেকে, অনেক কিছু বলতেন, তথাপিও আমি তা গ্রাহ্য করতাম না। তার নাম শ্বফিকুল। তাকে পূজাতে দেখে আমাদের পাশের বাড়ির Aunty বললেন, ছি, ছি, রাম! তুমি এ কি করলে? তখন আমি বললাম কেন, Aunty কী হয়েছে? উত্তরে তিনি বলে উঠলেন-রাম, তুমি একটি বাঙালী হয়ে এই মুসলমান ছেলোটিকে ঘরে আনতে লজ্জা লাগেনি! আজ এই পবিত্র দিনে এই ছেলোটিকে এনে তুমি এই জায়গাটিকে অপবিত্র করে দিলে! এই বলে তিনি সেখান থেকে একটু দূরে সরে দাঁড়ালেন। তাঁর কথা শুনে শ্বফিকুলের খুব কষ্ট হ'লো এবং সে কাঁদতে লাগল। কিন্তু Aunty আমার থেকে বড় হ'লেও সেদিন আমি শ্বফিকুলের এক একটি চোখের জলের দাম আমি নিয়েছি।

আমি একটু থেমে ছিলাম। তার পর আমি Aunty কে বললাম—“কেন Aunty, তুমি ওকে এমন ভাবে কেন বললে? ও আমাদের বাড়িতে এসেছে, কিছু যদি জাত যায় তবে আমাদের যাবে। তোমার তো এখানে কথা বলার কিছু ছিল না। তবে তুমি ওকে এইভাবে কেন বলবে। দেখ Aunty, আমরা আজ এখানে যে উপলক্ষে সীমিত হয়েছি, তাঁরই তো সন্তান আমরা। আমরা সবাই তো এই ঈশ্বরেরই সৃষ্টি। ঈশ্বর আমাদের যেমন—পাঁচটি ইন্দ্রিয় দিয়েছেন ঠিক তেমনি মুসলমানদেরও পাঁচটির বেশী একটিও দেননি। তোমার রক্ত লাল এবং সেই মুসলমানেরও রক্ত লাল না হয়ে হলুদ নয়। দেখ Aunty তোমার বা

আমাদের শরীরে যে রক্ত পরিবাহিত হচ্ছে, ঠিক তেমনি সেই মুসলমানদের শরীরেও একই রক্ত বইছে। আমাদের আরাধ্য দেবতা 'ভগবান শ্রীকৃষ্ণ' এবং মুসলমানদের 'আল্লা খোদা' এক এই সবই সমান। তবে জাত-পাত, ছোট-বড়, গরীব-ধনী, হিন্দু-মুসলমান এই সবের মধ্যে ভেদাভেদ কেন? এই সব সৃষ্টি করেছি আমরা। ভগবান বলেননি, ওকে স্পর্শ করবে না, ওর বাড়িতে যাবে না, ওর হাতে জল খাবে না। এই সব সৃষ্টি করেছি আমরা। আমরা যদি সকলে একত্রিত হয়ে থাকি তবে মানুষে মানুষে ঝগড়া-বিবাদ কলহ, মারপিট এই সব সৃষ্টি হতো না। সুতরাং সে মুসলমান হোক বা হিন্দুই হোক, মানুষ তো মানুষই।

কথাগুলো সমাজবিরোধী হতে পারে কিন্তু যা সত্যি তাই আমি বলেছি। এই দৃশ্যগুলি সচরাচর দেখতে পাওয়া যায়। হে ভারতবাসী চলো-আজ থেকে আমরা শপথ করি যে—আমরা সকলে এক সাথে মিলে মিশে থাকব। তবে আমাদের মাতৃভূমি সম্রাসের দিক থেকে রক্ষা পাবে। এই টুকু কথা লিখে আমি আমার অর্ধসমাপ্ত গল্পটি শেষ করলাম। বাকি অংশ পূরণ করবে দেশের জনসাধারণ অর্থাৎ আমরা সবাই। □□

তিলোত্তমা কলকাতা

শ্রী কঙ্কনা আচার্য

মাতক দ্বিতীয় বর্ষ

সুন্দরী কলকাতা তিলোত্তমা। নামের বিশেষণেই বোঝা যাচ্ছে কলকাতার সৌন্দর্যটাকে। কলকাতার প্রতিটি ধূলো-বালিতে ছড়িয়ে আছে ইতিহাসের গন্ধ, কলকাতা যেন প্রাচীন ও নূতনত্বের এক সুন্দর মিশ্রণ। তাই যতবারই কলকাতায় যাই আমার মনে হয় কলকাতাকে নূতন করে চিনলাম।

এবার যখন ঠিক হ'ল যে আমার বি.কম প্রথম বর্ষের পরীক্ষার পর কলকাতায় যাব তখন আমার মনটা আনন্দে নেচে উঠল। এবার কলকাতায় যাওয়ার আরেকটি কারণ হ'ল যে বাবা আমাদের কলকাতায় রেখে গয়াতে যাবেন দাদু ও ঠাকুমার গয়া শ্রাদ্ধ করতে। যাই হোক ২৪ শে এপ্রিল, ২০০৭ তারিখে সন্ধ্যা ৭ টায় শরাইঘাট এক্সপ্রেসে আমরা কলকাতার উদ্দেশ্যে রওয়ানা হলাম। অন্যবার আমাদের ট্রেন শরাইঘাট সেতু পার হয়ে যায় কিন্তু এইবার নূতন হওয়া নরনারায়ণ সেতু পার হয়ে গেছে। ট্রেনে বসে আমি বাইরের দৃশ্য দেখে। গল্পবই পড়ে ও ঝালমুড়ি আর বাদাম খেয়ে সময় কাটাই।

পরদিন দুপুর ১.৩০ টায় আমাদের ট্রেন হাওড়া স্টেশনে ঢোকে। ট্রেন থেকে নেমে দেখি ছোটজেরু দাঁড়িয়ে আছেন আমাদের জন্য। নেমে শুনলাম হাওড়া স্টেশনে নূতন আরো ৪টা প্লেটফর্ম হয়েছে অর্থাৎ এখন মোট ২২টা প্লেটফর্ম আছে। হাওড়া স্টেশন দেখেই কলকাতার জনসমাগমের আভাস পাওয়া যায়। হাওড়া স্টেশন দেখে বেড়িয়ে একটা ট্যাক্সি নিয়ে আমরা বড়জেরুর বাড়িতে রওয়ানা দিলাম। তখনই আমরা কলকাতার গরমের আন্দাজ পেয়ে গিয়েছিলাম।

যাই হোক সেদিন জেরুর বাড়িতে গিয়ে বিশ্রাম করি। পরদিন সকাল ৯ টায় একটা মারুতি ভেন ভাড়া করে আমরা বেড়িয়ে পরি। প্রথমে আমরা সোজা বেলুড় মধ্যে চলে যাই। সত্যি বেলুড় মঠের মত শান্তির জায়গা মনে হয় আর নেই। এখানে কিছুক্ষণ বসে, ছড়াছড়ি করে আমরা আদ্যাপীঠ চলে যাই। আমাদের ভাগ্য ভাল যে আমাদের এবার মায়ের মন্দির দর্শন হয়। আদ্যাপীঠের মন্দির শুধুমাত্র আধঘণ্টার জন্যই খোলা হয়। তারপর এখান

থেকে দুপুরে খাওয়ার কুপন কেটে দক্ষিণাশ্বরে যাই। তখন মন্দির বন্ধ হয়ে যাওয়ার সময় হয়ে গেছে তাই আমরা তাড়াতাড়ি করে গঙ্গায় হাত-পা ধুয়ে পূজার থালা কিনে পূজা দিয়ে দিই। তারপর দ্বাদশ শিব মন্দির। পঞ্চবাটি ইত্যাদি দেখে আবার আদ্যাপীঠে গিয়ে দুপুরের প্রসাদ খেয়ে বাড়ী চলে আসি। ওইদিনই বিকালের ট্রেনে বাবা ওঁরা গয়া চলে যান।

২৭ তারিখে বিকালে আমরা লেক মার্কেটে গিয়ে কিছুটা 'শপিং' করি। ২৮ তারিখে বাবা ওরা আসার পর বিকালে কসবাতে ছোট জেঠুর বাড়ী বেড়াতে যাই। পরদিন আমাদের গুরুদেব গহনানন্দজি মহারাজের আশ্রম যোগধ্যানে উৎসব ছিল। আমরা সকালেই সেখানে চলে যাই। তারপর এই রৌদ্রের মধ্যে আড়াই ঘণ্টা লাইনে দাঁড়িয়ে গুরু দর্শন করি। তারপর আবার প্রসাদের লাইনে দাঁড়িয়ে প্রসাদ নিই। প্রসাদ খেয়ে সন্ধ্যার সময় বাড়ী ফিরে আসি। সেদিন সন্ধ্যার সময়ই আমার মামা এসে সন্তোষপুরে ওঁর গাড়ীতে নিয়ে যান।

পরদিন সকালে প্রাতঃরাশ করে আমার মামাতো ভাইকে সঙ্গে নিয়ে আমরা 'Science City' তে যাই। মা বাড়ীতেই থেকে যান। Science City সত্যিই একটা আশ্চর্যের দুনিয়া। এখানে এমনি জিনিস ছাড়াও চারটি 'শো' আছে যেগুলো টিকিট কেটে দেখতে হয়। 'Evaluation Park' টা আগেই দেখা ছিল। তাই বাকী তিনটা শো— '3D Theatre', 'Time machine' আর 'Space Theatre' টা দেখি। প্রথমটা ৫ মিনিট, ২য়টা ১০ মিনিট আর শেষেরটা ৪০ মিনিটের শো। সবকিছু দেখে সবাই কোন্ড ড্রিংকস খাই কারণ গরম আর সহ্য করা যাচ্ছিল না। তারপর বের হওয়ার সময় রোপওয়েতে চড়ে বের হই। এই আমার জীবনের প্রথম রোপওয়ে চড়া, তারপর বাড়ীতে চলে আসি। সেদিনই সন্ধ্যার সময় আবার জেঠুর বাড়ী চলে আসি। পরদিন সরাই লোকাল ট্রেনে চড়ে মদনপুর বাবার মামাতো ভাইয়ের বাড়ীতে যাই। সারদিন সেখানেই কাটাই। রাত্রে বাড়ী চলে আসি।

২ তারিখ বিকালে আমরা গাড়িয়াহাটে বাজার করতে যাই। সেদিন আমরা অনেক কিছু কেনাকাটা করি। ৩ তারিখ সকালে আমরা বাবু ঘাটে যাই। বাবা সেখানে গঙ্গা স্নান করেন। আঙো অনেকবার করেছি তাই এবার আমরা কেউ গঙ্গা স্নান করিনি। তারপর আমরা টাউন হ'লের কলকাতা মিউজিয়ামে প্যানোরমা দেখতে যাই। রাস্তায় কলকাতা হাইকোর্ট টা পড়ে। সত্যি এটা বিট্রিশদের তৈরি একটা সুন্দর সৃষ্টি। 'প্যানোরমা' তে কলকাতার সৃষ্টি থেকে

এখন পর্যন্ত পুরো ইতিহাসকে লাইটে ও সাউণ্ডের সাহায্যে সুন্দরভাবে দেখানো হয়। এটাও একটা দেখার মত জিনিস। তারপর আসার সময় মেট্রো চড়ে বাড়ী চলে আসি।

৪ তারিখ বিকালে কালীঘাটে পূজো দিতে যাই। বেশী লাইন ছিল না। আসার সময় ট্রামে চড়ে বাড়ী ফিরে আসি। আমার কলকাতার ট্রাম আর মেট্রো রেল চড়তে খুব ভাল লাগে। আরেকটা জিনিষ ভাল লাগে কলকাতায় খাওয়া-দাওয়া অনেক সস্তা। এখানে দেড় টাকা করে রসগোল্লা পাওয়া যায় যা গৌহাটীতে ৪ টাকার নীচে মনে হয় পাওয়া যায়না। অন্যান্য জিনিষপত্রের দামও অনেক সস্তা।

৫ তারিখ সকালে আমরা সবাই ইণ্ডিয়ান মিউজিয়াম দেখতে যাই। যাওয়ার সময় মেট্রোতে যাই। মিউজিয়ামটা দেখতে আমাদের প্রায় ৩ ঘণ্টার মত সময় লেগেছিল। মিউজিয়ামের ভিতরে সব প্রাচীন জিনিস ছাড়াও ভারতের বিভিন্ন জাতি-প্রজাতির সংস্কৃতিকে দেখানো হয়েছে। তারপর মিউজিয়াম দেখে বেড়িয়ে ধর্মতলাতে একটি রেপ্লুরেস্টে চাউমিন খাই। তারপর মেট্রোতে করে রবীন্দ্রসদনে নেমে 'রবীন্দ্র সদন' হয়ে ভিক্টোরিয়া মেমোরিয়ালে যাই। কলকাতার এই জায়গাটিই আমার সবচেয়ে ভাল লাগে। ভিক্টোরিয়ার উল্টোদিকেই ময়দান। ময়দানের সামনেই ঘোড়ার গাড়ি ভাড়া পাওয়া যায়, যারা পুরো ময়দানই ঘুরিয়ে নিয়ে আসে। কিন্তু সবাই এত ক্লাস্ত ছিলাম যে আর ইচ্ছা করছিল না, তাই বাড়ীতে চলে আসি।

৬ তারিখ বিকাল ৪টায় আমাদের ট্রেন ছিল। সকালে ঘুম থেকে উঠেই আমরা ছোটজেরুর বাড়ীতে যাই, ১০ টার সময় বাড়ী চলে আসি। সবার মন খুব খারাপ ছিল। বিশেষ করে আমার জেরুর মেয়ের। এতদিন প্রায় সব জায়গায়ই ও আমাদের সাথে ঘুরতে গিয়েছিল। কলকাতায় ট্রাফিকের কথা চিন্তা করে দুপুর ২টায় আমরা বেরিয়ে পেরি। স্টেশনে জেরুরা সবাই আমাদের ছাড়তে এসেছিল। ঠিক ৪টায় আমাদের ট্রেন ছেড়ে দেয়। আমরা আবার গৌহাটীতে ফিরে আসি।□

বৃষ্টি ভেজা একদিন

শ্রী অজয় সাহা

উঃ মাঃ দ্বিতীয় বর্ষ

এবার গ্রীষ্মের ছুটিতে তেজপুর যাওয়াই ঠিক হ'ল। তেজপুরে আমার দাদুর বাড়ী বাবা-কাকারা ওখানেই বড় হয়েছে। এখনকি আমার থেকে পাঁচ বছরের বড় দাদার জন্মও তেজপুরে। আমিই শুধু গৌহাটিতে জন্মেছি, বাবা এখানেই বাড়ি করেছে লাচিত নগরে, আমি তাই জন্ম থেকেই গৌহাটির বাসিন্দা। কিন্তু তবুও তেজপুরের ওপর আমারও একটা টান আছে। জ্ঞান হওয়া অবধি কতবার যে তেজপুরে গিয়েছি, তার ইয়ত্তা নেই। আমার ছোট বয়সেই ঠাকুমা মারা যান, তার দুবছর পরই দাদুও মারা যান। ঠাকুমার কথা আমার প্রায় মনেই পড়ে না। কিন্তু দাদুর কথা আমার বেশ মনে আছে। দাদু আমাকে খুবই ভালবাসতেন।

তেজপুর যাওয়ার নামেই আমি একটু উত্তেজিত হয়ে আছি। দাদু-ঠাকুমা না থাকলেও আমার ছোট কাকা, কাকীমনি ও ওদের একমাত্র ছেলে রিক ওখানেই থাকে। রিক আমার থেকে বেশ ছোট। কিন্তু ও আমাকে ঠিক দাদা বলে মান্য করেনা। বন্ধুর মতই ব্যবহার করে। আমিও ওকে ভীষণ ভালবাসি। আমাদের মধ্যে যেমন ভাব ভালবাসা, তেমনি ঝগড়াও খুব হয়।

যে যাহোক, একদিন যাওয়ার দিনটা এসে গেল, গৌহাটি থেকে তেজপুরের দূরত্ব কম নয়। প্রায় দুশো কিলোমিটার, বাবা কিন্তু কখনও বাসে করে সেখানে যেতে চায়না, নিজেই গাড়ী চালিয়ে যাওয়াই বাবার শখ। আমাদের একটা মারুতি আলটো গাড়ী আছে। ওটাতেই আমরা চারজন চেপে বসলাম, মা-বাবা আমি ও দাদা। যথা-রীতি দাদার সাথে একটু ঝগড়াও হয়ে গেল, কে বাবার চাথে সামনের সিটে বসবে। কারণটা হ'ল গাড়ীর টেপ রেকর্ডার যে সামনের সিটে বসে সেই নিজের পছন্দের গান চালাতে পারে।

সকাল সাতটায় স্টার্ট দিয়ে আমরা দুপুর বারটা নাগাদ তেজপুর পৌঁছে গেলাম। মাঝে নগাঁও এ আধ ঘণ্টার জন্য বাবা গাড়ী থামিয়েছিল চা জল খাবাবের জন্য। তেজপুরের বাড়ির কম্পাউণ্ডে যেই গাড়ি ঢুকেছে; রিক হৈ হৈ করে বেরিয়ে এল। গাড়ি থেকে নামা মাত্রই আমার হাত ধরে টানাটানি শুরু করেছিল। এক্ষুনি তার সাথে খেলতে যেতে হ'বে। কাকীমনি এসে একটা ধমক

দেওয়ায় তবে আমি রেহাই পেলাম। রিক একটা কথা এখনও বোঝে না যে আমি বড় হয়ে গেছি ক্লাস সেভেনে পড়ি, এটা ওর মাথায় ঢোকে না। ও চায় আমি তার সাথে সবসময় হৈ চৈ করি খেলা-খুলা করি। এখানে একটা কথা বলে রাখি যে আমিও যে হৈ চৈ অপছন্দ করি তাও না। বাবা প্রায়ই বলে ছেলেটা এখনও বড় হলনা। তাই বয়স ভুলে আমিও ওর সাথে দুষ্টিমিতে মেতে উঠি।

তেজপুরের বাড়িটা ঠিক শহরের মধ্যে নয়। শহরতলিতে বলাই বোধ হয় ঠিক। চারদিকে একটা গ্রাম্য ভাব আছে। কিছু দূরেই ব্রহ্মপুত্র নদী বয়ে যাচ্ছে। কাছাকাছি ক্ষেত খামার, টিলা-জঙ্গল সবই আছে। এসব কিছুই আমাকে প্রচণ্ড আকর্ষণ করে।

প্রথম দিনটা আমাদের গল্প শুভব, খেলা-খুলা করেই কেটে গেল। দ্বিতীয় দিন সকাল বেলায় আমি আর রিক বেরিয়ে পড়লাম। মাকে শুধু বলে এলাম যে একটু কাছাকাছি থেকে ঘুরে আছি। আমার কিন্তু ব্রহ্মপুত্র প্রতি ভীষণ টান। তাই গল্প করতে করতে দুই ভাই কোনো নদীর দিকেই চললাম আধ ঘণ্টার মধ্যেই আমরা নদী তীরে পৌঁছে গেলাম, গৌহাটির ব্রহ্মপুত্র আর তেজপুরের ব্রহ্মপুত্র এক নয়। গৌহাটির তুলনায় তেজপুরে ব্রহ্মপুত্র অনেক প্রশস্ত। আশে পাশে লোকবসতি ও কম। বেশ নির্জন জায়গাটা। আমরা কিছুক্ষণ নদী তীরে ছোটো টুটি করে নিলাম। একটু বিশ্রাম নেওয়ার জন্য যেই বসেছি, অমনি দেখি দূরের আকাশে কালো করে মেঘ জমছে। মাঝে-মাঝে বিদ্যুৎ চমকচ্ছে। কখন এসব হ'ল বুঝলাম না। আমি কিন্তু একটু ভয় পেয়ে গেলাম। কারণ যদি ঝড় বৃষ্টি শুরু হয়, তাহলে মাথা গৌজার জায়গাও এখানে পাওয়া যাবে না।

রিকের মাথায় এতসব ঢোকেনি। ও তার স্বভাব মত ছুটি ছুটি করে যাচ্ছিল। আমি ওকে ডেকে নিয়ে ঘরের উদ্দেশ্য হাঁটা দিলাম। কিন্তু কিছু ক্ষণের মধ্যেই আকাশের রং একদম বদলেগেল, চারদিক কালে হয়ে সকালেই যেন আঁধার ঘনিয়ে আসল। সাথে ঘন ঘন বিদ্যুতের ঝলকানি এবং বাতাসের শৌ শৌ আওয়াজ। আমরা পড়ি মড়ি করে ছুট লাগলাম। কিন্তু বেশীদূর যেতে পালনাম না। অব্যবহার্য ধারায় বৃষ্টি নেমে গেল। বৃষ্টিতে ভিজতে ভিজতে আমরা ছুটছি তো ছুটছি। পথ আর শেষ হয়না, রিক ছোট্ট ছেলে ও পারছিল না। অবশেষে আমরা একটা বড়সর গাছের নিচে দাঁড়িয়ে পড়লাম। বৃষ্টি কমছে না রিক এতক্ষণে ভয় পেয়ে গেছে। ও আমাকে জড়িয়ে দাঁড়িয়ে আছে। আমার কিন্তু তখন পথের পাঁচালীর একটা দৃশ্য মনে পড়ে যাচ্ছিল। নিজেকে দুর্গা ও

রিককে অপু বলে ভেবে নিতে অসুবিধা হচ্ছিল না। মনে অপু-দুর্গার বিখ্যাত সেই ছড়া আউড়ে যাচ্ছিলাম—“নেবুর পাতা করমচা হে বৃষ্টি ধরে যা”।

কিছু ক্ষণের মধ্যে অবশ্য বৃষ্টি সত্যিই ধরে এল। আমরা আবার বাড়ির দিকে হাঁটা শুরু করলাম। দুজনই আপাদ মস্তক ভিজে গেছি। এই গ্রীষ্মে সারা শরীরে ঠকঠকানি শুরু হয়ে গেছে। বাড়ি পৌঁছেই দেখি মা-বাবা-কাকা কাকিমনি সবাই আমাদের জন্য ভীষণ চিন্তা করছে। আমাদের দেখেই বাবা ভীষণ রেগে গেল, মারতে শুধু বাকি। মা ও কাকিমনির হস্তক্ষেপে বাবা শান্ত হ'ল।

বৃষ্টি ভেজা এই দিনটা আমি কখনও ভুলবো না।□

কুইজ

প্রশ্ন : কোন দেশকে প্রাচ্যের পেরিস বলে?

উত্তর : চীনের চাং হাই বন্দরকে।

প্রশ্ন : আকাশচুম্বী শহর কাকে বলে?

উত্তর : নিউইয়র্ককে।

প্রশ্ন : সাদা হাতীরদেশ কাকে বলে?

উত্তর : থাইলেণ্ডকে।

প্রশ্ন : সবচেয়ে ছোট মাছের নাম কী?

উত্তর : গৈবি মাছ।

প্রশ্ন : বেশী ভাষা জানা ব্যক্তি জনের নাম কি?

উত্তর : কার্ডিনেল, তিনি ১৪৪টা ভাষা জানতেন।

প্রশ্ন : নীল পর্বতের দেশ কাকে বলে?

উত্তর : দক্ষিণ ভারতের নীলগিরি পর্বতমালাকে।

প্রশ্ন : বাংলা ভাষায় প্রথম সংবাদ পত্র কোনটি?

উত্তর : সমাচার দর্পণ।

প্রশ্ন : পৃথিবীর প্রাচীনতম বই কোনটি?

উত্তর : ভারতীয় আর্যদের রচিত 'বেদ'।

প্রশ্ন : কোন দেশের জাতীয় পতাকা দেখতে ঠিক অশোকচক্র ছাড়া

ভারতের জাতীয় পতাকার মত?

সংগ্রাহক : অমিত সাহা

উত্তর : হাঙ্গেরির।

উ: মা: দ্বিতীয় বর্ষ

চব্বিশ বছর পর চব্বিশ তারিখ

শ্রী চয়ন দে

উঃ মাঃ প্রথম বর্ষ

এই বছর প্রথম কুড়ি-কুড়ি বিশ্বকাপ শুরু হয়। প্রথমে কেবল পঞ্চাশ ওভারের বিশ্বকাপ হত। এই কুড়ি কুড়ি বিশ্বকাপে অধিনায়কত্ব দেওয়া হয় মহেন্দ্র সিং ধোনির হাতে। এই বিশ্বকাপের আগেই ভারতের তিনজন সেরা ব্যাটসমেন শচীন, রাহুল দ্রাবিড় ও সৌরভ গাঙ্গুলি নিজেদের নাম সরিয়ে দেন। তাই অধিনায়কত্বের ভার দেওয়া হয় মহেন্দ্র সিংহ ধোনি ও সব যুব খেলোয়াড়দের নিয়ে দল গঠন হয়, ও সহ অধিনায়কত্বের ভার দেওয়া হয় যুবরাজ সিংকে।

প্রথম খেলা আরম্ভ হয় দক্ষিণ আফ্রিকা বনাম ওয়েস্ট ইন্ডিজ। এক রমরমা অনুষ্ঠানের পর শুরু হয় খেলা। যে প্রথমেই ওয়েস্ট ইন্ডিজের অধিনায়ক ক্রিস গেইলের দুর্দান্ত ব্যাটিং, ওয়েস্ট ইন্ডিজ করে ২০৮ রান, দক্ষিণ আফ্রিকার আরম্ভও ভালো হয় নি। ২৩ রাণে ওদের অধিনায়ক গ্রেমস্মিথ ও এ.বি. ডিঙিলিয়াস আউট হয়ে যায় কিন্তু হার্সাল গিব্‌সের ভালো ব্যাটিংএ দক্ষিণ আফ্রিকা জিতে যায়।

দ্বিতীয়দিন ছিল ভারত বনাম স্কটলেণ্ডের খেলার কথা কিন্তু বৃষ্টির জন্য খেলা হয় নি। তারপরের দিন ভারতের খেলা হয় পাকিস্তানের সঙ্গে। ম্যাচটি ড্র হয়ে যায়। কিন্তু ক্রিকেটের এই নতুন সংস্করণে ড্র হ'লেও 'বল আউট' নামে একটি নিয়মের দ্বারা জিতা সম্ভব। ভারত এই নিয়মের দ্বারা পাকিস্তানকে হারায়। ভারতের এই খেলা দেখে সবায় মনে হয়েছিল ভারত সুপার এইটে হেরে যাবে।

সুপার এইটের একটি খ্যাচে যুবরাজ সিং ছয় বলে ছয় ছক্কা মারে বিশ্ব রেকর্ড করেন। এরকম করে এক ধাপ এগোতে এগোতে ভারত এসে পৌঁছাল ফাইনালে এবং ফাইনালে তাদের বিরুদ্ধে ছিল সেই তীব্র প্রতিদ্বন্দ্বী পাকিস্তান যাদেরকে ভারত লিগ ম্যাচে হারিয়েছিল। সেই সময় পাকিস্তানও প্রতিশোধের আশুণে জ্বলছিল। সেই সময় পাকিস্তানের অধিনায়ক সোয়েব মালিকও নতুন খেলোয়াড় মিসবা-উলহক দুর্দান্ত ফর্মে চলছিল।

বিকেল ৫.৩০ টায় খেলা শুরু হয়। সেইদিন ছিল ২৪ সেপ্টেম্বর এবং ভারত টেস জিতেই ব্যাট করার সিদ্ধান্ত নেয়। কিন্তু ভারতের শুরু ভালো যায়নি, কিন্তু গৌতম গম্ভীরের ৭৫ রানের ইনিংসে ভারতে ২০ ওভারে ১৫৮ রাণ করে। জয়ের জন্য ১৫৯ রাণ লাগত পাকিস্তানের। কিন্তু পাকিস্তানেরও প্রথমেও তৃতীয় ওভারে একটি একটি করে ব্যাটসমেন আউট হয়। সেই দুইটি উইকেটেই আর পি সিং নামে একজন নতুন জোরে বলার নেন, ব্যাটসমেন দুইটি গেলেও পাকিস্তানের রাণের রেট ছিল ভাল, কারণ ইমরান নাজির নামে এক ব্যাটসমেন শ্রীশাস্ত্রের প্রথম ওভারে ২১ রাণ গুটিয়ে নেন কিন্তু চতুর্থ ওভারে রবিন উথাপ্পার স্টাম্পের দিকে বল ছুঁড়ে মারল ও ইমরান নাজির রাণ নিতে গিয়ে রাণ আউট হন। এরকম করে খেলা এগোতে থাকে তখন যেন লাগছিল ভারত জিতে যাবে। ভারতের দলকে উৎসাহ দিতে সেই সময় ফিল্মের অভিনেতা শাহরুখ খানও উপস্থিত ছিলেন। এক সময় যখন লাগছিল ভারত জিতবে কিন্তু পাকিস্তানের ব্যাটসমেন মিসবা-উলহক এক ওভারে তিনটি ছক্কা মারেন ও তারপরের ওভারে আরেক ব্যাটসমেন সোহিল তানবির দুইটি ছক্কা মারেন কিন্তু পরে পাঁচ নম্বর বলে সে আউট হয়ে যায়। এরকম করে শেষ ওভার উপস্থিত হয় এবং পাকিস্তানের জয়ের জন্য ১৩ রাণ প্রয়োজন। ভারতের হয়ে বল করতে আসেন যোগিন্দর শর্মা, প্রথমেই তিনি ওয়াইড দিয়ে শুরু করেন ও তারপরের বলে মিসবা-উলহক ছক্কা মারেন। শেষে চার বলে সাত রাণ দরকার। সব ভারতীয়ের বুক দুরদুর করছিল। সবার মনে হয়েছিল ভারত হেরে যাবে কিন্তু মিসবা-উলহক ফাইন লেগের উপর দিকে মারতে গিয়ে আউট হয়ে যায়, এবং ভারত জিতে যায়।

ভারত জেতার সঙ্গে সঙ্গে বোম ফোটানো শুরু হয় এবং আকাশে এই দৃশ্য দেখে মনে হয় যেন দীপাবলী হচ্ছিল সেইদিন। সারা ভারত যেন চাক দে ইণ্ডিয়ার গানে সেইদিন নাচছিল। □

২০-২০

বিশ্ববিজয়ী

শ্রী প্রদীপ রয়

স্নাতক প্রথম বর্ষ

সংকেত :

২০-২০ ওয়ার্ল্ড-কাপ খেলা শুরু হবার সময় খুব কম মানুষেরই আশা ছিল যে ভারত এ প্রতিযোগিতার বিজয়ী হবে, কারণ ভারতের দলে সবচেয়ে বেশি গুরুত্বপূর্ণ মহান খেলোয়াড় শচিন টেনডুলকার, সৌরভ গাঙ্গুলি এবং রাখুল দ্রাবিড় ভারতীয় দলে নাই। ভারতীয় দলে বেশির ভাগই ছিল যুবক। তাহাদের কাছে অভিজ্ঞতা না থাকিলেও দিন মনের বিশ্বাস এবং কিছু করার সাহস। তাদের দলে অধিনায়ক ছিলেন মহেন্দ্র সিংহ ধনি, তাহার পরিচালনায় ও কার্যকলায় ভারত ২৪ বছর পরে বিশ্বকাপ নিজের ঘরে আনতে পেরেছে। এর আগে একমাত্র কপিল দেবই এই কার্যটি করেছিলেন। এই প্রতিযোগিতায় ভারত অস্ট্রেলিয়া, পাকিস্তান, ইংলেণ্ড, সাউথ আফ্রিকাকে হারিয়ে বিশ্ববিজেতা হয়েছে।

ভারতীয় দলের বিজয় যাত্রা :

প্রথম ম্যাচ ছিল ভারত এবং স্কটলেণ্ডের সঙ্গে। সে ম্যাচটি বৃষ্টিতে ধুয়ে পরল। সেই ম্যাচটি ধুয়ে পরায় ভারতের সুপার আট ড্রু ওঠা কঠিন হয়ে পরল, কারণ তারপরের ম্যাচটি ছিল পাকিস্তানের সঙ্গে। ড্রু মেচে যে করে হক পাকিস্তানকে হারাতে হবে অথবা খুব অল্প পরিমাণ রাণে অথবা খুব অল্প বল থাকতে হারাতে হবে।

পাকিস্তান এবং ভারতের ম্যাচ শুরু হল। পাকিস্তান টস জিতে প্রথম বলিং করল এবং ২০ ওভারের মধ্যে ভারতকে মাত্র ১৪১ রাণের মধ্যে আটকিয়ে নিল। পাকিস্তান ভেবেছিল যে অল্প সময়ের মধ্যে ম্যাচ শেষ করে দেবে কিন্তু তা হল না এবং এই ম্যাচটি 'ড্রু' হয়ে গেল। কিন্তু ২০-২০ একটি নিয়ম আছে যে এই খেলায় ড্রু পদ্ধতি নাই। যদি কোন ম্যাচ ড্রু হয় তা বল আউট হিসাবে নির্বাচিত করা হবে। ভারত বল আউটে জিতে গিয়ে ম্যাচে কজা করে নেয়। এই ম্যাচটি যাঁরা দেখেছেন তাঁরা বলবেন পয়সা উশুল।

দ্বিতীয় ম্যাচটি হয় ভারত এবং নিউজিল্যান্ডের সঙ্গে তা ভারত মাত্র ১০ রাণে হেরে যায়, এবং সেমিফাইনালে উঠায় সম্ভাবনা কম হয়ে যায়।

তৃতীয় ম্যাচটি হয় ভারত এবং ইংল্যান্ডের সঙ্গে, এই ম্যাচে ভারতের যে করে হোক জিততে হবে। ম্যাচে মোটামোটি সবাই ভাল খেলে কিন্তু যুবরাজ সিংহের ছয় বলে ছয়টা ছক্কা এবং সবচেয়ে কম বলে অর্ধশতক করা বিশ্ব রেকোর্ড হয়ে দাঁড়িয়েছে। এবং এর জন্য তাহকে বি.সি.সি. আইরেএ এককোটি টাকা উপহার দিয়েছেন।

চতুর্থ ম্যাচটি হয় ইণ্ডিয়া এবং সাউথ আফ্রিকার সঙ্গে। এই ম্যাচটি ইণ্ডিয়া ৩৭ রাণে জিতে যায় এবং সেমিফাইনালে প্রবেশ করে।

পঞ্চম ম্যাচটি হল ভারতের সবচেয়ে বড় এবং কঠিনতম ম্যাচ। কারণ সেই ম্যাচটি হল ভারত এবং অস্ট্রেলিয়ার, সেই ম্যাচটা ভারত ১৫ রাণে জিতে ফাইনালে প্রবেশ করে।

ষষ্ঠ এবং ফাইনাল ম্যাচটি হল পৃথিবীর সবচেয়ে বড় এবং যা দেখতে সবমানুষ চায়। ভারত ও পাকিস্তান ফাইনালে। এই ম্যাচে ভারত টস জিতে প্রথমে বোলিং করে ১৫৪ রাণ টারগেট দিয়ে দেন। মহেন্দ্রসিংহ ধনি জানতেন যে এই ম্যাচ যদি জিততে হয় উকেট ফেলতে হবে, এবং এই কার্যে তার বোলার সম্পূর্ণ সঙ্গ দিয়েছেন। সবচেয়ে মহত্বপূর্ণ ভূমিকা গ্রহণ করেছিল এই তিনজন বোলার— ইরফান পাঠান, আর. পি সিংহ এবং যোগেন্দ্র শর্মা। ইরফান পাঠানকে মেন অব দ্য ম্যাচ দেওয়া হয়েছে তিনি ৩টি উইকেট নিয়েছেন মাত্র ১৬ রাণ দিয়ে। ভারত এই ম্যাচটি পাঁচ রাণে জিতে গিয়েছিল। এই বিশ্ব বিজেতা দলের জয়ের জন্য সব খেলোয়ারের সব রাজ্যের নেতারা ৫ লক্ষ টাকা করে দিয়েছেন। সেইজন্য এই ওয়ার্ল্ড কাপটি সকলে চিরজীবন পর্যন্ত স্মরণ করবে।

গুরুত্ব :

২০-২০ বিশ্বকাপের প্রধান গুরুত্ব হলে যে—আজকাল মানুষের ৫০-৫০ অভ্যর্থনার খেলা দেখা সম্ভব নয়, কারণ সবার কাছে সময়ের অভাব থাকে এবং কাজের ভার থাকে, কিন্তু ২০-২০ বিশ্বকাপ আরম্ভ হওয়াতে মানুষ তা দেখেও তাদের কাজ সম্পূর্ণ করতে পারে। □

কবিতা গুচ্ছ :

(১)

মোদের কলেজ

শ্রী অজয় সাহা

উঃ মাঃ প্রথম বর্ষ

কে.সি দাস, কে.সি দাস
নামেই যায় চেনা,
গৌহাটির সেরা কলেজ
করবে না কেউ মানা।
হাজার দুয়েক ছেলে মেয়ে
এই কলেজে পড়ে।
ফি-বছরই কলেজ ফাইনালে
ভালো ফলাফল করে,
নানা দিকেই পারদর্শী
কলেজের ছেলে-মেয়েরা
খেলা-ধূলা কিংবা কুইজ
তাদের হারায় কারা?
সবদিকেই এই কলেজ
শহরের সেরা,
এই কলেজে পড়ি বলে
গর্বিত তাই মোরা।□□

(২)

তোমায় কবে পাব মা

তোমায় কবে পাব মা
কবে আমার নিবি কোলে,
আমি যে অনাথ শিশু
যাই যে আমি সব ভুলে,

ধ্যান করি মা তোমার ঐ শ্রীচরণ,
হয়না কেন মা, আমার মনের মত ন,
দেবী হয়ে মা থাকিস দূরে,
এই ভিন্নতা হবে কবে দূরে।
আমার দুঃখের কান্না কাটি,
নয়তো মা সেটা খাঁটি।
আমি খেলা পেলেই যাই যে ভুলে
তবুও কেন নিসনে তুলে।
অনাথ আজ হয়েছি মা
ভালবাসতে হয়েছি মা
ভালবাসতে চাই যে মা
মমতার সন্ধানে তাই
খজে চলেছি যে বিরাম নাই □□

(৩)

সন্মান

প্রথম সন্মান পিতৃ-মাতৃ
যার দ্বারা দেখো পৃথিবী
যার গভে দশমাস দশদিন
একদিন হ'লে পৃথিবীর অধীন।

দ্বিতীয় সন্মান শিক্ষা গুরু
যে জনে শিক্ষা দিয়ে সবকিছু দেখায়
তৃতীয় সন্মান বয়স্ক বৃদ্ধদের
অনেকজনে কথা রাখে আবদ্ধ
চতুর্থ সন্মান দেশ বাহিনীর
দেশের জন্য প্রাণ আত্মতা দেয়
সবথেকে প্রয়োজনীয় অদৃশ্য ভগবান
করবোনা তাহার কখনও অপমান।
শ্রদ্ধা-ভক্তি দিয়ে তাহাকে জানিব
সর্বদা তাহার প্রার্থনা করিব। □□

(8)

পরীক্ষার ভাবনা

পরীক্ষা এলেই আমি বলি
পরীক্ষা এল ভাই,
কি যে করি এবার আমার
দুঃখের সীমা নাই।
সারাটা বৎসর ফাঁকি দিয়ে
কাটিয়ে দিলাম বেশ,
বাবা-মা টিচার রেখে
সব করলেন শেষ।
অঙ্ক, ইংরাজি, গ্রামার নিলে
মাথাটা ঘোরে বন বন
জ্যামিতি, ভূগোল আঁকাতে বসলে
হাত করে টন টন।
ইতিহাসের দুনিয়াটা
মনে রাখা যায় না,
স্যার বলেন; এই জন্যই
পরীক্ষায় পাশ হও না
এসব কথা মনে রাখার
সময় কোথায় পাই,
তহিতো বলি এবার আমার
দুঃখের সীমা নাই।□□

(৫)

মামা বাড়ি

মামা বাড়ি গিয়ে আমার দুঃখ হল ভারি
সেই কথাটি বলতে গিয়ে বুক ফাটে আমারি
গেলাম আমি মামাবাড়ি এত আশা নিয়ে,
ভাবলাম ভালো খাবো আমি সেই খানেতে গিয়ে

দুপুর বেলা সবাই ঘম,

ঘুরছি আমি বাগানে

একলা আমি বাগানেতে,

আম গাছেরই সন্ধানে।

কিন্তু, কোথায়, দেখছি না তো,

পছন্দের আম গছটি,

ঘরে ফিরে ঘরে এসে,

শুনলাম সে কথাটি।

মেজ মামার ছেলের নাকি মুখে ভাত কবে,

মামাবাড়ীর বাগানেতেই উৎসবটি হবে।

সেই কথাটি ভেবে মামা গাছটি কেটে দিলেন,

সেই সঙ্গেতেই আমার মনের আশা কেড়ে নিলেন

কি আর হবে এই ভেবে আমি

ঘরে ফিরে গেলাম।

আম গাছের কথা ভেবে আর,

মামা বাড়ি না এলাম।□□

হৃদপিণ্ডের আত্মকথা

শ্রী দেবলীনা দত্ত

উঃ মাঃ প্রথম বর্ষ

আমি হৃদপিণ্ড তোমার
ত্রিকোণ আকার আমার।
রঙটা ফঁ্যাকাসে লাল
শোন মোর হালচাল।
ওজন সারে তিনশো গ্রাম
বুকের বামে আমার ধাম।
কাজটা আমার বড়ই জরুরী,
কোষে কোষে তব রক্ত ভরি।
ফাঁকি যদি দিই দৈবাৎ
অক্লা পাবে তৎক্ষণাৎ।
কি আর বলব আমি
এখন শেষ করি কবিতাখানি।

জীবন বন্দনা

শ্রী সোণালী সাহা

স্নাতক প্রথম বর্ষ

বিপদ-আপদ আসেই যদি
নিজের লক্ষ্যে থাকব ঠিক।
বাজে লোকের পরামর্শে
ভুলবো নাকো দিক-বিদিক।

মনটা রেখো গো মন প্রভুর
নিও শীতল পায়ে
দিবা রাতি বইঠা চালাবো
মোর ওই ক্ষুদ্র নায়ে,
পাহার প্রমাণ ঢেউ গুলিরে
শত কণ্ঠে দি বো ধিক্

বিপদ দেখে পাবো না ভয়
বিপদকে উপেক্ষা করেই
করবো তারে জয়।
বাধার সুযোগ নিয়েই এগয়সে
সেই জনাই সাধন রসিক।

□□□

বাংলা ভাষা

শ্রী চম্পা রায়

মাতক দ্বিতীয় বর্ষ

সব ভাষার মধ্যে,
মহান বাংলা ভাষা।
এই ভাষার উপর,
বাঙ্গালীর ক'ত আশা।।
ক'ত তিরস্কৃত হয়েও
সেই আছে যে দাঁড়িয়ে।
কারুর ক্ষমতাই নেই,
তাকে দেখাবে যে নাড়িয়ে।।
ক'ত ভাবে, ক'ত রূপে,
এই ভাষা যে অলংকৃত।
সকলকে মানতেই হবে,
এ যে ক'তই প্রকৃত।।
ইতিহাসের ক'ত কথাই,
এই ভাষায় যে আবদ্ধ।
অন্য ভাষায় অনুবাদ করে,
তৈরী যে ক'ত নিবন্ধ।।
বাংলার মাটির পুরুষরা,
ক'ত মহান ব্যক্তি দিলেন।
বাধ্য হয়ে বৃটিশরা
তাদের সন্মানের আসন ছিলেন
সব ভালো গ্রন্থই হয়
বাংলা ভাষায় রচিত।
অনুবাদ করে সবে
সেটা সকলের পরিচিত।।
কবির ভাষায় তাই—
বলতে আমি চাই,
“মোদের গরব মোদের আশা
আ মরি বাংলা ভাষা।” □□

সন্ধান

শ্রী প্রাণকৃষ্ণ দাস

স্নাতক তৃতীয় বর্ষ

কতো সুখে ছিলাম আমি তোমরা কি তা জানো?
বিশ্বাস যদি না-ই-হয় আমার সাথে চলো।
তোমাদেরকে দেখবো বলে এসেছি যে আমি
বহু কষ্ট সয্য করে তোমাদের মধ্যে নামি।
একই ভাবে চলেছিলাম একটাই ছিলো আশা
সম-সুরে ধরেছিলাম মহাকাশের ভাষা।
আমি যখন চলে আসি তোমাদের বাড়ী
কত বার জনম লই ক'ত বার মরি।
লক্ষ লক্ষ বার দ্বারে দ্বারে লয়েছি জনম
তারি পরই হয়েছি আমি তোমাদের সম।
এসে দেখি ঝগড়া ঝাঁটি মারা-মারি অনেক
খণ্ড-বিখণ্ড করে তোমার বানিয়েছো দেশ।
আমার সাথে চলো তোমরা একত্রিত হবো
'আমি' শব্দ তুলে দিয়ে 'আমরা' হয়ে যাব।
ক'তো সুন্দর স্থান মোর শান্তির প্রাণ
আসবে সবাই গাইবো মোরা বাতাসের গান।

□□□

পরিবার

শুভ্রা রয়

উঃ মাঃ প্রথম বর্ষ

আয়রে বাই ভাইবোনেরা ধরি হাতে হাত,
পরিবারের গান গাই মিলে এক সাথে।
এক সাথে সবাই মিলে যদি করি কাজ,
সেইঘর হয় সুখের আগার নেইকো কারো লাজ।
ঝগড়া-বিবাদ করলে হয় নিজেরই অপমান,
হাসি মুখে করতে হবে কাজের সমাধান,
নিজের দায় কখনো আমরা অন্যকে না দেই,
শৃঙ্খলা আছে সব কাজেতে অলসতা নেই,
যে-সব কাজে মন বসেনা পালাতে চায় চিত্ত,
পরিপাটি করে আমরা করি সে কৃত্য,
শ্রদ্ধা-আদর-ভালোবাসা সবাইকেই করি,
সুখ-শান্তির অনুভূতি তাইতো হৃদয়ে ধরি
কেবল 'আমার আমার' করি নাকো অন্যের কথাও ভাবি।
মিলমিশে সবাই আমরা আঁকি সুখের ছবি।
হেথার আছে মেলামেশা আনন্দে বিহার,
শুদ্ধ পরিবেশে গড়ে তুলি সুখেরই সংসার।।

একটি বৃষ্টির দিন

কঙ্কনা আচার্য

স্নাতক দ্বিতীয় বর্ষ

রবিবার সকালবেলা পড়তে বসেছি যখন।
ঝম ঝমিয়ে হঠাৎ করে বৃষ্টি নামল তখন।।
বৃষ্টি দেখে মনটা আমার খারাপ হয়ে গেল।
বৃষ্টির এই বাদলা দিনে কি করব বল।।
বৃষ্টিবাদল শেষ হ'লে বাইরে এসে দেখি।
বাইরের আর কিছুই ভিজতে নেই বাকী।।
গাছের থেকে টুপ টুপিয়ে বৃষ্টির জল পরছে।
জলে ভেজা পাখিগুলি কিচিরমিচির করছে।।
খাল-বিল, নদী নালা জলে পরিপূর্ণ।
কাদাময় রাস্তাঘাট জনমানব শূন্য।।
বাইরের অবস্থা দেখে ঘরে ফিরে আসি।
বইটা নিয়ে আবার পড়তে আমি বসি।।

মা

শ্রী সোণালী দে

উঃ মাঃ প্রথম বর্ষ

মা আমার মা, মা আমার মা
কোথায় তুমি মা?
কেন এ পৃথিবী থেকে গেলে
তুমি আমায় একা ফেলে?
কেমন করে থাকব আমি
ভাবলে না কেন গো তুমি?
কি দোষ করেছি আমি
যে ফাঁকি দিয়ে চলে গেলে তুমি
ভালোবাসা পাওয়ার অধিকার
নাই কি শুধু আমার?
মার ভালবাসার ভাঙার
কখনও পাব না আমি আর
মনে পড়লে এ কথা
জোগে উঠে সব মনের ব্যথা
সব ব্যথা কমে যায় সময়ের সাথে
কিন্তু এ ব্যথা ভুলতে পারছি না কোন মতে
ভগবান কাউকেও যেন না দেয় এই দুঃখ
এই প্রার্থনা করব আমি শেষ পর্যন্ত।

দুর্গাপূজা

শ্রী চম্পা রায়

স্নাতক দ্বিতীয় বর্ষ

এসেছে এসেছে দেখ,
শরৎ এসেছে।
সেজেছে সেজেছে দেখ,
মণ্ডপ সেজেছে।।
কিছুদিনের মধ্যেই আসবে,
দুর্গাঠাকুরের মূর্তি।
তাই ভেবে আমার,
বড় হচ্ছে ফুটি।।
নতুন জামা পরে আমি,
ক'ত জায়গা ঘুরব।
বান্ধবীদের সাথে নানা,
গল্প গুজব করব।।
দূর-দূরান্ত থেকে,
সবাই কাছে আসবে।
এই ফাঁকে সকলের সাথে,
দেখা হয়ে যাবে।।
পুজোর মধ্যে আমরা,
বড় করব মজা।
দশমীর পরে আবার,
পেতে হবে সাজা।।
অপেক্ষা করতে হবে,
শরৎকালের আবার।
কবে যে আসবে আমার
পূজা দুর্গা মা-র।।

□□□

প্রাতঃভ্রমণ

শ্রী মনোজ বোস

উঃ মাঃ প্রথম বর্ষ

ভোরে ঘুম থেকে উঠা আমাদের পারিবারিক রীতি। আমি ভোর বেলা ঘুম থেকে উঠি। চারিদিকে তখন পাখীর ডাক, মৃদু বায়ু তখন বইতে থাকে। ফুলের গন্ধে ছড়িয়ে পড়ে, আকাশে সূর্য উঁকি দিতে শুরু করে। ভোরের এই নিন্দিতা, পরিবেশের স্বচ্ছতা, আমাদের কর্মশক্তিকে দারুণ ভাবে বাড়িয়ে দেয়, আমরা অনায়াসে আমাদের দিনের কাজকে সু-সম্পন্ন করতে পারি।

প্রাতঃভ্রমণে দেহের সর্ব অঙ্গ সঞ্চালিত হয়—সব কয়টি মাস্‌ল ও দেহের যন্ত্রপাতি, সব কিছুর ব্যায়াম হয়ে যায় হাঁটার সঙ্গে সঙ্গে। পরিবেশ এই সময় দূষণমুক্ত হওয়ায় বিশুদ্ধ অক্সিজেন গ্যাস শ্বাসের সঙ্গে গ্রহণ করিতে পারি। হাঁটার ফলে শ্বসন দ্রুত হয়ে যায় ফলে আমরা বেশী মাত্রায় কার্বন-ডাই-অক্সাইড ত্যাগ করি এবং প্রচুর বিশুদ্ধ অক্সিজেন গ্রহণ করি। এই অক্সিজেন সরাসরি রক্তে প্রবেশ করে এবং রক্তকে পরিশোধিত করে। পরিশোধিত রক্ত আমাদের কর্মক্ষমতা বাড়িয়ে দেয় এবং রোগ-বীজাণুকে তৎপরতার সঙ্গে ধ্বংস করে শরীরকে ব্যাধিমুক্ত করে। জ্ঞানী লোকেরা তাই প্রাতঃভ্রমণের উপর অনেক গুরুত্ব দিয়ে থাকেন।

প্রাতঃভ্রমণের থেকে আমরা প্রচুর লাভ করতে পারি, তাই এই প্রাপ্তিকে অবহেলা করা একেবারেই অনুচিত। □

“অন্ন চাই, প্রাণ চাই, আলো চাই, চাই মুক্ত বায়ু চাই বল, চাই স্বাস্থ্য, আনন্দ-উজ্জ্বল পরমায়ু, সাহস-বিস্তৃত বক্ষপট।”

—রবীন্দ্রনাথ

অঙ্গীকার

এ বিশ্বকে আগামী প্রজন্মের বাসযোগ্য করে তোলার দায়িত্ব আমাদের
—ছাত্র সমাজের। আমাদের ভবিষ্যত পরিকল্পনার মধ্যে রয়েছে,
জলাশয় ও জলাভূমি সংরক্ষণ, কল-কারখানার বর্জ্য ও
ধোঁয়া নিয়ন্ত্রন, বনসৃজন, বৃক্ষরোপন, দৈনন্দিন
জীবনে প্লাস্টিকের ব্যবহার নিয়ন্ত্রন এবং
নদী-নালা সংস্কার। এ ছাড়াও সুষ্ঠু
প্রচারের মাধ্যমে জনমানসে সুন্দর
পরিবেশ গড়ে তোলার চেতনা
জাগিয়ে তুলতে আমরা
অঙ্গীকারবদ্ধ। এই পৃথিবী
সুন্দর রাখার দায়িত্ব
আমাদের সকলের।

भारतीय गद्य साहित्य में भट्टदेव का योगदान

डा० देवेन चन्द्र दास

भारतीय संबिधान द्वारा स्वीकृत सभी भाषाएँ भारत की राष्ट्रभाषा है, क्योंकि ये सभी भारत राष्ट्र की भाषा हैं। इस देश में जितनी बोलियाँ हैं सब राष्ट्र की बोलियाँ हैं। इन सभी भाषा-बोलियों को एक सूत्र में बाँधने तथा समझने के लिए एक सूत्रधारी भाषा की आवश्यकता होती है। इस सूत्रधारी भाषा के रूप में भारतीय संबिधान में हिन्दी भाषा की स्वीकृति प्रदान की, इसलिए हिन्दी राष्ट्रभाषा के साथ राजभाषा, यानि संपर्क भाषा भी है; परन्तु दुर्भाग्य की कथा यह है कि स्वतंत्रता के साठ वर्ष पश्चात् भी हिन्दी पूर्णतः राजभाषा नहीं बनी। हम पहले अँग्रेजों के दास थे और वर्तमान पूर्णतः अँग्रेजी का गुलाम बन चुके हैं। हमारी भाषाएँ आज दासी हैं, अँग्रेजी रानी। इस क्षेत्र में हिन्दीभाषी सबसे आगे हैं। इससे बढ़कर दुर्भाग्य और क्या हो सकता है?

आज से दो-ढाई वर्ष पहले भारतीय भाषाओं में गद्य का प्रयोग नहीं के बराबर थे। कहीं नाटकों में छिटपुट गद्य का प्रयोग होता था, लेकिन असमीया भाषा में आज से चार सौ वर्ष पहले गद्य का प्रौढ़ प्रयोग होना भारतीय भाषा साहित्य के लिए उल्लेखनीय कथा है।

मध्ययुगीन असम के धर्म प्रचारकों में हरिदेव, श्रीमन्त शंकरदेव, माधव देव और दामोदर देव प्रमुख थे। चारों केवल धर्मगुरु या धर्मप्रचारक ही नहीं थे अपितु भाषा, साहित्य, संस्कृति के सेवक तथा महान समाज संगठक भी थे।

दामोदरदेव ब्राह्मण थे। श्रीमन्त शंकरदेव के साथ मधुर संपर्क थे। आप स्वयं बहुत कुछ लिखने का प्रमाण नहीं है। प्रत्येक धर्म गुरु के अनेक शिष्य होते हैं। श्रीमन्त शंकरदेव के शिष्यों में से माधवदेव प्रधान थे, ठीक

उसी प्रकार दामोदरदेव के भी प्रधान शिष्य थे। कविरत्न वैकुण्ठनाथ भागवत भट्टाचार्य, जो संक्षेप में 'भट्टदेव' नाम से प्रख्यात हैं। भट्टदेव की तरह महान विद्वान तथा वैष्णव भक्त असम में आजतक जन्म नहीं हुआ।

ऊपरी असम में पिंगला नामक एक गाँव था। उस गाँव में 'बरओजा' नाम के पराशर गोत्र को एक विद्वान ब्राह्मण थे। उनका एक नाम प्रियोत्रम भी था। आप एक प्रख्यात विद्वान होने के नाते दूर दूर से अनेक विद्यार्थी आकर उनके टोल (गुरुकुल) में पढ़ते थे। प्रख्यात विद्वान होने के कारण लोग उन्हें 'बरओजा' कहते थे—

“ आपुनि पण्डित बहु शास्त्रक पढ़ाइला ।

सिकारणे नाम तार बरओजा थैला ।। ”

इस बरओजा को एक पुत्ररत्न का जन्म हुआ और उसका नाम रखा श्रीचन्द्रभारती, जो एक महान विद्वान के रूप से प्रख्यात हुआ था। यह भी कहा जाता है कि श्रीचन्द्रभारती उनका नाम नहीं, उपाधि थी। किसी कारणवश: आप पिंगला गाँव छोड़कर कामरूप जनपद के भेड़ाग्राम आकर बसे। उनका पुत्र कवि सरस्वती। उनकी पत्नी का नाम था तारादेवी। बहुत दिन तक अपुत्रक रहने के बाद एक सन्यासी के आशीर्वाद से दो पुत्र का जन्म हुआ। प्रथम पुत्र का नाम रखा रमाकांत और दूसरे का नाम वैकुण्ठ नाथ। यह वैकुण्ठनाथ ही भारतीय गद्य साहित्य का जनक भट्टदेव है। उनका जन्म हुआ था १४२० शक यानि 1558 सन ई० में।

दोनों भाई गोपाल देव के गुरुकुल में पढ़कर विद्वान बने। दोनों अति अल्प समय में व्याकरण, स्मृति, काव्य, पुराण, इतिहास आदि विषयों में निष्णात हो गए थे। पिता के आदेशानुसार वैकुण्ठनाथ ने गुरु दामोदरदेव के पास जाकर शरण ग्रहण किया और सत्र में भागवत व्याख्या करते रहे। उनसे भागवत सुनकर खुदिया सत्र में एक बड़ी सभा का आयोजन कर वैकुण्ठनाथ को 'भागवत भट्टाचार्य' उपाधि से विभूषित किया गया। उस दिन से आप वैकुण्ठनाथ के बदले भागवत भट्टाचार्य या 'भट्टदेव' नाम से प्रख्यात हुए। गुरु के आदेशानुसार आप बरनगर में रहकर वहाँ के लोगों को भागवत सुनाया था। भट्टदेव से भगवान को कथा सुनकर और श्रीकण्णलीला का

मधुर रस से पुलकित तथा कृतार्थ हो गए। बरनगर के लोग मिलकर एक बड़ी सभा का आयोजन किया और भट्टदेव को 'कविरत्न' उपाधि से भूषित किया।

गुरु दामोदर देव श्रीमद्भागवत को महान भक्त थे। उन्होंने सोचा कि भागवत को सार्वजनीन बनाने के लिए लोकभाषा में कथारूप (गद्य) देना आवश्यक है और इस उद्देश्य को साकार बनाने हेतु एक दिन भट्टदेव से कहा—

आरु एक जगत ईश्वर आज्ञा धरा ।
 कथा बंधं एकखण्ड भागवत करा ॥
 पूवै महापुरुषे करिल दशस्कंध ।
 कीर्तन भटिमा छबि दुलड़ी सुछन्द ॥
 तान करि सुगम करिओ भागवत ।
 स्त्री शूद्र सर्वलोक बुझे येन मत ॥ (रामराय)

अर्थात्—और एक जगत ईश्वर की आज्ञा लेकर कथाबंध (गद्य में) भागवत की रचना करो। पहले महापुरुष (श्रीमन्त शंकरदेव) ने दशस्कंध (दशम स्कंधो) अनेक छन्दी में रचना की थी। उस से भी सरल बनाकर, जिससे स्त्री शूद्र आदि भी सरलता से समझ सके, रचना करो।)

गुरु के आदेशानुसार चार वर्ष अक्लान्त परिश्रम कर सम्पूर्ण द्वादश स्कंध भागवत गद्य में रचना की और गुरुदेव को समर्पण कर दिया। गुरु दामोदर देव ने ग्रंथ को हृदय से लगाकर प्रेम से पुलकित हुए, भट्टदेव की प्रसंशा की, आशीर्वाद दिया। उसके कुछ दिन पश्चात गुरु दामोदर देव की मुक्ति हो गई थी।

भट्टदेव ने उसके पश्चात 'श्रीमद्भगवद्गीता' और विष्णुपुरी सन्यासी द्वारा रचित 'भक्ति-रत्नावली' को भी गद्य में लिखकर गद्य साहित्य को और अधिक प्रतिष्ठित किया था।

भट्टदेव संस्कृत के प्रकाण्ड विद्वान थे। उन्होंने संस्कृत में 'भक्तिसार' और 'भक्तिविवेक' नाम के दो ग्रंथों की रचना की थी। 'भक्तिसार' का उद्देश्य था श्रीकृष्ण को पूर्णब्रह्म के रूप में प्रतिष्ठित करना और 'भक्तिविवेक'

एकेश्वरवाद को दृढ़ से भी सुदृढ़ बनाने का प्रयास था। भारतीय धर्म और दर्शन में एक-ईश्वर को किस प्रकार महत्व दिया गया इसके लिए आपने प्रसार सहित ऋग्वेद, रामायण, महाभारत, छान्दोग्य उपनिषद, कथ-ईश-श्वेता-श्वतर उपनिषद, मनु, पराशर, वृहत् और विष्णु संहिता, पद्म वृहन्नारदीय, नरसिंह, ब्रह्माण्ड, कुर्म, बराह, गरुड, ब्रह्म, ब्रह्माण्ड, स्कन्द, अग्नि, मार्कण्डेय पुराण, विष्णु, धर्मोत्तर, पांचरात्र विष्णुयामल और अन्य 64 ग्रंथों की उद्धृति (उल्लेख) किया था।

इन ग्रंथों के अतिरिक्त उन्होने 'शरण संहिता', 'दामोदर भट्टिमा', 'शात्वन तंत्र', 'प्रसंगमाला', 'दामोदर व्याख्यान' आदि ग्रंथों की भी रचना की थी।

भारतीय भाषा में चार सौ वर्ष पहले इस प्रकार प्रौढ़ गद्य साहित्य नहीं है। गुरु के आदेशानुसार भागवत जैसा वृहत् ग्रंथ, गीता जैसा दार्शनिक ग्रंथ और 'भक्ति-रत्नावली' जैसा भक्तिरसात्मक ग्रंथ गद्य में लिखकर गद्य साहित्य को आगे बढ़ने का मार्ग प्रशस्त कर गए थे। शेष भारत के लोग इसके बारे में बहुत कम जानते हैं। कथा गीता के सम्पादन में पण्डित हेमचन्द्र गोस्वामी ने लिखा था - "भट्टदेव असम में जन्म न लेकर अन्य प्रांत में लेते तो आज सभी सभ्य जातिओं से परिचित हो जाते थे। यशस्या की श्मशान भूमि दुर्दशीया असम में जन्म लेकर प्रायः चार सौ वर्ष पहले हमारी भाषा और साहित्य को जिस प्रकार प्रगति कर गए, ये आज के असमीया समाज भी नहीं जानते हैं। इससे बढ़कर लज्जा की कथा क्या हो सकती है?"

भट्टदेव द्वारा रचित कथागीता पढ़कर बंगाल के प्रख्यात विद्वान सर प्रफुल्ल चन्द्र रय ने लिखा था-

It is a priceless treasure. Assamese prose literature developed to a stage in the far distant sixteenth century, which no other literature of the world reached except the writings of Hooker and Latimer in England.

सर आसुतोष मुखर्जी ने लिखा था-

The people who could write Gita in such prose in the sixteen century was not a small people.

कविगुरु रवीन्द्रनाथ ठाकुर ने लिखा था—

It is very striking book, interesting from many points of view. You may very well be proud of the author of this book who could handle prose in such a remarkably lucid style more than a century before we had any prose book in Bangal.

इन तत्त्वों के आधार पर यह निश्चित रूप से कहना उचित होगा कि भट्टदेव भारतीय गद्य साहित्य के जनक थे। □

रामायण के निशिचर पात्रों में विवेक

डा० राधेश्याम तिवारी

प्रवक्ता, हिन्दी विभाग

मानव जीवन परावलम्बी है। समाज के बिना मानव जीवन पूर्णतया अधूरा है। इसी परिप्रेक्ष्य में मनुष्य संस्कृति का सहारा लिया। संस्कृति मनुष्य के आभ्यन्तरिक विचार की पूंजी है। मनुष्य कई तरह के विचारों से जूझता रहता है। शरीर से कार्य न करता हुआ भी मनुष्य निरन्तर मन से कार्य रत रहता है। गीता में कहा भी गया है कि मनुष्य किसी भी क्षण अकार्यकारी रूप में नहीं रह सकता। हमेशा कार्य करनेवाला प्राणी सत, रज, तम तीन प्रकार के विचारों से ओतप्रोत रहता है। सतो गुणी मानव अच्छे कार्य की ओर ही प्रवृत्त होता है। रजो गुणी मानव लोभ, क्रोधजन्य कार्य को करके आनन्द पाता है। तमोगुणी मानव मात्र निकृष्ट कार्यों में ही मन लगाता है। निकृष्ट कार्यों को करता हुआ प्राणी अधम योनि में जागिरता है। वह निशिचर की श्रेणी में आ जाता है। वह बुरा कर्म ही करता रहता है। रावण ब्राह्मण जाति का प्राणी था। उसके पिता ऋषि थे। उसकी कार्यशैली उसे निशिचर की श्रेणी में ला दिया। रावण अति विद्वान् था। रावण निर्मित संहिता और शिवताण्डव स्तोत्र आज भी भारतीय संस्कृति को संबल प्रदान कर रहा है। किन्तु उससे क्या हुआ रावण का चारित्रिक दोष था जिसके फल स्वरूप रावण ही नहीं उसका राष्ट्र तक भीषण संकट से गुजरा भयानक रक्तपात का सामना करना पड़ा।

सभी निशाचर अघोर कर्मी होते हैं ऐसा नहीं है। प्रह्लाद तो दानव वंश में ही उत्पन्न हुए थे। उनके पिता तो बड़े प्रबल धर्म विरोधी थे। प्रह्लाद को उन्होंने दानवीय कार्य करने का आदेश देते रहे किन्तु प्रह्लाद आत्मविवेक से ईश्वर भक्ति, न्याय, सदाचार में अपना मन लगाए रहे। परिणाम स्वरूप हिरण्यकश्यप ने प्रह्लाद को नाना प्रकार की यातनाएँ देते रहे। हृद तो तव होगयी जब उन्हें शिलाखंड से ढकेला गया। तेल के कड़ाह में डाला गया। होलिका के साथ आग में बैठने को मजबूर किया गया। उनकी विवेकशक्ति ने यह सब करने को सक्षम संबल प्रदान करती रही। उनका विचार था—

1. हिम्मत न हारिये विसारिये न राम।
जाहि विधिराखे राम वाही विधि रहिए॥
2. बूंद अघात सहहि गिरि कैसे, खलके वचन संतसह जैसे।
3. संतन छोड़ई संतई कोटिक मिले असंत।
मलय भुअंगहि वेधिया सीतलता न तजंत॥

कहा जाता है कि—

अतिशय रगड़ करै जो कोई अनल प्रकट चंदन ते होई।

ऐसा सिद्धान्त प्रह्लाद के साथ भी हुआ। संत हृदय दानववंशी प्रह्लाद को विश्वास ही नहीं अखण्ड विश्वास था कि ईश्वर सर्वत्र व्याप्त है।

उन्हे ज्ञात था कि—

हरि व्यापक सर्वत्र समाना प्रेम से प्रकट होहि भगवाना।

उनकी यही विश्वास पूर्ण धारणा खंभे से नृसिंहावतार रूप में ईश्वर प्रकट करने में कामयाब रही। प्रह्लाद की विवेक शक्ति आज भी स्तूत्य है।

रामायण में भी दानवों में विवेकशक्ति का सर्वथा अभाव नहीं रहा। धार्मिक भी थे विभीषण को तो स्पष्ट शब्दों में राम ने कहा—

खलमंडली वसहु दिनराती। सखा धर्म निबहइ के हि भांती॥

मैं जानउँ तुम्हारि सव रीती। अतिनय निपुन न भाव अनीती॥

(मनास-5-45-3)

ईश्वरी सत्ता भी विभीषण के अन्दर नय निपुणता का प्रमाण पत्र प्रस्तुत कर दी। हाँ यह अवश्य प्रमाणित होता है कि दुष्टों के बीच रहकर सत्कर्म कर पाना बड़ाही कठिन है। इसी कारण तो विभीषण ने स्पष्ट कर दिया—

बरु भल वास नरक कर ताता। दुष्ट संग जनि देइ विधाता॥

अव पद देखि कुशल रघुराया। जो तुम्ह कीन्हि जानि जनदाया॥

(मनास-5-45-4)

यहाँ यह जानना आवश्यक है कि अच्छे कार्य को करने के लिए अच्छे परिवेश की आवश्यकता है। नहीं तो सत्ता का आनन्द लेनेवाला विभीषण सत्ता से अपना मोह हटाकर हरदम विवेक शक्ति का ही सहारा लिया। जहाँ

तक रही बात वासकी तो विभीषण अपना निजी आवास तो बड़ा अच्छा ही बना रखा था। तभी हनुमान जी उसके आवाज पर पहुँचने पर आश्चर्य प्रकट करते हैं—

भवन एक पुनि दीख सुहावा । हरि मन्दिर तहँ भिन्न बनावा ॥
 रामायुध अंकित गृह, शोभा बरनि न जाइ ।
 नव तुलसी का वृन्द तहँ, देखि हरष कपिराय ॥
 लंका निशिचर निकर निवासा । इहाँ कहाँ सज्जन करबासा ॥
 मन महुँ तरक करै कपिलागा । तेहीं समय विभीषण जागा ॥
 राम राम तेहि सुमिरन कीन्हा । हृदय हरष कपि सज्जन चीन्हा ॥

(मनास-5-4-4 से-5-5-1 तक)

हनुमान जी जब सीता अन्वेषण हेतु लंका में प्रवेश करते हैं तो विभीषण के घर की संरचना का देखकर हैरान रह जाते हैं। बड़ी प्रसन्नता का अनुभव करते हैं। मन ही मन सोचते हैं कि यहाँ तो राक्षसों का निवास है यहाँ सज्जन का निवास कैसे हो सकता है। इसी उधेड़ बुन में थे ही कि विभीषण की निद्रा टूट गयी विभीषण ईश्वर नाम राम रूप में उच्चरित करके स्मरण किया। इतना सुनते ही हनुमान जी को समझते देर नहीं लगी कि विभीषण एक सज्जन प्राणी है। सज्जनता का प्रतीक विभीषण अपना परिवेश भी बड़ा मनोरम बना रखा था। उसके घर के पास तुलसी के नये पौधे उगे हुए थे। उनके घर में राम के आयुध बने हुए थे। संस्कृति की पहचान रखनेवाले अपने चारों ओर संस्कृतिक आयोजन तो करते ही रहते हैं। विभीषण अपनी पहचान विवेकशीलों में बनाए रखना चाहता था। यही कारण है कि वह किसी प्रकार भी निशिचर सभ्यता को नहीं स्वीकार करता था। घर की बात तो घर की रही राजदरवार में भी विभीषण एक सलाहकार के रूप में हमेशा नीतियुक्त सलाह ही प्रदान करता था। मेघनाद द्वारा बाँधकर लाये गये हनुमान को सीख देने की बात जब चल रही थी तो विभीषण ने ही बीच बचाव करते हुए कहे—

नाइ सीस कर विनय बहूता । नीति विरोध न मारिअ दूता ॥

आन दण्ड कछु करिअ गुसाई । सबहीं कहा मन्त्र भल भाई ॥

(मानस-5-22-3)

रावण को जब यह समाचार प्राप्त हुआ कि राम की वानरी सेना सिन्धु पार आकर पड़ाव डाल ली है तो उसने अपने मन्त्रियों से उचित सलाह माँगी कि क्या करना चाहिए और क्या नहीं करना चाहिए। ऐसी बात रावण के मुह से सुनते जब नीति विरुद्ध बाते मन्त्रियों ने सलाह रूप में बतायी कि आपने तो देवताओं और राक्षसों को तो जीत ही लिया है तब तो आप को कोई श्रम नहीं हुआ अब मनुष्य और बानर किस गिनती में है। मन्त्रियों की ऐसी बाते हो ही रही थी कि उसी समय राजदरबार में विभीषण का पर्दापण हुआ। वे अपनी विवेकशक्ति का आधार लेते हुए रावण के पैर पकड़ लिए तथा इस प्रकार की बातें बताए—

जो कृपाल पूँछिहु मोहिबाता। मति अनुरूप कहउँ हित ताता ॥

जौ आपन चाहै कल्याना। सुजसु सुमति सुभगति सुख नाना ॥

सो पर नारि लिलार गोसाईं। तजउ चउथि के चंदकि नाई ॥

चौदह भुवन एक पति होई। भूतद्रोहतिष्ठइ नहिं सोई ॥

गुनसागर नागर नर जोऊ। अलप लोभ भल कहइ न कोऊ ॥

काम क्रोध मद लोभ सब नाथ नरक के पंथ।

सबपरिहरि रघुबीरहि भजहु भजहिं जेहि संत ॥

(मानस-5-37-38)

विभीषण अति उच्च कोटि के नीतिज्ञ प्राणी हैं। वे सत्य-असत्य, उचित-अनुचित, अच्छ-बुरा का प्रभाव अच्छी तरह जानते हैं। वे रावण से विनम्र भाषा में बात करते हैं। वे रावण की भलाई चाहते हैं। वे लंका की भलाई चाहते हैं। उनकी यही विनती होती है कि मैं अपनी मति के अनुसार बात करूँगा क्यों कि आपके मन्त्री लोगो में यह शक्ति नहीं है वे लोग तो आपस में भय के मारे प्रिय बोल रहे हैं जो हितकर नहीं है और सचिव वैद्य तथा गुरु जब डरके मारे प्रियबोले तो राज्य, देह और धर्म का शीघ्र नाश होता है। वे ठकुर सोहाती नहीं बोलते वे सत्य और प्रिय बोलने की सार्मथ्य रखते हैं तभी उन्होने कहा यदि आप अपना कल्याण चाहते हैं सुयश, सुमति, शुभ गति और अनेक प्रकार के सुख चाहते हैं तो पर नारिके मस्तक का दर्शन चौथ के चन्द्रमा की तरह त्याग दीजिए। चाहे कोई चौदहो लोको का स्वामी क्यों न

हो वह राम के सामने स्थिर नहीं रह सकता। काम, क्रोध, मद, लोभ आदि नरकगामी करानेवाले है।

इन सबका परित्याग करके संतो द्वारा भजे जानेवाले श्रीराम की भक्ति करिए। राम राजाओं के राजा है यही नहीं वे सभी लोको के स्वामी काल के भी काल है। वे सम्पूर्ण ऐश्वर्य, यश, श्री, धर्म, वैराग्य एवं ज्ञान के भण्डार है वे विकार रहित अजन्मा, व्यापक, अजेय, अनादि और अनन्त ब्रह्म है। वे पृथ्वी, ब्राह्मण गो और देवताओं का हित करने के लिए मनुष्य शरीर धारण किये हैं। वे अपने सेवकों भक्ति करनेवालो को सुख, आनन्द देनेवाले दुष्टों के समूह का नाश करनेवाले और वेद तथा धर्म की रक्षा करनेवाले हैं। वैर त्याग कर उन्हें मस्तक नवाइये। वे शरण में आये हुए के दुःखों का नाश करनेवाले हैं। वे सर्वेश्वर हैं उन्हें जानकी जी को दे दें तथा उन्हें भजिए। विभीषण ने पूरी तरह से समझाते हुए कहा कि राम मनुष्यों के ही राजा नहीं हैं। वे समस्त लोको के स्वामी और काल के भी काल हैं। वे सम्पूर्ण ऐश्वर्य, यश, श्री, धर्म, वैराग्य, एवं ज्ञान के भण्डार है। वे भगवान हैं। वे विकार रहित हैं। वे अजन्मा, व्यापक, अजेय, अनादि और अनन्त ब्रह्म हैं। उन कृपा के समुद्र भगवान ने पृथ्वी, ब्राह्मण, गौ और देवताओं का हित करने के लिए ही मनुष्य शरीर धारण किया है। हे भाई सुनिये वे सेवकों को आनन्द देनेवाले, दुष्टों के समूह का नाश करनेवाले और वेद तथा धर्म की रक्षा करनेवाले हैं। वैर त्याग कर उन्हें मस्तक नवाइए। वे श्रीरघुनाथ जी शरणागत का दुःख नाश करनेवाले हैं। हे नाथ उन प्रभु को जानकी जी दे दीजिए और बिना ही कारण स्नेह करनेवाले श्रीराम जीको भजिए। वे शरणागत का कभी त्याग नहीं करते; उनका नाम तीनों तापों का नाश करनेवाला है। वे ही भगवान मनुष्य रूप में प्रकट हुए हैं। हे दसशीस! मैं बार बार आप के चरणों में लगता हूँ। विनती करता हूँ कि मान मोह और मद को त्याग कर आप कोसलपति श्रीराम का भजन कीजिए। विभीषण की इतनी बात सुनकर रावण को बिल्कुल अच्छी नहीं लगी।

रावण का एक और बहुत ही बुद्धिमान मन्त्री था उसका नाम माल्यवान था। वह भी अति विवेकशील प्राणी था। वह विभीषण की बात सुनकर बड़ा ही सुख माना तथा रावण से उसने भी अनुरोध किया कि विभीषण की बातें

अक्षरसह सत्य है। विभीषण नीति विभूषण हैं उनकी बात का अक्षर सह पालन करना चाहिए। यथा—

माल्यवन्त अति सचिव सयाना। तासुवचन सुनि अति सुख माना।।
तात अनुज तव नीति विभूषण। सोउर धरहु जो कहत विभीषण।।

(मानस-5-39-1)

स्वयं रावण की धर्मपत्नी मन्दोदरी भी अति विवेकवती थी। वह रावण को गलत कार्यों से निवृत्त करने में बड़ी महती भूमिका निभाती थी। रावण सीता का अपहरण करके जब अशोकवाटिका में रख दिया तभी एक रात वह सीता से अनुरोध किया कि सीता उसकी ओर एक वार निरीक्षण करें तो वह मन्दोदरी आदि रानियों को उनकी परिचारिका बना देगा। सीता ऐसे प्रस्ताव को सिरे से नकारते हुए बुरा-भला कहने लगीं। रावण लज्जित हुआ, क्रोधित हुआ तथा सीता को मारने हेतु दौड़ा। ऐसी स्थिति देखकर विवेकवती मन्दोदरी नीतियुक्त बात कहकर उसे इस धिनौने कार्य से निवृत्त करती है। यथा—

सुनत बचन पुनि मारन धावा। मय तनया कहि नीति बुझावा।।

(मानस-5-9-4)

इतना ही नहीं राम की सैन्य शक्ति जब समुद्र लौंथकर लंका में प्रवेश कर गयी तब अपने परिचारिकाओं से नाना प्रकार की बाधाओं से भयाक्रान्त होकर विवेकपूर्ण बात रावण से कहती है कि जिसका दूत लंका की ऐसी दुर्गति कर दिया उसके आने पर लंका की क्या गति होगी। अतः वही रावण के चरणों पर पड़कर नीतिपूर्ण बात कही कि श्रीराम से विरोध छोड़ दीजिए मेरे कहने को अत्यन्त ही हितकर जान कर हृदय में धारण कीजिए। हे प्यारे यदि आप अपने साम्राज्य का भला चाहते हैं तो अपने मन्त्रियों को बुलाकर उसके साथ उनकी स्त्री को भेज दीजिए। सीता आपके कुलरूपी कमलों के बनको दुःख देनेवाली जाड़े की रात के समान हैं। हे नाथ जानकी को दिये विना आपका कल्याण शिव और ब्रह्मा भी नहीं कर सकते। राम के वाण सापों के समान हैं और राक्षसों के समूह मेढक के समान जबतक वे इन्हें ग्रस नहीं लेते तब तक हठ छोड़कर उपाय कर लीजिए।

(मानस-5-35-2-5-36)

दानवीय पात्रों में एक नारी पात्र त्रिजटा है। यह अशोक वाटिका में सीता की देख-भाल करती है। रावण के द्वारा किये जानेवाले व्यवहार से यह बिल्कुल सहमत नहीं थी। रावण के द्वारा धमकायी गयी सीता आत्मदाह तक करने की तैयारी कर लेती है। यह त्रिजटा ही एक ऐसी नारी पात्र है जिसने सीता जी को समझा कर कि रात की बेला में आग नहीं मिलेगी। सीता को आत्मदाह से बचाती है। राक्षसियों को भी रात्रिकालीन स्वप्न की बात बताकर उनसे कहती है कि सीता से मेल जोल बढ़ाकर अपना जीवन सुधार लो। सीता भी त्रिजटा की बात सुनकर बड़ी प्रसन्न होती है। राक्षसियों को सुरक्षा का आश्वासन तक दे डालती है। सीता के साथ त्रिजटा के वार्तालाप की बानगी इस प्रकार है—

त्रिजटा सन बोलीं कर जोरी। मातु विपति संगिनि तैं मोरी ॥
 तजौं देह करुवेगि उपाई। दुसहविरहु अब नहिं सहि जाई ॥
 आनिकाठ रचु चिता बनाई। मातु अनल पुनि देहि लगाई ॥
 सत्य करहु मम प्रीति सयानी। सुनै को श्रवन सूल समबानी ॥
 सुनत बचन पदगहि समुझाएसि। प्रभु प्रताप बल सुजसु सुनाएसि ॥
 निसि न अनल मिल सुनु सुकुमारी। असक हि सो निज भवन सिधारी ॥
 (मानस-5-11-1-2-3)

निशिचर पात्रों में मारीच का नाम बड़े ही महत्वपूर्ण ढंग से परिगणित किया जाता है। मारीच एक बार विश्वामित्र यज्ञ में राम के द्वारा वाण की चोट खाकर शिक्षा पा गया था। वह राम की महिमा को अच्छी तरह जान गया था। एकवार रावण उसके यहाँ पहुँचा उसे आया देखकर मारीच बड़ी उत्सुकता में पड़ गया वह उसे अच्छीतरह से सम्मानित कर के बैठाया। रावण से खबर पूछने पर रावण ने उसे स्वर्ण मृग बनने की आज्ञा दी। मारीच ने बड़े ही विनम्र शब्दों में कहा कि—

तेहि मुनि कहा सुनुहु दससीसा। ते नररुप चराचर ईसा ॥
 तासों तात बयरु नहिं की जै। मारे मरिय जिआए जीजै ॥
 मुनिमख रावण गयउ कुमारा। विनुफर सर रघुपति मोहिमारा ॥
 सत जोजन आयउँ छन माहीं। तिन्ह सन बयरु किये भल नाहीं ॥

भइमम कीट भृंग की नाई । जहँतहँ मैं देखउँ दोउ भाई ॥
जो नर तात तदपि अति सूर। तिनहि बिरोधन पाइहि पूरा ॥

(मानस-3-22-1-2-3)

इस प्रकार मारीच ने रावण से बहुत नीतिपूर्ण बात कह समझाने की चेष्टा की लेकिन रावण सीता हरण की पद्धति पर अडिग था और वह मारीच को गाली-गलौज देकर बहुत धमकाया तब मारीच ने सोचा-

तब मारीच हृदय अनुमाना । नवहिं विरोधे नहिं कल्याना ॥
सस्त्री मर्मी प्रभु सठधनी । वैद भाट कबि मानस गुनी ॥

(मानस-3-22-3)

नौ व्यक्तियों के साथ विरोध नहीं करना चाहिए । ऐसा विचार कर वह रावण की अपेक्षा राम के हाथों मरना अति भला सोचा और रावण के साथ मन में प्रसन्नता ला कर चल दिया । राम के हाथों मारा जा कर स्वर्ग की प्राप्ति किया । □

नारी के विविध स्वरूप

पूर्णमा सिंह

प्रवक्त्री, हिन्दी विभाग

‘जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसि।’

प्रकृति की सर्वोत्तम रचना है नारी जो सृष्टि की सम्पादिका है। सृष्टि के संचालन में नारी की महत्वपूर्ण भूमिका है इनके महत्वपूर्ण योगदान से सृष्टि में अजस्र परिवर्तन हुए हैं। यह कभी अबला है तो कभी चंडी तो कभी ममतामयी माँ के रूप में हमारे सम्मुख प्रस्तुत होती है। प्राचीन काल से लेकर आज तक के समय को देखते हैं तो नारी के विचारों में तरह-तरह के परिवर्तन देखने को मिलते हैं चाहे वह सामाजिक क्षेत्र हो, धार्मिक क्षेत्र हो या आर्थिक क्षेत्र।

विद्वत्जनों ने कहा है—

“काहू ना पावक जारि सक का न समुद्र समाय।

का न करै अबला प्रबल काहू काल न खाय।।

अर्थात् आग क्या नहीं जला सकती समुद्र में क्या नहीं समा सकता प्रबल स्त्री क्या नहीं कर सकती। काल किसे नहीं खा सकता। नारीशक्ति से सम्पूर्ण जगत परिचित है। यह ममतामयी माँ है तो अपने ममत्व के लिए अपना सर्वस्व त्याग करने से भी नहीं हिचकिचाती। यह अपनी ममता, करुणा, त्याग, क्षमा, सेवा, सहानुभूति और आत्मसमर्पण की भावना के कारण समाज में प्रतिष्ठासम्पन्न है। प्रसाद जी के शब्दों में—

“नारी तुम केवल श्रद्धा हो, विश्वास रजत नग पग तल में।

पीयूष स्रोत सी बहा करो, जीवन के सुन्दर समतल में।

वह अपनी शक्ति से अपने ममत्व की रक्षा करती है। माँ गांधारी ने अपनी सर्वस्व शक्ति को अपने पुत्र दुर्योधन की रक्षा के लिए लगा दिया। इतिहास गवाह है एकतरफ उसने अपनी शक्ति के दुष्टों का संहार किया है तो दूसरी और माँ कुन्ती जैसी नारी है जिसने भगवान से वरदान में अपने लिए

दुःख मॉंगा है। जीवन के विभिन्न क्षेत्रों में नारी की सशक्त भूमिका देखने को मिलती है। उदारहणस्वरूप रामकृष्ण परमहंस की पत्नी में हमें यह स्वरूप देखने को मिलता है वह अपने पति के कर्तव्य पालन के मार्ग में रुकावट न बनकर उनकी सहधर्मिणी बनकर जीवन पर्यन्त साथ दिया। रामकृष्ण परमहंस के मरणोपरान्त भी अपने धर्म का पालन बड़ी निष्ठा से किया।

नारी परिवार की मेरुदंड है। यह परिवार की संस्थापिका है। अपने दायित्व का पालन बड़ी सहनशीलता से करती है। सहनशीलता नारी का गहना है। दूसरी और अगर कोई बिना दोष आरोपित करता है तो उसे चंडी बनते देर नहीं लगती। सांसारिक क्षेत्र को देखे तो हमें इसमें अदम्य साहस देखने को मिलता है। वह पुरुष की सहधर्मिणी है उसकी अर्धांगिनी है। उदाहरणस्वरूप महारानी लक्ष्मीबाई ने अपने पति के देहान्त के पश्चात् जिस साहस से अंग्रेजों का मुकाबला किया यह काबिले तारीफ है। नारी ने अपनी शक्ति की सत्ता प्रत्येक क्षेत्र में छोड़ी है। उसने अपने सामर्थ्य से हर क्षेत्र में अपनी ध्वजा फहरायी है। सांसारिक क्षेत्र की प्रत्येक कठिनाईयों का जवाब उसने इतनी सहजता के दिया है कि पुरुष को भी इसकी सत्ता के सामने नतमस्तक होना पड़ा है।

कवियो ने नारी के भिन्न-भिन्न पहलुओं को हमारे सामने रखा है। मैथिलीशरण गुप्त के शब्दों में —

अबला जीवन हाय तुम्हारी यह कहानी।

आँचल में है दूध और आँखों में पानी।।

पर आज इस परिवेश में थोड़ा परिवर्तन देखने को मिलता है। आज वह साधारण सी अबला नहीं रही। समय पड़ने पर वह खूँखार रूप धारण करने से भी नहीं हिचकती। नारी की शक्ति के सम्मुख मृत्यु को भी नतमस्तक होना पड़ा है। सती ने अपनी तपस्या से पति सत्यवान को मृत्यु के मुख से निकाल कर नया जीवन दिया। यह जगत् विदित है। प्रकृति ने नारी को 'धरित्री' की संज्ञा से विभूषित किया है। मनुस्मृति में भी यह वर्णन मिलता है—

“यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते

रमन्ते तत्र देवता।।”

अर्थात् जहाँ नारी की पूजा होती है वहाँ देवताओं का वास होता है। प्रकृति की अनुपम देन है नारी जिसने अपने कर्तव्य से हमेशा लोगो के मन को मोह लिया है। दुःखो और दुर्भाग्य को जड़ से उखाड़ फेंकने की शक्ति नारी में है। उसी के गर्भ से अस्तित्व ने आकार लिया है। देवों ने भी इनकी स्तुति इस प्रकार की है—

विद्या समस्तास्तव देवि भेदाः
स्त्रियाः समस्ता सकला जगत्सु।
त्वयैक्या पूरितमम्बयैतत्
का ते स्तुतिः स्तव्यपरा परोक्ति ॥

अर्थात् हे आदि देवि ! सम्पूर्ण विद्याएँ तुम्हारे ही भिन्न-भिन्न स्वरूप है। जगत में जितनी भी स्त्रियाँ हैं वे सब तुम्हारी ही मूर्तिया हैं। जगदंबा ! एकमात्र तुमने ही इस विश्व को व्याप्त कर रखा है।

शास्त्रों के अनुसार लक्ष्मी धन की देवी है। सरस्वती विद्या की, माँ दुर्गा ऐश्वर्य की। सभी शक्तियों की पूजा यथा समय की जाती है परन्तु माँ दुर्गा को विशेष महत्व दिया जाता है। शक्ति के महत्व को सभी ने स्वीकारा है। ऐसे तो नारी का हर स्वरूप महत्वपूर्ण है। कभी विद्या की देवी है तो कभी लक्ष्मी की। नारी के शक्ति और शौर्य की बात आती है तो महारानी दुर्गावती का स्मरण आता है। जिन्हें परम्परानुसार पति के मृतक शरीर के साथ जलाने की बात बुजुर्गों ने की तो महारानी ने साफ-साफ इन्कार कर दिया। उन्होंने ने कहा कर्तव्य, मर्यादा और कुल की परम्पराओं के औचित्य का एकमात्र साधन विवेक है। पति के साथ आग में जल जाना कायरता के अतिरिक्त कुछ नहीं। वह कर्तव्य से मुँह मोड़ना जैसा लगता है। उनके शब्दों में अपने पति के उत्तरदायित्वों को निभाने का सर्वश्रेष्ठ मार्ग यह है कि उसके पद चिहनों पर चलते हुए उनके प्रति सच्ची श्रद्धा अभिव्यक्त करें। उनके बनाये सुदृढ़ राज्य को मजबूत और शक्तिशाली बनाऊँ। लोगों ने दुर्गावती के इस विचार का कड़े शब्दों में विरोध किया। परन्तु महारानी घबरायी नहीं। उनको कमजोर पाकर अकबर ने राज्य पर चढ़ाई करने की सोची। महारानी को इस खबर का पता चला तो उन्होंने अपने सोलहवर्षीय पुत्र के साथ मिलकर राज्य के शासन

को सशक्त बनाया, दुश्मनों से महारानी ने अन्त तक डट कर मुकाबला किया। जब देखा दुश्मनों से बच पाना मुश्किल है तो रानी ने अपनी कटार को सीने में भोंक लिया। परन्तु जीवित शत्रुओं के हाथ में न पड़ी और न बच सकी। उन्होंने ने यह कार्य करके सिद्ध कर दिया नारीशक्ति का साक्षात अवतार है।

अतः हम कह सकते हैं नारी को कमजोर और अबला समझकर उस पर अत्याचार करना पुरुष की भूल है। इस आदिशक्ति को जिसने भी ललकारा है उसका ध्वंस ही हुआ है। माँ दुर्गा के कोप से जिस प्रकार शुंभ-निशुंभ और नरकासुर इत्यादि का वध हुआ यह जगत्विदित है। इस तथ्य से हम सभी परिचित हैं। कि सृष्टि का निर्माण नर और नारी के सम्पर्क से ही संभव है परन्तु एक पक्ष की अवहेलना गहरे संकट को आंमत्रण देना है। फिर भी इस तथ्य को लोग भली भाँति समझ नहीं पाये। वास्तव में यह सामाजिक विडम्बना है नारीशक्ति सम्पन्न होते हुए भी उपेक्षित रही है। □

सपनो की दुनिया

गणेश मंडल

उच्चतर माध्यमिक, द्वितीय वर्ष

हमने बसायी सपनो की दुनिया,
अपने ही दिल में
यहाँ हँसती हैं कलियाँ
खिलते हैं कमल
खुशियों की झील में।

न कोई लुटेरा यहाँ, न कोई चोर,
न कोई बीमार, हालत से मजबूर
यहाँ प्यार है सबको प्यारा,
ये दुनिया ही है सबसे न्यारी।
हिरण मस्त हैं, अपनी मस्ती में
बिहू के गीत हर बस्ती में
हर दिल में है सपना सुहाना
सबके होठों पर दिपाली, भूपेन का गाना।

लोभ लालसा किसी को भाति नहीं
वसन्न यहाँ से जाती नहीं
आपका यहाँ आना फर्ज नहीं
फिर भी आने पर कोई हर्ज नहीं।।

□□□

मेरा सपना

गणेश मंडल

उच्चतर माध्यमिक, द्वितीय वर्ष

मेरा सपना है,
आसमान को छूने की।
मेरी आशा है,
डॉक्टर बने की।
इसकेलिए मुझे करना होगा,
मेहनत बहुत ज्यादा।
मेहनत करके मैं बनूँगा,
इस संसार का हिस्सा।
सेवा करके लोगो की मैं,
भा जाऊँगा मन।
सत्य के मार्ग को चुनकर,
बनूँगा एक अच्छा इन्सान मैं।

□□□

कलियुगी द्रोपदी का प्रश्न

श्वेता भारती

एच. एस. द्वितीय वर्ष

हे! चितचोर कृष्ण कन्हैया।
द्वार के बाद भी मैं तो आती रही
चीर हरण और शील हरण भी होता रहा
उस बार मैं आपको पुकारी थी,
चीर बढ़ाकर शील बचाया था।
हारे थाके गाढ़ी निद्रा में होंगे।
इसलिए, कलियुग में प्रताड़ित होते हुए
आपको कभी नहीं पुकारी।
उस समय शरशैया पर भीष्म पितामह से,
अपने शंका को पूछा था।
अन्याय-अन्न से मतिभ्रम का कारण बताया था।
परन्तु आपसे शंका तो-अभी
कलियुग में मेरे मन में आया।
क्यों चीर बढ़ाकर शील बचाया था?
मेरे हाथों में गाण्डीव या गदा क्यों नहीं थमाया?
भेद दी होती दुर्योधन की छाती
तोड़ दी होती दुःशासन का जंघा।
तो फिर कभी किसी भी युग में प्रताड़ित नहीं होती
न बार-बार चीर हरण होता न शील हरण होता
न चढ़ायी जाती दहेज के बेदी पर
न जलायी जाती स्टेन के लौ पर।

तितली रानी

गणेश मंडल

उच्चतर माध्यमिक, द्वितीय वर्ष

तितली रानी, तितली रानी,
कहाँ से तू आती
सुन्दर सुन्दर रंगो से
अपने पंख सजाती ।
इस फूल से, उस फूल पर
उड़ती ही जाती,
और फूलो के रस को तू हैं पीती,
अपने पंखो की सुन्दरता से,
सबका मन मोह लेती ।
अगर मैं जाँऊ तुम्हें पकड़ने,
इधर-उधर उड़ जाती ।

□□□

कल और आज

▣ गणेश मंडल

उच्चतर माध्यमिक, द्वितीय वर्ष

कितनी सुन्दर हैं ये दुनिया,
यहाँ के पशु-पक्षी और नदियाँ ।
रहते हैं यहाँ सब लोग प्यार से
एक दुजे के बनके अपने ।

कितनी सुन्दर हे यह दुनिया,
यहाँ पक्षी चहकते हैं,
झरने गाते प्यारे गीत,
कितना फर्क है ।

कल और आज में,
कल के प्राणी जो,
रहते थे हँसते-हँसते,
आज रहते हैं झगड़ते हुए ।

कल जो वृक्ष को,
भगवान मानते थे,
आज वही उन्हें काटते हैं,
कल और आज मैं है
कितनी दूरी ।

□□□

दिवाली

राकेश कुमार झा
टि.डि.सि, प्रथम वर्ष

दिवाली आई धूम मचाई।
नाच-नाच कर हम खाये मिठाई।।
हँसी खुशी का है त्योहार भाई।
आपस में हम सब मिल जाएँ भाई।।

जगह-जगह पर दीप जलाओ।
अंधकार को दूर भगाओ।।
नहीं करो आपस में अब लड़ाई।
सभी मिल जाओ आई दिवाली।।

दिवाली है प्रकाश का त्योहार भाई।
नहीं करेंगे हम फटाके बाजी।।
नहीं फैलाएँगे प्रदूषण भाई।
करेंगे पर्यावरण संरक्षण भाई।।

दिवाली में सबका दिल बहलाओ।
दुश्मनों से भी जाकर मिल आओ।।
सिखलाओ उन्हें भी प्रीत लगाई।
दिवाली आई, दिवाली आई धूम मचाई।।

गरीबी एक परेशानी

राकेश कुमार झा
टि.डि.सि, प्रथम वर्ष

गरीबी एक परेशानी है।
यह बर्षों की कहानी है।
इसका परिणाम जगजानी है।
यह परेशानियों की नानी है।

अपने भी भूल जाते हैं।
रिश्ते नाते सब टूट जाते हैं।
पहचान भी बिगड़ जाते हैं।
ऊपरवाले भी सताते हैं।

शिक्षा, इच्छा, स्वप्न में आती है।
रोटी, कपड़ा नींद को उड़ाती है।
आत्म हत्याओं को बढ़ाती है।
कुछ कुकर्म भी कराती है।

संघर्ष कर दिखानी है।
गरीबी को दूर भगानी है।
किस्मत को नहीं कोसनी है।
यह तो ना समझो नादानी है।

□□□

मेरा भारत महान

राकेश कुमार झा
टि.डि.सि, प्रथम वर्ष

मेरा भारत महान। मेरा भारत महान।।
जहाँ गाँधी जी जैसा आया मानव भगवान।
जहाँ चन्द्रशेखर और भगत ने दिखाया वीरता का प्रमाण।।
जहाँ हर क्षेत्र में फैला है भाईचारा का पैगाम।
जहाँ पर अपने से बड़ो को करते हैं आदर प्रणाम।।

मेरा भारत महान। मेरा भारत महान।।
जहाँ के नारियों ने दिया देश के लिए बलिदान।
जहाँ के जातियों में है प्रेम का निशान।।
जहाँ पलता है माँ के गोद में ममता का अरमान।
जहाँ नदियो को मानते हैं भगवान।।

मेरा भारत महान। मेरा भारत महान।।
जहाँ पर अतिथियों का होता है सम्मान।
जहाँ पर पत्थर को पूजते हैं मानकर भगवान।।
जहाँ जाति, रंग, धर्म पर नहीं दिया जाता ध्यान।
जहाँ पर सभी को मिलता समान अधिकार तथा पहचान।।

मेरा भारत महान। मेरा भारत महान।।
जहाँ के खेतों में रहता है हरियाली का हुस्न जवान।
जहाँ पर हर मौसम देता अपनी उपस्थिती का पहचान।।
जहाँ की सादगी और सत्यता देता संस्कृति का पहचान।
जहाँ पर मिलता विविधता में एकता का बेमिशाल प्रमाण।।

“जय हिन्द जय भारत।”

हमारे हाथ में क्या है?

❧ कृष्णा छेत्री

वि. कम. प्रथम वर्ष

हर किसी को सफलता नहीं मिलता है। सभी के सपने सच नहीं होते। फिर भी सबकी तमन्ना हीती है बहुत कुछ पाने की, अपनी एक जगह बनाने की, एक मंजिल की तलाश होती हैं। कभी राह नहीं मिलती, कभी मार्गदर्शक नहीं मिलते। किंतु यदि स्वयं के प्रति जागरूक है, विवेक साथ है तो मंजिल सामने है। वास्तव में गहाराई से चिंतन करे तो जन्म, मरण आदि से लेकर अनादि तक, जन्म से लेकर मरण तक हम सोचते हे, स्वप्न देखते है। लंबी-चौड़ी योजनाएँ बनाते है परन्तु घटित कुछ और ही हो जाता है। भगवान ने हमें कुछ भी नहीं दिया ऐसा हम नहीं कह सकते क्योंकि भगवान ने तो हमे बुद्धि, विवेक, चिंतन की प्रखरता, योग्यता, दक्षता, वह कर गुजरने की अटूट विश्वास दिया है। देखे तो कुछ भी हमारे हाथ में नहीं है, किंतु समझे तो हमारे पास सबकुछ हैं। हमारे पास जो कुछ भी है उसका प्रयोग कर हमे अपना भविष्य बनाना है। अपनी क्षमताओ का प्रयोग कर सपना सच्चा करना है। हमे क्या बनना है? इतना ऊपर न सोंचे कि पहुच ही न सकें। इतना थोडा न सोंचे की पहुँच कर भी खास फर्क न पड़े। मंजिल नय करने से ही नहीं होता वहाँ तक पहुँचते की कोशिस भी करती चाहीए, सोच को साकार करना चाहिए। हमें जीवन की हर मुश्किलों का सोच-समझकर सामना करना चाहिए। पूरी निष्ठा, विश्वास से दृढ़ संकल्पित है तो कोई तूफान हमे शक नहीं सकता और मंजिल हमारी सामने होगी। सामने रखी भोजन की थाली से भोजन स्वतः नही आता, खाने के लिए हाथ को परिश्रम करना होगा। उसी तरह पुरुषार्थ, प्रयास प्रयल स्वयं को करना होगा। हमारे हाथ में कुछ भी नहीं हो तब भी जीवन में लक्ष्य और सफलता हमारे हाथ में होगा। □

जो हुआ अच्छा हुआ

✍ कृष्ण कुमार प्रजापति

उच्चतर माध्यमिक, प्रथम वर्ष

बहुत समय पहले की बात है। किसी गाँव में सोहन नाम का एक सीधा-साधा और शरीफ आदमी रहता था। उसके घर में उसके सिवा और कोई नहीं था। यानी उसके माता-पिता, भाई-बहन, पत्नी, लड़का-लड़की और दोस्त कोई भी नहीं था। सोहन ने एक मुर्गा और कुत्ता पाल रखा था। मुर्गा पक्का चार बजे जगा देता था और कुत्ता घर की रखवाली करता था। सोहन मुर्गा की आवाज सुनकर उठ बैठता और दीपक जलाकर गीता का पाठ करने लगता था। यही उसका हर दिन का नियम था। उसके पास एक घोड़ी भी थी। जिसके उपर सवार होकर वह कभी-कभी घूमने जाया करता था।

सोहन, बहुत धीरज में रहनेवाला आदमी था। कभी दुःख या संकट पड़ने पर वह कभी घबराता नहीं था। एक बात वह हमेशा कहता था "जो हुआ अच्छा हुआ"। उसे इस बात पर पूरा विश्वास था कि भगवान जो करते हैं मनुष्य की भलाई के लिए ही करते हैं।

एक दिन उस गाँव का मुखिया अचानक किसी संकट में पड़ गया। पूरे गाँव में यह खबर फैल गई। किसी ने सोहन से इसकी चर्चा की, तो वह आदत के अनुसार कह उठा—“जो हुआ, अच्छा ही हुआ”। उड़ते उड़ते जब यह बात मुखिया के कान तक पहुँची तो वह सोहन पर क्रोधित हो उठा और उसे गाँव से बाहर निकाल दिया। किसी ने भी सोहन के प्रति सहानुभूति नहीं दिखाई।

बेचारा सोहन निराश मन से शाम को अपना मोटरी बाँधकर घोड़ी, मुर्गा और अपनी पुस्तक लेकर गाँव के बाहर चला गया। गाँव से बहुत दूर जाने पर उसे एक साथ-सुथरा जगह मिला जो एक बहुत बड़े पेड़ के नीचे था। उसने उस पेड़ के नीचे अपना डेरा लगा लिया। काफी रात होने पर सोहन ने दीपक जलाया और गीता का पाठ आरम्भ कर दिया। वह थोड़ा ही पढ़ पाया था कि एकाएक हवा से दीपक बुझ गया।

जो हुआ अच्छा हुआ कहते हुए सोहन ने पुस्तक बन्ध करके रख दी। फिर वह उसी पेड़ के नीचे सो गया। कुछ देर में मुर्गा की चीख से उसकी नींद एकदम खुल गई। सोहन ने कुत्ता को भूल से पुरानेवाले मकान में ही छोड़ आया था। मुर्गे की चीख से उसने दौड़ कर देखा तो एक भेड़िया मुर्गे को दबोच लिया था। वह उसे बचा नहीं सका और यँही कहता हुआ फिर लेट गया कि जो हुआ अच्छा ही हुआ। आँख लगते देर न हुई कि एक चीते ने उस पर हमला कर दिया। वह उसे मार कर पास के घने जंगल में घसीट ले गया।

सोहन फिर, 'जो हुआ अच्छा ही हुआ' कहकर वह फिर लेट गया। उसे इन घटनाओं से कोई भी शोक नहीं हुआ क्योंकि वह समझता था कि जो कुछ हुआ है वह सब भगवान की इच्छा से ही हुआ है। एक दिन सुबह उठकर टहलते हुए सोहन अपने गाँव की ओर गया दूर से ही रोने चिल्लाते और कराहने की आवाज सुनाई पड़ी। पास जाने पर देखा कि पूरा गाँव उजड़ गया था। लोग जहाँ-तहाँ घायल पड़े तड़प रहे थे। इधर-उधर बहुत सी लाश पड़ी थी। पूछने पर पता चला कि रात में तीन-चार बजे के करीब जंगल की ओर से डाकूओं के एक बहुत बड़े गिरोह ने गाँव पर हमला किया। गाँववालों ने जब उनका सामना करना शुरू किया तो डाकूओं ने सबको बड़ी निर्दयता से मार-पीटकर सारा गाँव तहस-नहस कर दिया।

सोहन चुपचाप खड़ा होकर अपने बारे में सोचने लगा कि जो कुछ हुआ अच्छा ही हुआ। यदि मैं शाम को ही गाँव से न निकाला गया होता तो मेरे ऊपर भी ऐसी ही आफत आती। यदि हवा से मेरी दीपक न बुझता तो डाकू लोग मुझे देख लेते और बिना मारे न छोड़ते। यदि भेड़िया मुर्गे को पहले ही न मारता तो डाकू लोग उसकी आवाज सुनकर वहाँ किसी के होने का अनुमान लगा लेते और मुझे भी अपना शिकार बना लेते। कुत्ता होता तो चीते घोड़ी पर हमला न कर सकता और चीते को यदि घोड़ी न मिलती तो वह खुद को बचाने के लिए मुझे शिकार बनाता।

सोहन ने मन ही मन भगवान का शुक्रिया अदा किया और फिर पीड़ितों को सेवा में लग गया। उसके मन में अब भी वही बात थी कि ईस्वर जो करते हैं ठीक ही कहते हैं। □

कर्म में कुशलता

कृष्णा छेती

वि. कम, प्रथम वर्ष

यदि जीवन को संवारना है तो इसकी शुरुआत इन्हीं छोटी-छोटी बातों से क्षणों से, एक-एक पल को सजाने संवारने से करती होगी। सच भी है क्योंकि ब्रह्मांड को जानते के लिए कण को समझता होगा, क्योंकि कण ही पिंड, शिलाखंड, भू-भूग, पृथ्वी, सौर मंडल और ब्रह्मांड बनाता है। जैसे कण-कण से ब्रह्मांड बनता है वैसे ही छोटी बातों से जीवन गढ़ा जाता है। छोटे-छोटे कार्य, प्रयास और खुशियां बहुत मायते रखती है इसलिए इन्हें सुन्दर से सुंदर बनाता ही चाहिए। यदि किसी से कहा जाए कि अमुक पहाड़ की जगह मैदान बना दो तो देखते में यही लगता है कि यह संभव नहीं है। पर आज तक ऐसे हजारों पहाड़ हैं जिन्हें समतल किया जा चुका है। इतना बड़ा काम कैसे हो सका? इसका मूलमंत्र है पहाड़ को जमींदोज करने की शुरुआत एक छोटे से पत्थर से हुए भी। एक-एक पत्थर हटता गया, पहाड़ खत्म होता गया। आजकल कई संस्थाएं, संगठन ऐसे जो अपने आप में विशाल है और जब इनके संस्थापकों से पूछा जाता है कि यह कैसे संभव हो सका तो वे बताते हैं कि उन्होंने कभी ऐसा सोचा ही नहीं था बल्कि उन्होंने एक ईमानदार शुरुआत की थी। बाकी काम धीरे-धीरे होता चला गया। इसीलिए जीवन की उचाइयों में पहुचनेवाले व्यक्ति अपने छोटे-छोटे कामों की बड़ी सावधानी और निष्ठापूर्वक करते हैं। समय और परिस्थिति के हिसाब से तो महान कोई भी बन सकता है पर जरूरी है कि हर काम ईमानदारी के साथ हो। कोई ऐसे लोग है जो काम भी नहीं करना चाहते, शरीर काम करने योग्य होते हुए भी कोई कार्यन करे तो उसे आप क्या कहेंगे? चलते रहना, कुछ करते रहने का नाम ही जीवन है। जो कार्य करता है वह बढ़ता है। जो रुक जाता है, सोता रहता है, आलस्य करता है, वह पीछे जाता है। हम जो भी काम करे उसमें पूरी शक्ति झोक दे, कोई कसर बाकी न छोड़े। यदि कोई अपना काम बेमन से करता है, तो समझता चाहिए वह व्यक्ति दुर्बल मानसिकता का है। हमें हर

कार्य पूरी निष्ठा और लगन के साथ करना चाहिए। हड़बड़ाहत में किया गया कार्य सिद्ध नहीं होता और किसी काम को एकाग्रचित हो करना सतत अभ्यास के बाद आता है। एक बार ऐसी आदत पड़ जाने के बाद मुनष्य छोटे से छोटा कार्य भी एकाग्रचित होकर करता है और दैनिक कार्यों में भी एक ही बार में सफलता प्राप्त करता है। इसकी कितनी महत्ता है इसे इसी बात से जान लेना चाहिए कि भगवान श्रीकृष्ण गीता में उपदेश देते समय अर्जुन से कहते हैं कि 'कर्म में कुशलता का नाम योग है।' 20 वीं सदी के व्यक्तियों में हड़बड़ाहत की आदत बहुत पाई जाती है। चाहे देन पकड़ती हो या कोर्स के विषयों का अध्ययन करना हो सबकुछ सतही और आपाधापी से भरा, टेढ़े-मेढ़े होते हैं। सोच समझकर सही और गलत का फैसला भी गलत करते हैं। ठीक इसी तरह असावधानीपूर्वक लिए गए कार्यों से ठोस नतीजा नहीं आ पाता। अच्छा हो कि हम एक सुंदर व्यक्तित्व के लिए अपने छोटे-छोटे कार्यों को महान दें। उन्हें गढ़ें और एक नए जीवन की शुरुआत करें। □

कौन किसको खाता है?

चिन्ता — उम्र को खाता है।

ईष्या — सुख को खाता है।

चुगली — विश्वास को खा जाती है।

निन्दा — सब कर्मों को खा जाती है।

‘हिंदु जगेगा तो, विश्व जगेगा’ रामसेतु : हमारा अस्वित्त्व

हिरकज्योति कलिता
एच. एस. प्रथम वर्ष

भारत ऋषि-मुनियों, महापुरुषों का देश रहा है। और वे हमारे पूजनीय हैं। उनके कार्यों के लिए हम अपने दुनिया के समकक्ष-छाती तान के चलते हैं।

भारतीयों के हजारों सालों की सभ्यातओं में गौरवांजल करने में सक्षम हैं। ‘सेतुबंध रामेस्वरम्’। और इसी के कारण राष्ट्रसंघ के युनेस्को संस्था ने इसे धरोहर के रूप में शामिल कराने की बात चलाते आ रहे हैं। यह ऐतिहासिक पुल रामायण काल से सम्बंध रखते हैं। यह पुल भारत के अंतरीप से संलग्न धनुष्कोटिक से श्रीलंका के मालाईमन्वा तक स्थित है। और यह बनाया गया था किष्किंधा के बानर सेनाओं ने। मेल उद्देश्य यह था कि रावण ने जब सीता का हरण किया था तब रामजी सीतामाता को छुड़ाने गए थे। और इसमें व्यवहार में लाए गए पत्थर केलसारास और शैवाल बाहर से लाए गए थे जो 18 हजार साल से भी जादा पुराना हैं। यह हमारे लिए गर्व की बात हैं। 2002 के नासा के चित्रोंद्वारा यह भी पता लगाया गया है कि यह अभी भी मौजूद है। चित्रोंद्वारा यह पता लगा है कि यह उपरी सतह से 10/15 फीट नीचे है। जिसकी चोड़ाई 3 कि.मी. और लम्बाई 30 कि.मी. है। रिकार्ड से यह पताचला है कि 1480 तक इस पुल से लोग पैदल श्रीलंका तक जाते थे। और ब्रिटिश सरकार के 1747, 1788, 1804 के मैपों में यह स्पष्ट रूप से पता चलता है। लेकिन यह कुछ प्राकृतिक कारणों से सागर में डूब गया है।

लेकिन यह सब कुछ किसी को नहीं सुहाता। भारत के U.P.A सरकार इसे तोड़ने की साजिश रच रहा है। जो कि भारतीयों के लिए गहरा संकटका विषय है। करीब 35 लाख जनता ने हस्ताक्षर कर राष्ट्रपति को सोपा है। लेकिन सरकार का फैसला अटल है। और अबतक ड्रेजिंग कार्पोरेशन अंव

इंडिया का क्रेन और ड्रेजर पुल तोड़ने के लिए तैयार हैं। लेकिन यह कैसी साजिश हैं अपने ही देश के सरकार इसे तोड़ने पर उतर आयी हैं। क्योंकि यह सेतु तोड़ने पर सरकार को मिलेगा सिर्फ एक छोटा रास्ता। पहले जहाज को जाने के लिए एक लम्बा रास्ता तय करना पड़ता था। और यह पुल तोड़ने पर मिलेगा कुछ ही क्रम कि.मी. वाला रास्ता। हमें तो इस बात से धार्मिक आस्था की भी चोट पहुँचती है कि सरकार की पर्यटन मंत्री अंबिका सोनी और कानून मंत्री भारद्वाज कहते हैं कि प्रभु राम और रावण के बीच कभी लड़ाई हुआ ही नहीं था। हैं न यह एक चौका देनेवाली बात। और यह सेतु तोड़ने की साजिश सरकार की 'सेतु समुद्रम योजना' से संबंध रखता है। अंग्रजी हुकुमत इसे 'रामसेतु' के नाम से न जानते हुए इसे 'एदम ब्रीज' कहते थे। और यह पुल तोड़ने से मिलेगा टियानियम और थोरियम का भंडार। निश्चत रूप से थोरियम प्राप्त करने से हम परमाणु शक्ति में अग्रणी हो जाएंगे मगर क्या यह नहीं सोचा गया है कि हिंदुओं के आस्था को कितना गभीर शोक मिलेगा और अंतरराष्ट्रीय विवादों में भी फंस सकते हैं।

इसी के साथ यह सेतु हमारे लिए एक रक्षक का काम भी कर रहे हैं और आंतरिक सुरक्षा की दृष्टि से अति महत्वपूर्ण हैं। जब सुनामी का प्रकोप भारत के तटीय इलाके को हिला दिया था तब यह नहीं सोचा गया कि 'रामसेतु' के लिए वह प्रलय कितना सामान्य रहा। यह रास्ता खुल जाने से अमेरिका और चीन मिलकर तटीय इलाकों में नौसेनिक तैनात कर भारत की स्थिति को क्या दुर्बल नहीं करेगा। जरा सोचकर तो देखिए यह सेतु तोड़ने की साजिश इससे पहले ब्रिटिश अभियंता अलंफ्रड डूनडाछ टेलर ने जहाज चलाने का मार्ग सुगम करने के लिए किया था। श्रीलंका ने तो पहले ही 1977 में इसे एतिहासिक मानने को तैयार नहीं है। श्रीकृष्ण अय्यर के अनुसार—“सेतु समुद्रम के बीच अमेरीका की उपस्थिति भारत के लिए खतरे की घंटी है।” श्रीअशोक सिंघल जी कहते हैं—“अति सहज और कम खर्च में समुद्री मार्ग में पथ परिवर्तनानों के रहते हुए भी श्रीराम सेतु ध्वंस कर जलमार्ग बनाना और सरकार का यह योजना हिंदु समाज के लिए धर्मीय और ऐतिहासिक आस्था को नष्ट करने की परिवर्तनाना का अभियान है।”

लेकिन इतना सब कुछ होने के बावजूद भी हिंदु समाज को मन विचलित नहीं हुआ है। वे इसका कड़ा विरोध कर रहे हैं। अनेक हिंदु संगठनों ने कई महीनों से जगह-2 जुलूस, चक्का जाम भी करवाए हैं। जिसमें से अनेक जेल तक भी चले गए और वो भी हँसते हुए जयकारा लगाकर हिंदु समाज ने यह भी जान लिया है कि सेतु का कोई भी क्षति हो यह उनसे वरदास्त नहीं होगा और इसका गभीर परिणाम भी सरकार को भुगतना पड़ेगा। 11 अप्रैल को चेन्नई के न्यायालय के सम्मुख 'रामेश्वरम् रामार पालम रक्षा आंदोलन और 12 सितम्बर को पूरे भारत में 'चक्का जाम' ने सोते हुए हिंदुओं को एक विषम परिस्थितियों से अवगत करवाया। इस आंदोलन में अनेक रामभक्त, योगी, समग्र हिंदुओं के संत और अनेक देशभक्त नेता भी शामिल हैं। और क्या आम भी इस देश के इस विषय परिस्थिति में देश को निकालने में अपना अमूल्य योगदान दे सकते हैं? जरा सोचिए! □

‘जय श्रीराम’।

‘GOD’ शब्द का वैदिक विश्लेषण

- G = उत्पत्तिकर्ता अर्थात् सृष्टिरचयिता ‘ब्रह्मा’।
 O = चलानेवाला अर्थात् पालनहार ‘विष्णु’।
 D = विनाशकर्ता अर्थात् संहारकर्ता ‘महेश’।

इस तरह उपयुक्त विवेचन से यह स्पष्ट है कि अग्रंजी के GOD शब्द में भी हमारी तीनों उच्चशक्तियों का समावेश है।

सम्पत्ति बनाम अमरता

सुमन कोठारी

एच. एस प्रथम वर्ष

महर्षि याज्ञवल्क्य की पलियाँ थी—मैत्रेयी और कात्यायनी। जब महर्षि वानप्रस्थ आश्रम में थे, उन्होंने एक दिन दोनों से कहा—अब मैं सन्यास लेना चाहता हूँ किन्तु उससे पहले अपनी संचित सम्पत्ति का तुम दोनों में विभाजन कर देना चाहता हूँ।

इस पर मैत्रेयी ने कहा—स्वामी, विभाग करने पर जो सम्पत्ति मुझे प्राप्त होगा क्या वह अमर बना सकेगी?

महर्षि बोले—सम्पत्ति विलास की सामग्री दे सकती है, अमरता नहीं।

मैत्रेयी ने कहा—तो मैं ऐसी सम्पत्ति लेकर क्या करूँ? जो मुझे अमर नहीं बना सकती। जिस अमरता को पाने के लिए आप स्वयं सम्पत्ति छोड़ रहे हैं, उसी अमरता को मैं भी पाना चाहती हूँ।

इस पर महर्षि ने मैत्रेयी को धर्मोपदेश दिया और कात्यायनी को धन।

धन नश्वर है, धर्म शाश्वत। मैत्रेयी ने नश्वर वस्तु छोड़कर शाश्वत धर्म स्वीकार किया और अपना जीवन सफल बनाया। □

आधुनिक-कालीन/वर्तमान विद्यार्थीओ का लक्षण

चाय चेशा, फिल्म ध्यानम्, प्रेम-प्रेमी तथैव च।

मोबाईल धारी, पेट भारी विद्यार्थी ऐन पंच लक्षणम्॥

- राकेश कुमार झा

